

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ
ШӘКӘРІМ АТЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

В Е С Т Н И К

ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ШАКАРИМА
ГОРОДА СЕМЕЙ

СЕРИЯ «ПЕДАГОГИКА»

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ
ШӘКӘРІМ АТЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

Куәлік № 13981-Ж

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады

*Журнал қазақ, орыс,
ағылшын тілдерінде шығады*

В Е С Т Н И К
ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ШАКАРИМА
ГОРОДА СЕМЕЙ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Свидетельство № 13981-Ж

Журнал выходит 4 раза в год

*Журнал издается на казахском,
русском, английском языках*

ISSN 2311-4770

Бас редактор – М.Г. Ескендилов, тарих ғылымдарының докторы, профессор

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚАСЫ

М.О. Абдиқаримов – педагогика ғылымдарының кандидаты (Қазақстан, Семей)
Е.И. Артамонова – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Ресей, Мәскеу)
К.К. Байсарина – тарих ғылымдарының докторы, доцент (Қазақстан, Семей)
М.Е. Бельгибаев – география ғылымдарының докторы (Қазақстан, Семей)
Г.Е. Берикханова – физика-математика ғылымдарының докторы (Қазақстан, Семей)
Е.К. Есенжолов – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор (Қазақстан, Семей)
А.С. Еспенбетов – филология ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан, Семей)
Н.А. Завалко – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан, Өскемен)
И.Р. Лазаренко – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Ресей, Барнаул)
С.С. Маусымбаев – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан, Семей)
А.А. Молдажанова – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан, Астана)

Главный редактор – Ескендилов М.Г., доктор исторических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

М.О. Абдиқаримов – кандидат педагогических наук (Казахстан, Семей);
Е.И. Артамонова – доктор педагогических наук, профессор (Россия, Москва);
К.К. Байсарина – доктор исторических наук, доцент (Казахстан, Семей);
М.Е. Бельгибаев – доктор географических наук, профессор (Казахстан, Семей).
Г.Е. Берикханова – доктор физико-математических наук (Казахстан, Семей);
Е.К. Есенжолов – кандидат педагогических наук, профессор (Казахстан, Семей);
А.С. Еспенбетов – доктор филологических наук, профессор (Казахстан, Семей);
Н.А. Завалко – доктор педагогических наук, профессор (Казахстан, Усть-Каменогорск);
И.Р. Лазаренко – доктор педагогических наук, профессор (Россия, Барнаул);
С.С. Маусымбаев – доктор педагогических наук, профессор (Казахстан, Семей);
А.А. Молдажанова – доктор педагогических наук, профессор (Казахстан, Астана);

© «Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорыны, 2018

© Республиканское государственное предприятие на праве хозяйственного ведения «Государственный университет имени Шакарима города Семей», 2018

МРНТИ: 15.81.21

С.С. Байдильдинова¹, Д.Н. Бабаева²

¹Государственный Университет имени Шакарима города Семей

²КГКП «Электротехнический колледж» г. Семей

ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ ПЕДАГОГА

Аннотация: В статье раскрывается вопрос профессиональной педагогической деятельности, который имеет ряд специфических особенностей и осложнена множеством негативных факторов, одним из которых является феномен эмоционального выгорания или синдром эмоционального выгорания. Синдром эмоционального выгорания возникает в ситуациях интенсивного профессионального общения под влиянием множества внешних и внутренних причин и проявляется как приглушение эмоций, исчезновение остроты чувств и переживаний, увеличение числа конфликтов с партнерами по общению, равнодушие к переживаниям другого человека, потеря ощущения ценности жизни, утрата веры в собственные силы. Профессия педагога относится к разряду стрессогенных, требующих больших резервов самообладания и саморегуляции, одним из которых является эмоциональная устойчивость педагога, необходимая для преодоления негативных изменений, в том числе и синдрома эмоционального выгорания.

Ключевые слова: стресс, эмоциональное выгорание, педагог, личность, профилактика

Особенностью педагогической деятельности является высокая эмоциональная напряженность. Повторение ситуаций профессиональных стрессов приводит к ослаблению нервной системы педагогов, эмоциональных срывов, нервно – психических заболеваний. В связи с этим в своей повседневной работе педагог постоянно сталкивается с необходимостью управления эмоциональными состояниями, которые вызывают проблему поиска наиболее эффективных способов эмоциональной регуляции и саморегуляции учителя в напряженных ситуациях профессиональной деятельности. В связи с изменением социально-экономических условий и усложнением информационных процессов в нашей стране все большую актуальность приобретают исследования, связанные с негативными последствиями эмоционального выгорания. Особенно актуальными они являются для преподавателей и учителей. Умение выработать конструктивное отношение к состояниям эмоционального стресса и сведение к минимуму негативного влияния последствий должно составлять одно из профессионально важных качеств преподавателя [1].

Педагогу приходится противостоять влиянию эмоциональных факторов современной профессиональной среды. То есть ему необходимо выполнить все требования, предъявляемые профессией, при этом оптимально реализовать себя в ней и получить удовлетворение от своего труда. Деятельность преподавателя непрерывно связана с общением, подвержена симптомам постепенного эмоционального утомления и опустошения, что отрицательно сказывается на исполнении профессиональной деятельности, ухудшении психического, физического, эмоционального самочувствия.

В связи с необходимостью повышения эффективности профессионального труда при сохранении здоровья и жизнедеятельности профессионала, нам представляется важным изучение особенностей эмоционального выгорания у учителей, уточнение его симптомов и факторов, обуславливающих его формирование в их профессиональном развитии.

Синдром эмоционального выгорания («эмоциональное сгорание») – специфический вид профессиональной деформации лиц, вынужденных во время выполнения своих обязанностей тесно общаться с людьми.

Термин «burnout» («эмоциональное выгорание») был предложен американским психиатром Фреденбергом Г.Дж. в 1974 г. Иногда его переводят на русский язык как: «эмоциональное сгорание» или «профессиональное выгорание» [2].

Синдром эмоционального выгорания проявляется в:

- чувстве безразличия, эмоционального истощения, изнеможения (человек не может отдаваться работе так, как это было прежде);
- дегуманизации (развитие негативного отношения к своим коллегам и клиентам);
- негативном самовосприятии в профессиональном плане — недостаток чувства профессионального мастерства.

Выделяют три основных фактора, играющие существенную роль в синдроме эмоционального выгорания – личностный, ролевой и организационный

Личностный фактор. Проведенные исследования показали, что такие переменные, как возраст, семейное положение, стаж данной работы, никак не влияют на эмоциональное выгорание. Но у женщин в большей степени развивается эмоциональное истощение, чем у мужчин, у них отсутствует связь мотивации (удовлетворенность оплатой труда) и развития синдрома при наличии связи со значимостью работы как мотивом деятельности, удовлетворенностью профессиональным ростом. Испытывающие недостаток автономности («сверхконтролируемые личности») более подвержены «выгоранию».

Психолог Фреденберг Г.Дж. описывает «сгорающих» как сочувствующих, гуманных, мягких, увлекающихся, идеалистов, ориентированных на людей, и – одновременно – неустойчивых, интровертированных, одержимых навязчивыми идеями (фанатичные), «пламенных» и легко солидаризирующихся. Махер (Maher E.) пополняет этот список «авторитаризмом» (Авторитарным стилем руководства) и низким уровнем эмпатии [3]. Бойко В. указывает следующие личностные факторы, способствующие развитию синдрома эмоционального выгорания: склонность к эмоциональной холодности, склонность к интенсивному переживанию негативных обстоятельств профессиональной деятельности, слабая мотивация эмоциональной отдачи в профессиональной деятельности [4].

Ролевой фактор. Установлена связь между ролевой конфликтностью, ролевой неопределенностью и эмоциональным выгоранием. Работа в ситуации распределенной ответственности ограничивает развитие синдрома эмоционального сгорания, а при нечеткой или неравномерно распределенной ответственности за свои профессиональные действия этот фактор резко возрастает даже при существенно низкой рабочей нагрузке. Способствуют развитию эмоционального выгорания те профессиональные ситуации, при которых совместные усилия не согласованы, нет интеграции действий, имеется конкуренция, в то время как успешный результат зависит от слаженных действий.

Организационный фактор. Развитие синдрома эмоционального выгорания связано с наличием напряженной психоэмоциональной деятельности: интенсивное общение, подкрепление его эмоциями, интенсивное восприятие, переработка и интерпретация получаемой информации и принятие решений. Другой фактор развития эмоционального выгорания – дестабилизирующая организация деятельности и неблагоприятная психологическая атмосфера. Это нечеткая организация и планирование труда, недостаточность необходимых средств, наличие бюрократических моментов, многочасовая работа, имеющая трудноизмеримое содержание, наличие конфликтов как в системе «руководитель – подчиненный», так и между коллегами.

Выделяют еще один фактор, обуславливающий синдром эмоционального выгорания – наличие психологически трудного контингента, с которым приходится иметь дело профессионалу в сфере общения (тяжелые больные, конфликтные покупатели, «трудные» подростки и т.д.).

Бойко В.В. определил, что синдром эмоционального выгорания – это новейший, выработанный личностью механизм психологической защиты в форме полного или частичного исключения эмоций в ответ на избранные психотравмирующие воздействия [5].

Автор Маслач К. отмечает эмоциональное выгорание - как «синдром физического и эмоционального истощения, для которого характерно развитие отрицательной самооценки, отрицательного отношения к труду, утрату понимания и сочувствия по отношению к клиентам или пациентам» [6].

В своих трудах Ананьев Б.Г. выделил, что эмоциональное сгорание – это отрицательное явление, которое возникает у людей профессии типа «человек-человек» и связано с межличностными отношениями [7].

Макарова Г.А. считает, что, синдром эмоционального выгорания является одним из аспектов профессиональной деформации личности и представляет собой приобретенный стереотип эмоционального поведения [8].

По мнению казахстанского психолога профессора Мадалиевой З.Б., синдром эмоционального выгорания развивается в процессе профессиональной деятельности педагога в форме стереотипа эмоционального поведения, проявляющегося в особенностях профессионального общения. Это динамический процесс, возникающий поэтапно, в полном соответствии с механизмом развития стресса, когда налицо все три фазы стресса: нервное напряжение, резистенция (сопротивление) и истощение [9]. Так же казахстанские ученые, такие как Ахметова Г.К., Мынбаева А.К., Маликова Н.А. определяют эмоциональное выгорание – как один из аспектов профессиональной деформации личности [10].

По определению Водопьяновой Н.Е., это долговременная стрессовая реакция, возникающая вследствие продолжительных профессиональных стрессов средней интенсивности. Ее можно рассматривать в аспекте личностной деформации, происходящей под влиянием профессиональных стрессов [11].

Состоянию эмоционального выгорания обычно соответствуют следующие чувства, мысли, действия.

Чувства: усталость от всего, подавленность, незащищенность, отсутствие желаний, страх ошибок, страх неопределенных неконтролируемых ситуаций, страх показаться недостаточно сильным, недостаточно совершенным

Мысли: о несправедливости действий в отношении себя, незаслуженности своего положения в обществе, недостаточной оцененности окружающими собственных трудовых усилий, о собственном несовершенстве

Действия: критика в отношении окружающих и самого себя, стремление быть замеченным или, наоборот, незаметным, стремление все делать очень хорошо или совсем не стараться.

Понятно, что определенные личностные характеристики можно назвать факторами риска в плане появления эмоционального выгорания.

Важнейшим фактором можно назвать сниженное чувство собственного достоинства. Поэтому для таких людей стрессогенными являются ситуации социального сравнения. Внешне это проявляется как неудовлетворенность своим статусом, плохо скрываемое раздражение (вплоть до зависти) в адрес людей, более социально успешных. Их достижения трактуются как случайные, равно как и собственная невозможность сравниться с ними.

Во многом из сниженного самоуважения вытекают трудоголизм, высокая мотивация успеха вплоть до перфекционизма, стремления все и всегда сделать очень хорошо, желательно лучше всех. Любое снижение результатов труда даже по объективным причинам может вызвать неадекватную реакцию: от ухода в себя и свои депрессивные переживания до поиска виноватого и направления в его адрес резких агрессивных вспышек.

Следующая особенность – это склонность к интроверсии, направленность интересов на свой внутренний мир. Внешне это проявляется как эмоциональная закрытость, формализация контактов. Любая ситуация, когда есть необходимость выйти из роли, например, поучаствовать в спортивном празднике или приоткрыться – принять участие в тренинге, вызывает сильную тревогу вплоть до агрессии.

Симптомы эмоционального выгорания.

Осухова Н.Г., Кожевникова В.В. выделяют психофизические симптомы:

– чувство постоянной усталости не только по вечерам, но и по утрам, сразу после сна (симптом хронической усталости); ощущение эмоционального и физического истощения; общая астенизация (слабость, снижение активности и энергии, ухудшение биохимии крови и гормональных показателей);

– частые беспричинные головные боли; постоянные расстройства желудочно-кишечного тракта; резкая потеря или резкое увеличение веса; полная или частичная бессонница; постоянное заторможенное, сонливое состояние и желание спать в течение всего дня;

– одышка или нарушения дыхания при физической или эмоциональной нагрузке; заметное снижение внешней и внутренней сенсорной чувствительности (ухудшение зрения, слуха, обоняния и осязания, потеря внутренних, телесных ощущений) [12].

Социально-психологические симптомы:

- безразличие, скука, пассивность и депрессия (пониженный эмоциональный тонус, чувство подавленности);
- повышенная раздражительность на незначительные, мелкие события;
- частые – нервные срывы (вспышки немотивированного гнева или отказ от общения, уход в себя);
- постоянное переживание негативных эмоций, для которых во внешней ситуации причин нет (чувство вины, обиды, стыда, подозрительность, скованность);
- чувство неосознанного беспокойства и повышенной тревожности (ощущение, что «что-то не так, как надо»);
- чувство гиперответственности и постоянное чувство страха, что «не получится» или «я не справлюсь»;
- общая негативная установка на жизненные и профессиональные перспективы (по типу «как ни старайся, все равно ничего не получится»).

Поведенческие симптомы:

- ощущение, что работа становится все тяжелее и тяжелее, а выполнять ее все труднее и труднее; – сотрудник заметно меняет свой рабочий режим;
- постоянно, без необходимости, берет работу домой, но дома ее не делает;
- руководитель затрудняется в принятии решений;
- чувство бесполезности, неверие в улучшения, снижение энтузиазма по отношению к работе, безразличие к результатам;
- невыполнение важных, приоритетных задач и «застывание» на мелких деталях, не соответствующая служебным требованиям трата большей части рабочего времени на плохо осознаваемое или не осознаваемое выполнение автоматических и элементарных действий;
- дистанцированность от коллег и клиентов.

Как правило, эти люди с трудом перестраивают свои жизненные планы, поведенческие стереотипы, поэтому самостоятельно редко могут справиться с проблемой эмоционального выгорания. И последующим этапом его развития может стать появление тех или иных психосоматических заболеваний.

Этап изменения – это сложный момент в жизни любой личности. Поэтому все перечисленные подходы к профилактике и преодолению синдрома эмоционального выгорания требуют профессионального сопровождения – специального обучения, основанного на индивидуальной поддержке и поэтапном преодолении страха неудачи.

Рекомендации необходимо давать чисто индивидуально, важно, чтобы человек был готов к определенным изменениям. Самопрофилактика начинается с распознавания и понимания сути проблемы самим человеком. Первый шаг в контроле за процессом выгорания – взять на себя ответственность за свое собственное переживание стресса и потом обязать себя изменяться. Однако нет общего согласия в отношении того, к каким мерам следует прибегать. Не существует универсальных решений. Важно принять вызов и постепенно рассматривать, что нам нужно, как приспособить методы «обуздания стресса» и остановить процесс выгорания в конкретной ситуации.

В зависимости от физического состояния, здоровья, успехов в личной и трудовой жизни психическая устойчивость может существенно меняться. Поэтому в каждом конкретном случае рецепты её сохранения различны и индивидуальны. Тем не менее тем, кто хочет научиться управлять своими эмоциями и настроением, овладеть быстрыми способами снижения излишней внутренней напряженности, необходимо уметь пользоваться приемами саморегуляции, самоконтроля и прислушиваться к своему организму.

Нужно предпринимать определенные шаги по профилактике эмоционального выгорания, которые могут предотвратить, ослабить или исключить его возникновение. Если степень выгорания высока, наряду с приемами «самопомощи» целесообразно обратиться за поддержкой к специалистам-психологам.

Литература

1. Воробьева М.А. Психолого-педагогические условия преодоления педагогом синдрома эмоционального выгорания: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 – Педагогическая психология. Екатеринбург, 2008. – 231 с.
2. Freudenberger H.J. Staff burnout// Journal of Social Issues.1974. – Vol .30. – P.159-168
3. Maher E. The burnout syndrome // J. of Consylting and Clinical Psychologie. – 1983. – № 7. – P. 8-12, 220
4. Бойко В.В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении. – СПб.: Питер, 1999. – 434 с.
5. Бойко В.В. Социально-психологический климат коллектива и личность. М.:Мысль, 1983, с 207
6. Maslach, C. Burnout: A social psychological analysis. In The Burnout syndrome ed.J.W.Jones, pp. 30–53, Park Ridge, IL: London House, 1982
7. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1968
8. Макарова Г. А. Синдром эмоционального выгорания // Психотерапия. 2003. № 11. С. 2-11
9. Мадалиева З.Б. Эмоциональное состояние учителя: феноменология и способы регуляции. – Монография. – Алматы, 2010. – 368 с.
10. Ахметова Г.К., Мынбаева А.К., Маликова Н.А. Профессиональные деформации личности педагога: теоретические основы и профилактика: монография. – 2 изд. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 102 с.
11. Водопьянова Н.Е. Синдром «психического выгорания» в коммуникативных профессиях // Психология здоровья / Под ред. Г.С.Никифорова. СПб, 200 – с. 315
12. Осухова Н.Г., Кожевникова В.В. Профилактика профессионального выгорания: практико-ориентированный семинар // Школьный психолог. – 2006. – N 16. – С. 17-32

ПЕДАГОГТЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ТҰРҒЫДАН ТАУСЫЛУЫ

С.С. Байдильдинова, Д.Н. Бабаева

Мақалада педагогтың эмоционалдық тұрғыдан таусылуы немесе өзінің бірқатар айрықша ерекшеліктері бар және де соның бірі эмоционалдық таусылуы синдромы феномені болып табылатын

көптеген жағымсыз факторлармен күрделенген кәсіби педагогикалық қызмет мәселесі ашып көрсетілген.

Педагогтың эмоционалдық таусылуы синдромы қарқынды қатынасу жағдайларында, көптеген сыртқы және ішкі себептердің әсерінен пайда болады және бәсеңдеген эмоциялар, сезім өткірлігі мен алаңдаушылықтың жоғалуы, араласатын ортадағы әріптестер мен қақтығыстар санының артуы, басқа адамның күйзелісіне немқұрайлы болуы, өмір сүру құндылығы сезімінен айрылуы, өз күшіне сенімін жоғалтуы түрінде көрініс береді. Педагог мамандығы байсалдылық пен өзін – өзі реттеудің үлкен резервін қажет ететін күйзелісті топқа жатады. Соның бірі негативті өзгерістерді, соның ішінде эмоционалдық тұрғыдан таусылуды еңсеруге аса қажет педагогтың эмоционалдық орнықтылығы болып табылады.

Түйін сөздер: *стресс, эмоциялық күйдіру, педагог, тұлға, алдын алу*

FEATURES OF THE EMOTIONAL BURNING DOWN OF TEACHER

S. Baydildinova, D. Babayeva

The question of professional pedagogical activity, that has a row of specific features and complicated in a number of negative factors, opens up in the article, one of that is the phenomenon of the emotional burning down or syndrome of the emotional burning down. The syndrome of the emotional burning down arises up in the situations of intensive professional communication under influence of great number of external and internal reasons and shows up as muffling of emotions, disappearance of sharpness of feelings and experiencing, increase of number of conflicts with partners on communication, indifference to experiencing of other man, loss of feeling of value of life, loss of faith in own forces. The profession of teacher behaves to the digit of стрессогенных, requiring large backlogs of self-possession and self-regulation, one of that is emotional stability of

teacher, necessary for overcoming of negative changes, including syndrome of the emotional burning down.

Key words: stress, emotional burnout, teacher, personality, prevention

МРНТИ: 15.21.51

Г.С. Турсунгожинова, Ж.М. Бейсембаева, А.М. Байбакирова

Государственный Университет имени Шакарима города Семей

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА И САМОРЕГУЛЯЦИИ

Аннотация: В данной статье рассматривается вопрос взаимосвязи эмоционального интеллекта и саморегуляции. Данная работа вносит вклад в понимание эмоционального интеллекта, как внутреннего ресурса в психической организации человека, его значения и специфики обеспечения регуляции жизни человека. Установлена связь уровня эмоционального интеллекта с различными аспектами регуляции жизни человека, уровнем субъективного экономического благополучия, уровнем саморегуляции поведения и выраженностью тех или иных стратегий совладания в проблемных ситуациях, определены степень и специфика данной связи. Выделены ключевые способности эмоционального интеллекта, имеющие решающее значение для большинства аспектов регуляции жизни человека. Сущностными признаками эмоционального интеллекта являются: осознание своих чувств, эмоциональная осведомленность, управление своими чувствами, эмпатия, самомотивация и распознавание эмоций и чувств других людей, которые в свою очередь образуют два фактора: внешний - понимание эмоций и внутренний – эмоциональная саморегуляция.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, саморегуляция, способности, личность, достижения, активность

Эмоциональный интеллект является относительно новым и развивающимся направлением в исследованиях поведения. Не смотря на обилие определений публикуемых разными учеными, а так же моделей эмоционального интеллекта в этом направлении, сделано еще достаточно мало исследований по сравнению с принятием решений, поэтому она вызывает множество дискуссий. Однако эта тема является на наш взгляд одной из интересных сфер современной психологии. Многие авторы, например считают, что коэффициент эмоционального интеллекта (EQ) имеет в целом большую ценность, чем IQ, поскольку именно высокий ЭИ позволяет человеку как быстрее адаптироваться в новой для него ситуации или обществе, так и повысить качество его жизни, поскольку человек с высоким уровнем ЭИ лучше распознает, понимает эмоции, а так же регулирует как негативные, так и позитивные эмоции и в себе и в других людях. Эмоциональный интеллект EI не является чем-то кардинально отличным от того, что измеряется посредством IQ. Это также ментальная способность, при помощи которой осуществляется переработка эмоциональной информации, но IQ и EI – два различных фактора жизненных достижений. Известно, что люди с высоким IQ, но невысоким EI часто не в полной мере используют свой потенциал и теряют шансы на успех потому, что мыслят, взаимодействуют и общаются не-конструктивно.

Впервые термин «эмоциональный интеллект» был введен исследователем Leuner в 1966 г. С тех пор было предложено множество определений ЭИ. А в российской психологической науке понятие ЭИ было впервые использовано Г.Г. Гарсковой. Ниже мы приведем имеющиеся определения ЭИ разных авторов для наиболее полного представления о нем.

ЭИ – это устойчивая ментальная способность, часть обширного класса ментальных способностей; в частности, ЭИ может рассматриваться как подструктура социального интеллекта. Как ментальная способность, он является также частью более обширной группы свойств личности. Это один из многих факторов индивидуальности, скорее позитивных, чем негативных для межличностного взаимодействия [1].

ЭИ – способность действовать с внутренней средой своих чувств и желаний.

ЭИ – способность понимать отношения личности, репрезентируемые в эмоциях, и управлять эмоциональной сферой на основе интеллектуального анализа и синтеза [2].

ЭИ – способность эффективно контролировать эмоции и использовать их для улучшения мышления.

ЭИ – совокупность эмоциональных, личных и социальных способностей, которые оказывают влияние на общую способность эффективно справляться с требованиями и давлением окружающей среды.

ЭИ – способность быть самомотивированным и устойчивым к фрустрациям, контролировать импульсы, уметь регулировать собственное настроение и сохранять здравомыслие в ситуациях дистресса [3].

Для начала обратимся к биологическим предпосылкам ЭИ. К ним можно отнести уровень ЭИ родителей, правополушарный тип мышления, наследственные задатки эмоциональной восприимчивости, свойства темперамента, особенности переработки информации.

По мнению А.В. Либина темперамент и интеллект являются характеристиками инструментальной сферы индивидуальности, только темперамент характеризует ее со стороны активности, энергии, а интеллект – со стороны возможностей субъекта, умения распорядиться этой энергией. В исследовании В.М. Русалова и С.И. Дудина установлено, что темперамент и способности взаимодействуют друг с другом, прежде всего через характеристики активности – эргичность, пластичность и темп. Причем плотность связей между двумя данными подструктурами зависит от двух параметров: возраста и уровня умственного развития. В нашем исследовании мы так же попытались посмотреть корреляционные связи между типом пластичности, интеллектом и ЭИ.

К социальным предпосылкам ЭИ можно отнести синтонию, т.е. приобретенную реакцию, закономерно сменяющуюся рационализацией, степень развития самосознания ребенка, уверенность в своей эмоциональной компетентности, уровень образования родителей и семейный доход, эмоционально благополучные отношения между родителями и андрогинность. Синтоническая личность поневоле переживает эмоции, совпадающие с эмоциями людей, с которыми она находится в непосредственном контакте [4]. Становлению синтоничности ребенка препятствуют гиперопека и переоценка его родителями. В условиях постоянной заботы родителей, их чрезмерной любви у ребенка нет необходимости стремиться к установлению эмоционального контакта, со взрослыми, вследствие чего механизмы, позволяющие сделать это, не формируются. Развитие синтонии блокируется, если ребенок, потенциально способный к установлению эмоционального контакта, лишается такой возможности из-за безразличия или враждебности окружения. Соппротивление негативному аффективному влиянию осуществляется посредством рационализации отношения к окружающим людям и происходящим событиям. Что касается уровня развития самосознания, то эмоциональные реакции ближайшего окружения на действия ребенка не только выступают как условия для развития синтонии, но и являются ориентирами для его самоотношения и самооценки. Основы реалистичного восприятия себя и самопринятия закладываются на ранних стадиях онтогенеза, определяясь исходным принятием ребенка со стороны родителей. На самых ранних ступенях развития личности формируются также и механизмы саморегуляции. уровень развития самосознания выступает в качестве предпосылки управления собственными эмоциями.

Процессы самооценки и саморегуляции лежат в основе уверенности в своей эмоциональной компетентности (т.е. в основе представлений человека о том, может ли он понимать эмоции, управлять ими и межличностными взаимодействиями). Уровень развития самосознания выступает в качестве предпосылки управления собственными эмоциями.

Процессы самооценки и саморегуляции лежат в основе уверенности в своей эмоциональной компетентности (т.е. в основе представлений человека о том, может ли он понимать эмоции, управлять ими и межличностными взаимодействиями). Чем выше уровень образования родителей и семейный доход, тем более высокими являются показатели эмоционального интеллекта у подростков. Основываясь на достаточно оптимистической позиции Д. Гоулмана, можно предположить, что достижение родителями карьерных и материальных успехов является следствием высокого уровня ЭИ; при этом соответствующие задатки могут наследоваться их детьми. В то же время, возможно, что люди с более высоким уровнем образования (и поэтому с более высоким материальным доходом,

по крайней мере в западных странах взаимосвязаны) могут отдавать больше времени самопознанию и саморазвитию, при этом их дети развиваются в более эмоционально и интеллектуально «обогащенной среде», нежели потомки необразованных и малообеспеченных родителей.

Существует так же несколько моделей ЭИ их мы представим ниже.

Модель способностей понимает под ЭИ набор способностей, измеряемых с помощью тестов. Основатели модели Mayer и Salovey. Определение ЭИ представлено выше. Эта модель была положена в основу созданного ими же теста Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSEIT). Он включает 4 «ветви», каждая из которых разделена на 2 субтеста. Тест позволяет выявить количественный эквивалент таких показателей как идентификация эмоций, повышение эффективности мышления, понимание и управление эмоциями.

J. Mayer считал что важным аспектом ЭИ является способность понимать и управлять своими эмоциями и вместе с Gaschke в 1988 г. разработали State Meta-Mood шкалу измеряющую постоянные изменения настроения человека. Для анализа эмоциональных изменений настроения Salovey и соавторами в 1995 г. создали опросник The Trait Meta-Mood Scale (TMMS), состоящий из шкал: внимание к своим эмоциям, ясность выражаемых эмоций и восстановление своих эмоций.

Также существует ряд авторов придерживающихся данной модели. Например, P. Ekman (1999), концепция которого, заключалась в том, что ЭИ основывается на различных эмоциях. Эти эмоции он различал друг от друга посредством описания их характеристик, и проводил различия между эмоциями и настроением.

Модель индивидуальной характеристики личности. Авторы Petrides и Furnham (2000). ЭИ предусматривает исследование четырех суб-факторов, одновременно схожих, но в то же время не сравнимых между собой: восприятие эмоций, использование эмоций, управление релевантными эмоциями, и управление эмоциями других людей. На основе этих факторов был создан опросник самоотчета schutte Self-Report Inventory (SSRI).

Ниже мы попытаемся описать структурные компоненты ЭИ.

Осознанная регуляция эмоций. Эмоциями невозможно управлять прямо, однако это можно сделать опосредствованно: через объект, потребность, знак. Начальный момент управления чувством это вычленение чувства в качестве отдельного объекта, а не свойства внешнего мира («Я испытываю страх, удовольствие», а не «Мир страшен либо приятен») [5]. Следующий этап управления эмоциями это расширение или ограничение потока эмоциональной информации, к примеру, с помощью контролирующих мыслей. Так, защитная, ограничивающая эмоциональный опыт стратегия сопровождается мыслями типа «Не думай об этом», «Это не заслуживает моего внимания», «Я не реагирую» и т.п. Напротив, такие мысли, как «Узнай об этом побольше», «Открой себя для этого чувства» и пр. свидетельствуют об открытости сознания для потока эмоциональных переживаний. Установлено, что в этом случае люди способны сопереживать другим, понимать глубину их чувств, т.е. проявлять эмпатию в большей степени, чем тогда, когда механизм управления эмоциональным опытом действует в направлении его ограничения. Можно регулировать настроение, ассоциируя себя с определенными людьми. Так, отождествляя себя с людьми, достигшими успеха в значимой для нас области, мы можем управлять негативными эмоциональными состояниями, такими как зависть.

Осмысление эмоций. Называние (определение) эмоции трансформируют перцептивные переживания во внутренний опыт, модифицируя их. В связи с этим можно привести три основные функции называния эмоций: закрепление опыта, межличностная коммуникация, эмоциональная экспрессия.

Использование эмоций для повышения качества мыслительной активности. Понимание единства рационального и эмоционального подтверждается данными клинических экспериментов, согласно которым осуществление эффективного или удовлетворительного процесса принятия решения невозможно, если мысль лишена эмоционального подкрепления. Можно предположить наличие в структуре эмоционального интеллекта эмоций, мотивирующих когнитивную деятельность, которая связана с эмоциональной сферой, точнее, с распознаванием, выражением, пониманием эмоций.

Сначала понятие ЭИ в большей степени принадлежало популярной психологии, однако научная психология тоже признала его в качестве важной концепции. В частности

проводя исторический анализ исследований эмоционального интеллекта в отечественной психологии можно увидеть, что понятие ЭИ не является новым для советской и постсоветской психологии. Это явление давно замечено, но имело иные обозначения: «смысловое переживание», «обобщение переживаний», «интеллектуализация аффекта», «эмоциональное мышление», «эмоциональное воображение». Идеей единства аффекта и интеллекта занимались такие известные психологическому миру ученые как Выготский Л.С., Рубинштейн С.Л., Леонтьев А.Н., Лурия А.Р., Зейгарник Б.В., Тихомиров О.К.

По поводу возможности развития ЭИ в психологии существует два разных мнения. Ряд ученых, к примеру, Дж. Майер придерживаются позиции, что повысить уровень ЭИ практически невозможно, поскольку это относительно устойчивая способность. В то же время эмоциональные знания – вид информации, которой эмоциональный интеллект оперирует, – относительно легко приобретаются, в том числе и в процессе обучения. И другое противоположенное мнение в частности у Д. Гоулмана гласит, что эмоциональный интеллект можно и нужно развивать. Одним из подтверждений этой позиции является тот факт, что нервные пути мозга продолжают развиваться вплоть до середины человеческой жизни. В связи с этим становится возможным и эмоциональное развитие, которое проявляется в сознательном регулировании эмоций. Этой же точки зрения придерживается и Т.П. Березовская, результаты эмпирического исследования которой указывают на возможность развития ЭИ путем специально организованного обучения и воспитания. В ее исследовании установлено, что обучение сценической деятельности содействует расширению эмоциональной компетентности старшеклассников в целом, и, в частности, у юношей – развитию способности распознавать эмоции других людей и эмпатии, у девушек – развитию произвольности в управлении эмоциональной сферой.

В отличие от интеллекта, который отражает закономерности внешнего мира, эмоциональный интеллект отражает внутренний мир и его связи с поведением личности и взаимодействием с реальностью. Конечный продукт эмоционального интеллекта – принятие решений на основе отражения и осмысления эмоций, которые являются дифференцированной оценкой событий, имеющих личностный смысл.

Литература

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. – Новополоцк: ПГУ, 2011. – 388 с.
2. Либин А.В. Дифференциальная психология на пересечении европейских, российских американских традиций. М.: Смысл; Per St. 2000., 960 с.
3. Деревянко С.П. Развитие эмоционального интеллекта в тренинговых группах // Психологический журнал. – 2008. – № 2. – С. 7
4. Goleman D. Working with emotional intelligence. N.Y: Bantam Books, 1998. – p. 560
5. Mayer J. D., Salovey, P., The intelligence of emotional intelligence, p. 442

ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН ӨЗІН-ӨЗІ РЕТТЕУДІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Г.С. Турсунгожинова, Ж.М. Бейсембаева, А.М. Байбакирова

Бұл мақалада эмоциялық интеллект пен өзін-өзі реттеуге қатысты мәселелер қарастырылады. Бұл жұмыс эмоциялық интеллектіні, адамның психикалық ұйымындағы ішкі ресурстың, оның мағынасын және адамның өмірін реттеуді қамтамасыз ету ерекшелігін түсінуге көмектеседі. Эмоциялық интеллект деңгейін адам өмірін реттеудің әртүрлі аспектілерімен, субъективті экономикалық әл-ауқат деңгейімен, мінез-құлықтың өзін-өзі реттеу деңгейімен және проблемалық жағдайларда белгілі бір қиындықсыз стратегиялардың маңыздылығымен байланыстыру белгіленеді, осы қарым-қатынастың дәрежесі мен ерекшелігі айқындалады. Адам өмірін реттеудің көптеген аспектілері үшін маңызды болып табылатын эмоциялық интеллекттің маңызды мүмкіндіктері белгіленген. Эмоциялық интеллекттің маңызды белгілері: өз сезімдерін сезіну, эмоционалды түсіну, сезімін бақылау, эмпатияны бақылау, өзін-өзі ынталандыру және басқа адамдардың эмоцияларын және сезімдерін тану болып табылады, бұл өз кезегінде екі факторды құрайды: сыртқы – эмоцияларды түсіну және ішкі эмоционалды өзін-өзі реттеу.

Түйін сөздер: эмоционалды интеллект, өзін-өзі реттеу, қабілеттер, тұлға, жетістіктер, белсенділік

THE RELATIONSHIP OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AND SELF-REGULATION

G. Tursungozhinova, Zh. Beisembayeva, A. Baibakirova

This article addresses the issue of the relationship of emotional intelligence and self-regulation. This work contributes to the understanding of emotional intelligence, as an internal resource in the mental organization of a person, his meaning and the specifics of ensuring the regulation of a person's life. The connection of the level of emotional intelligence with various aspects of the regulation of human life, the level of subjective economic well-being, the level of self-regulation of behavior and the severity of certain coping strategies in problem situations is established, the degree and specificity of this relationship are determined. Highlighted key abilities of emotional intelligence, which are crucial for most aspects of the regulation of human life. The essential signs of emotional intelligence are: awareness of their feelings, emotional awareness, control of their feelings, empathy, self-motivation and recognition of emotions and feelings of other people, which in turn form two factors: external - understanding of emotions and internal - emotional self-regulation.

Key words: emotional intelligence, self-regulation, abilities, personality, achievements, activity

МРНТИ: 14.85.09

Л.С. Ибраева, К.В. Жуманбаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ ХИМИИ

Аннотация: В статье описываются информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) в современной методике преподавания. ИКТ рассматриваются прежде всего как средство увеличения интереса к учению, а также развития учащихся.

Разработка теоретических аспектов применения ИКТ при обучении химии остается актуальной проблемой. Важно не только подготовить для учителей и учащихся обучающие электронные пособия (ЭП) или другие цифровые образовательные ресурсы, но и разработать методику их применения в образовательном процессе. Учителя применяют ЭП в основном как источник информации, не используя полностью их большой обучающий потенциал, практически не применяя их при индивидуальном обучении. Все это показывает, насколько актуальной стала проблема разработки методики применения ЭП в образовательном процессе, в частности при обучении химии.

Применение новых методов и средств, основанных на использовании ИКТ в образовательном процессе, способствует возрастанию интереса к изучению химии у учащихся. Самостоятельная учебная деятельность развивает и делает возможным формирование компетентной, развитой личности, способной принимать адекватные самостоятельные решения, имеющей желание постоянно совершенствовать свою подготовку. Реализация непрерывности, самостоятельности современного образования, его опережающий характер определяют необходимость применения новых средств обучения и определяют необходимость разработки методики их применения в образовательном процессе для обучения химии. Эти средства и методы обучения содействуют формированию устойчивого интереса к учению, предоставляют возможности для самостоятельного поиска и усвоения знаний учащимися.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, электронные пособия, мультимедиа средства, методика обучения химии

Информационно-коммуникационные технологии в современной методике преподавания рассматривают прежде всего как средство увеличения интереса к учению, а также развития учащихся [2].

Современные информационные технологии открывают обучаемым доступ к нетрадиционным источникам информации, повышают эффективность самостоятельной работы, дают совершенно новые возможности для творчества, приобретения и закрепления различных навыков [4].

В ближайшие годы продолжится внедрение обновленного содержания в систему среднего образования ориентированное на формирование у обучающихся функциональной грамотности, критического мышления, способностей применять знания и умения в реальной жизни. В учебные программы будут включены STEM-элементы, направленные на развитие новых технологий, научных инноваций, математического моделирования, программирования, робототехники и начальной технологической подготовки [5].

Разработка теоретических аспектов применения ИКТ при обучении химии остается актуальной проблемой. Одним из средств повышения эффективности обучения являются электронные учебники [2]. Электронный учебник должен обеспечить формирование у учащегося рациональных приемов познавательной деятельности. Таким образом, ЭУ – это новое средство обучения, придающее процессу обучения новые возможности для развития индивидуальности учащегося [1].

Одна из основных задач обучения на основе информационных ресурсов заключается в том, чтобы адаптировать ЭУ к интересам не только программы обучения, но и возможностям самих учащихся, предоставить учащимся информационные ресурсы, дать ему возможность свободно путешествовать в нем и открывать то, что его интересует и что от него требуется.

По мнению А.И. Башмакова, электронный учебник позволяет решать такие основные педагогические задачи, как:

- начальное ознакомление с предметом, освоение его базовых понятий и конструкций;
- базовая подготовка на разных уровнях глубины и детальности;
- контроль и оценивание знаний и умений;
- развитие способностей к определенным видам деятельности;
- восстановление знаний и умений» [3].

Преимущества ЭУ в сравнении с «традиционной» книгой:

- высокая скорость предоставления информации, ее получения, т.е. короткое время доступа к любым данным;
- возможность использования мультимедиа средств (аудио- и кинофрагменты, анимационные кадры);
- возможность моделирования процессов, ситуаций и результатов принятия решений в реальном масштабе времени, которая обеспечивается наличием специальных инструментальных средств, входящих в состав ЭУ;
- возможность получать новые знания практически в любое время и любом месте (обязательно наличие сети Интернет) [1].

Важно не только подготовить для учителей и учащихся обучающие электронные пособия (ЭП) или другие цифровые образовательные ресурсы, но и разработать методику их применения в образовательном процессе. Учителя применяют ЭП в основном как источник информации, не используя полностью их большой обучающий потенциал, практически не применяя их при индивидуальном обучении. Все это показывает, насколько актуальной стала проблема разработки методики применения ЭП в образовательном процессе, в частности при обучении химии.

Применение новых методов и средств, основанных на использовании ИКТ в образовательном процессе, способствует возрастанию интереса к изучению химии у учащихся. Самостоятельная учебная деятельность развивает и делает возможным формирование компетентной, развитой личности, способной принимать адекватные самостоятельные решения, имеющей желание постоянно совершенствовать свою подготовку. Реализация непрерывности, самостоятельности современного образования, его опережающий характер определяют необходимость применения новых средств обучения и определяют необходимость разработки методики их применения в образовательном процессе для обучения химии. Эти средства и методы обучения содействуют формированию устойчивого интереса к учению, предоставляют возможности для самостоятельного поиска и усвоения знаний учащимися [2].

Электронные средства обучения должны обеспечивать методически правильную подготовку и выдачу обучаемому учебного материала, активизируя познавательную деятельность и решать задачу управления познавательной деятельностью обучаемых. ЭУ – это новое средство обучения, придающее процессу обучения новые возможности для развития индивидуальности учащихся [1].

Поставленная и реализованная цель – разработать и применить в учебном процессе электронное пособие по теме «Химия d-элементов» для студентов, изучающих химию, показала, что различная методика применения его во многом определяет эффективность данного средства.

Таким образом, электронный учебник – это эффективное и современное средство подготовки учащихся, которое позволяет в высшей степени индивидуализировать процесс, т.е. каждому выбрать темп, уровень сложности и глубину изучения предмета или конкретной темы.

Литература

1. Агеев В.Н., Дреус Ю.Г. Электронные издания учебного назначения. Концепции, создание, использование. – Москва., 2013 – С.15-139
2. Артемьева Е.С., Методика использования интерактивных обучающих заданий при изучении химии. / Автореферат.// Москва — 2009. – С.3
3. Башмаков А. И. Разработка компьютерных учебников обучающих систем. – Москва., 2003 – С.70
4. Городилова, Н.А. Личностно - ориентированное обучение с использованием интернет – ресурсов на уроках химии / Н.А. Городилова // Первое сентября, Химия. – 2005. – № 15. – С. 44 – 47
5. Приказ от 22 мая 2018 года №220 «О внесении изменения в Стратегический план развития РК до 2020 года». – Астана, 2018

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ХИМИЯ САБАҚТАРЫҢДА

Л.С. Ибраева, К.В. Жуманбаева

Мақалада қазіргі заманғы оқыту әдістемесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) сипатталады.

Химияны оқытуда АКТ қолданудың теориялық аспектілерін әзірлеу өзекті мәселе болып қала береді. Мұғалімдер мен оқушылар үшін электрондық оқу құралдарын (ЭУ) немесе басқа да сандық білім беру ресурстарын дайындау ғана емес, сондай-ақ оларды білім беру процесінде қолдану әдістемесін әзірлеу маңызды. Мұғалімдер ЭП негізінен ақпарат көзі ретінде, олардың үлкен оқыту әлеуетін толық пайдаланбастан, оларды жеке оқыту кезінде іс жүзінде қолданбастан қолданады. Осының барлығы білім беру процесінде, атап айтқанда химияны оқытуда ЭУ қолдану әдістемесін әзірлеу проблемасы қаншалықты өзекті болғанын көрсетеді.

Білім беру үдерісінде АКТ-ны пайдалануға негізделген жаңа әдістер мен құралдарды қолдану оқушылардың химияны оқуға деген қызығушылығының артуына ықпал етеді; дербес оқу қызметі өз дайындығын үнемі жетілдіруге ниеті бар, барабар дербес шешім қабылдауға қабілетті, құзыретті, дамыған тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік береді. Қазіргі білім берудің үздіксіздігін, дербестігін іске асыру, оның озық сипаты оқытудың жаңа құралдарын қолдану қажеттілігін анықтайды және оларды химияны оқыту үшін білім беру процесінде қолдану әдістемесін әзірлеу қажеттілігін анықтайды. Бұл Оқыту құралдары мен әдістері оқуға деген тұрақты қызығушылықты қалыптастыруға ықпал етеді, оқушылардың өз бетінше ізденуіне және білімдерін меңгеруіне мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технология, электрондық оқулық, мультимедия құралдары, әдістемесі

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY IN CHEMISTRY CLASSES.

L. Ibrayeva, K. Zhumanbaeva

The article describes information and communication technologies (ICT) in modern teaching methods is considered primarily as a means of increasing interest in learning, as well as the development of students.

The development of theoretical aspects of the use of ICT in teaching chemistry remains an urgent problem. It is important not only to prepare for teachers and students teaching electronic AIDS (EE) or other digital educational resources, but also to develop a methodology for their application in the educational process. Teachers use EP mainly as a source of information, without fully using their great learning potential, practically without using them in individual learning. All this shows how urgent was the problem of developing methods of application of EP in the educational process, in particular in the teaching of chemistry.

The use of new methods and tools based on the use of ICT in the educational process, contributes to the increasing interest in the study of chemistry among students; independent learning activities develops and makes it possible to form a competent, developed personality, able to make adequate independent decisions, having a desire to constantly improve their training. The implementation of continuity, independence of modern education, its leading character determine the need for the use of new means of education and determine the need to develop methods of their application in the educational process for teaching chemistry. These means and methods of teaching contribute to the formation of a sustainable interest in learning, provide opportunities for self-search and assimilation of knowledge by students.

Key words: *information and communication technologies, e-books, multimedia tools, methods.*

IRSTI: 14.35.07

M. Iskakova, Y. Yevlampiyeva, A. Baikadamova

Shakarim State University of Semey

TRAINING OF COMPETITIVE PROFESSIONALS THROUGH PRACTICE-BASED LEARNING

Annotation: *The author in the article tried to reveal the concept of "practice-oriented learning" and describe the construction of the educational process of the University in this direction. Based on the opinions of scientists, the author emphasizes the advantages of training future specialists in the framework of practice-oriented training. The article describes the methods and forms of organization of work in practice-oriented learning. Especially, the author outlines such work as, professional practice, production practice, and project method. According to the author, these types of work will allow students of the University to prepare for their future profession, to become a competitive specialist who can mobilize in the mode of modern economic and social changes.*

Key words: *practice-oriented learning, project method, practice, modernization, competence, labor market, self-development*

Currently, the system of higher education in Kazakhstan is undergoing major changes. The main purpose of modernization is to improve the quality of training of future specialists, bringing the entire system of training of students in accordance with the state educational standards.

The main objective of any modernization is to improve the training of the most trained, competitive future professionals.

Training of competitive specialists involves not only the acquisition of theoretical knowledge of students, but also the ability to apply their theoretical knowledge in practice. In this case, the training, built in line with the practice-oriented approach, will be the most fruitful.

The issue of practice-oriented training is relevant and needs to be addressed, as employers often confirm the unavailability of young professionals to their professional activities, which leads to the loss of time that must be given to the professional development of a young specialist, his professional development.

The following teachers made an outstanding contribution to the theoretical understanding of the combination of learning with productive labor and the technology of its implementation: J.Bellers, who proposed the concept of an industrial school, I.Pestalozzi, who implemented the ideas of "education for the industry" R.Owen, who combined production activities with the educational activities of his pupils, G.Krechensteiner - defended the ideal of the labor school [1].

Many scientists confirm that the main reason for the unformed professional competence of future specialists is the lack of personal experience in the field of their future professional activity.

Scientists have identified the main essential features of practice-oriented learning [2]:

- orientation of the content of training on the subject and functional components of professional activity, without diminishing the value of the formation of students' readiness for research activities;

- assimilation of educational information through the practical application of knowledge and skills in typical and unusual situations in solving certain problems;

- interdisciplinary nature of training, focused on the solution of educational situations, as close as possible to the real, professional, constructed using the methods of problem-oriented and project-based learning;

- formation of professional experience of students through their "immersion" in the professional environment during practical training and different types of practices;

- the use of professionally-oriented learning technologies that contribute to the formation of students' professional, personal and socially significant competencies, providing quality performance of functional duties;

- creation of conditions for the gradual "build – up" of professional qualifications-from the formation of standard professional actions to productive creative activity.

Based on the above, it can be concluded that the student in the course of their training should be included in the innovative learning process, to conduct independent activities on the basis of the task, be able to apply basic knowledge and practice-oriented professional knowledge, solve practical problems, choose methods and methods of action from practical experience, be able to plan and adjust their activities. That is, the student must be immersed in the conditions of professional activity in real or designed mode.

An important role in the organization of practice-oriented learning is played by the teacher, as the support of students by the teacher in the conditions of practice-oriented learning is a holistic process for the full self-realization and self-development of the student himself [3, c. 85].

Practice-oriented training should be built in accordance with the needs of the labor market and employers, and to organize this type of training is necessary not only during professional and industrial practices, but also the educational process. That is, the curriculum of students should be necessarily agreed with potential employers, taking into account their proposals. Students should have constant access to information about the state and requirements of the labor market, be able to analyze this information.

Practices of students should be organized under the guidance of leading specialists, masters of enterprises and organizations, highly qualified teachers of schools with work experience of at least 3 years.

Also in the framework of practice-oriented training, you can use the method of projects that will allow:

- develop skills of independent work of students;

- increase the desire for self-improvement and self-development;

- increase the activity and initiative;

- actualize the creative potential of the performer;

- foresee the necessary part and directions of the solution of a problem;

- develop communication and public speaking skills, etc.

As part of our research work, we organized an experiment for the specialties "Food safety" and "food Technology". Students of master's and doctoral PhD in these specialties passed research practice on the basis of the Laboratory of the engineering profile "Scientific Center of Radio Ecological Research".

As part of the research work, students performed laboratory studies in the laboratory.

Additional work was carried out on the professional development of personality and adaptation in the workplace. Under the guidance of the supervisor, as well as the consultant, work

was carried out on the organization and conduct of laboratory work, the development of research plans for research practice.

At the end of the experimental work, the trainees passed a questionnaire, the results of which showed the effectiveness of the proposed method.

A holistic approach to solving practice-oriented problems will allow students to bring themselves closer to their future professional activities, prepare for the rapidly changing economic and social life.

References

1. Артамонова Е.И. Педагогическое образование в условиях социальной интеграции. – М.: МАНПО, 2013. – 116 с.
2. Патрушева И.В. Практико-ориентированный подход к организации самостоятельной работы студентов педагогического вуза // Интернет-журнал «НАУКВЕДЕНИЕ». <http://naukavedenie.ru> / Том 7, № 4 (июль-август 2015)
3. Андреева Н.В. Практико-ориентированное обучение в процессе профессионального самоопределения студентов // Педагогическое образование и наука, 2009. № 12. – С. 85

БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ МАМАНДАРДЫ ТӘЖІРИБЕ-БАҒДАРЛАНҒАН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ДАЯРЛАУ

М.О. Искакова, Е.П. Евлампиева, А.М. Байкадамова

Мақалада авторлар "тәжірибеге бағытталған оқыту" түсінігін ашуға және жоо-ның оқу процесін осы бағытта құру туралы ой-пікірін жеткізуге талпыныс жасады. Ғалымдардың ой-пікірлеріне сүйене отырып, авторлар тәжірибеге бағытталған оқытудың болашақ мамандарды даярлаудағы артықшылықтарын мәлімдеді. Мақалада тәжірибеге бағытталған оқытудың формалары мен әдістемесі сипатталған. Әсіресе кәсіби тәжірибе, өндірістік іс-тәжірибе, жоба әдістемесі сияқты іс-шараларға көңіл бөлінген. Авторлардың пікірінше жоғарыда көрсетілген жұмыс түрлері студенттердің болашақ мамандығына дыйын болуға, бәсекеге қабілетті болуға, заманауи өзгерістерге бейімделе білуге көмектеседі.

Сондай-ақ мақалада Шәкәрім университетінде «Тағам қауіпсіздігі» және «Азық-түлік өнімдерінің технологиясы» мамандықтарында авторлармен ұйымдастырылған эксперимент жұмысы көрсетілген.

Түйін сөздер: *тәжірибеге бағытталған оқыту, жоба әдістемесі, тәжірибе, жаңғырту, құзыреттілік, еңбек нарығы, өзін-өзі дамыту*

ПОДГОТОВКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПОСРЕДСТВОМ ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ

М.О. Искакова, Е.П. Евлампиева, А.М. Байкадамова

Авторы в статье сделали попытку раскрыть понятие «практико-ориентированное обучение» и описать построение учебного процесса вуза в данном направлении. Опираясь на мнения ученых, авторы подчеркивают преимущества подготовки будущих специалистов в рамках практико-ориентированного обучения. В статье описываются методы и формы организации работы в практико-ориентированном обучении. Особенно выделены такие работы как, профессиональные практики, производственная практика, метод проектов. По мнению авторов, данные виды работ позволяют обучающимся вуза подготовиться к своей будущей профессии, стать конкурентоспособным специалистом, умеющим мобилизоваться в режиме современных экономических и социальных изменений. Также в статье описана экспериментальная работа, организованная авторами в Государственном университете имени Шакарима города Семей по специальностям «Пищевая безопасность», «Технология продовольственных продуктов».

Ключевые слова: *практико-ориентированное обучение, метод проектов, практики, модернизация, компетентность, рынок труда, саморазвитие*

Г.Б. Кылышбаева¹, С.У. Еркебаева¹, Н.А. Мамирова¹, С.Ш. Хайдаров²

¹М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті

²Халықаралық гуманитарлық – техникалық университеті

САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА ЖОЛДАРЫН ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа: Бұл, мақалада Сапалы білім берудің жолдары қарастырылған. Сапалы білім берудің талабына орай білім алушының креативтілігін дамыту, жаңа ІТ – технологияларды оқу өнерін терең меңгеру жан – жақты дамыған шығармашылық ізденісі жасайтын тұлғаны талап етілендігі келтірілген. Отандық және шетелдік озық тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби мамандарды дайындау қажеттілігі қарастырылған. Сонымен қатар ізденімпаз, шығармашыл оқытушының ерекше қасиеттері – оның білім беруде жаңа әдіс – тәсілдерді түрлендіріп, болашақта әлемдік бәсекеге қабілетті болып шығатын мамандардың жүрегінен жол таба білу жолдары зерттелген. Біліктілікті арттыру мақсатында білім берушілердің оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсіну, нәтижесінде өзіндік іс- әрекетке енуге және жеке өміріндегі тәжірибені үнемі, үздіксіз жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасатындығы және оқуға үлкен потенциалдық мүмкіндіктер мен күш жігерді қалыптастыру керектігі келтірілген.

Түйін сөздер: сапалы білім беру, біліктілік, құзіреттілік

Президент Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «Біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі, ол – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу». Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Бұл жағдайда кәсібін неғұрлым қиналмай, жеңіл өзгертуге қабілетті, аса білімдар адамдар ғана табысқа жетеді [1]. Осыны біз түсінгендіктен, біз білімге бөлінетін бюджет шығыстарының үлесі жөнінен әлемдегі ең алдыңғы қатарлы елдердің санатына қосылып отырмыз. Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінеді.

Білім беру біздердің басымдық беретін межелердің қатарында білім үнемі бірінші орында тұрады. Құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді» деп атап көрсетті Елбасы Н. Назарбаев [1]. Білім беруде Президент атап көрсеткен талап тұрғысынан табылуымыз қажет. ЖОО-ң білі берушілері, заманауи озық сапалы білім беруге бар күш-жігермізді салуымыз қажет.

Жаңа өмір талабы білім беруші мен білім алушы жеке тұлғасын дамытуға басымдық беретін, күрделі әлеуметтік-мәдени жағдайларда еркін бағдарлай алатын, шығармашылық процестерді басқара алатын, адам туралы ғылымның жетістіктерін, оның даму заңдылықтарын, жаңа ІТ –технологияларды оқу өнерін терең меңгерген жан – жақты дамыған шығармашыл тұлғаны талап етеді. Білім беруде кәсіби құзырлы маман тұлғалық – ізгілілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс- қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын меңгерген және білімдік мониторинг негізінде ақпараттарды тауып, оларды таңдап сараптай алатын, отандық және шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби мамандар болады. Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – әлемдік бәсекеге қабілетті мамандар шығару. ЖОО білім беру жүйесінің негізі – білім алушылардың орталықтандырылғаны, ортаның жатықтырушысы, ұйымдастырушы, бағыт бағдар беруші – оқытушы. Ізденімпаз оқытушының шығармашылығындағы ерекше қасиет – оның білім беруде түрлендіріп, тұлғаның жүрегінен жол таба білуі. Нарық жағдайында оқытушыға қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі жоғары болады.

«Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлттық және адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдарға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын меңгеру оны енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» делінген, білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделген. «Білім берудің басты өлшемі – білім мен білік алған кез-келген азамат әлемнің

кез-келген елінде қажетке жарайтын маман болатындай деңгейге көтерілу болып табылады»[2]. Мұндай міндеттерді шешуде ЖОО-ң оқытушылары тұрақты ізденісі арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашып, жаңа қарым-қатынасты тудырып келеді. ЖОО-да білім алудың жаңа шарты – оқу процессін жаңарта құру арқылы, студенттердің белсенділігі, қызығушылығы арттырылып, шығармашылық қабілеттерін дамытып, студенттердің өздігінен білім алу құштарлығына жол ашу. Әрбір жетістікті сыни оймен, сын көзбен бағалай білу қажет. Заман талабына сай бәсекеге қабілетті, болашақ маманның оқып сапалы білім алуына басты жол ашып беруді, оқытушылар бірінші орынға қояды. Білім беру мен білім алудағы атқарылатын қарқынды орта құрылады. Сол себептен әр бір білім алушы, бойына жақсы қасиеттерді сіңіріп, жан – жақты дамуына, рухани жоғары тұлға болып қалыптасады. Білім алушы түрлі әдіс-тәсілдер арқылы білімді меңгеріп, өзіндік ой тудырып, білімді өмірмен ұштастырып қарқынды даму жолдарын көздейді, мұндай білім алу өз нәтижесін береді.

Заманауи білім алу талабына сай студент өзіндік білім алудың шығармашылығын дамытуға, оқытушының қажеттіліктеріне жан-жақты жауап беретін тиімді технологиялар пайдалана отырып білімді меңгереді.

Іс – тәжірибе барысында, яғни білім өндіріс орындарымен байланыс жасап озық технологияларды меңгеріп, қолдану, тану, зерттеу, пысықтап талдау жасау – әр студенттің міндеті. Сондықтан сабақтарды жоспарлағанда білім алушылардың сыни ойлауын тудыратын белсенді сұрақтар немесе деңгейлік, кеңейтілген, құзырлылық тапсырмаларды сабақта қолдануға болады. Сыни ойлауды дамытуда қолданылатын стратегиялар (1кестеде).

Кесте 1 – Сыни ойлауды дамытуда қолданылатын стратегиялар

№	Білім алу талабы	Танымдылық нәтижесі	қалыптасуы
1	Нақты мақсат қоя білу	өз бетінше білім алуға деген құштарлығы оянады	Өз бетімен ізденеді
2	Белсенді қатысу	Шығармашылық жұмыс істеуге дағдыланады	Қызығушылығы артады
3	Жақсы дискуссияның болуына себеп тудыру	Оқуға ынта - ықыласы артады	Шығармашы-лықпен жұмыс істейді
4	Білім алушы жеке сұрақтарын құрастыру мен қоюға деген ынталарын жандандыру	Бір-бірінің ойын, пікірін сыйлауға үйренеді	Өз ойын еркін айтады
5	Білім алушы жеке пікірі мен ойын білдіруге ұмтылу	Өз бойларына жақсы қасиеттерді жинауға үйренеді	Тіл байлығы артады
6	Білім алуға деген мотивацияны жандандыру, қолдау табу	Өз ойын қағазға түсіруді үйренеді	Жүйелі ойлайды
7	Басқалардың пікірлерін де құрметтеу керек деген орта құру	жеке басын, ұжымды сыйлауға үйренеді	жеке басының, адами қасиеттерінің қалыптасуы
8	Заманауи білім алу деген сезімдері оны болжау қабілеттерін дамыту	қалыптан тыс ойландыратын әдіс-тәсілдерді қолдану, танымдық, шығармашылық қабілеттері дамиды	Жеке қабілеттерінің дамуы, талантын және шығармашылығын ашу
9	Сыни ойлауды дамытуды жоғары деңгейде ұстау	өз бетімен ізденісті жұмыс жүргізу, құрастыра жасай алуы	терең ойлау қабілетін, белсенділігін қалыптастыру

ЖОО оқып жүрген студенттер заманауи жаңа әдіс-тәсілдерді меңгеріп, оны тиімді жүзеге асыру арқылы білімге деген қызығушылығы оянады, терең ойлау қабілеті, белсенділігі артады. Студент пен оқытушы әр түрлі шет елдердің оқулықтарын, білім беру

бағдарламасын тереңдете оқу, ізденіп оқу арқылы, оқулықтарды талдап оқу арқылы, сыни тұрғыдан ойланып, білімді меңгеріп өз ойын дәлелдей алатын құзіреттілігі жоғары тұлға қалыптасады. Студенттердің тілін, ойын еркін жеткізіп, еркін сөйлеуін дамытып, топпен жұмыс істеу кезінде бірін-бірі тыңдай, құрметтей білуге қалыптасады. «Білімді болу – жаңалық ашуға қабілетті болу» бәсекелестікке қабілетті маман болу. Барлық қызмет саласындағы қарқынды өзгерістер күрделі процестерді іске асыруға қабілетті инновациялық түрде ойлайтын, білікті және құзыретті мамандарды даярлауда жаңа продуктивті тәсілдерді талап етеді [4,5]. Экономиканың қарқынды дамуы үшін қазіргі нарық қатынасы талаптарына жауап бере алатын, толерантты, креативті, құзіреттілігі жоғары тұлға қажет. Құзыреттіліктің мазмұны жеке кәсіптік, интегралдық сипаттама ретінде жүзеге асырылады.

Кесте 2 – Интегралдық сипаттама мазмұны мен бағыты

№	Құзыреттіліктің мазмұны	Білім алушыларды шығармашылыққа бағыттау
1	Болжау	бағдарламалық-мотивациялық
2	Ұйымдастыру	
3	Бақылау	ізденушілік-зерттеушілік ,тәжірибелік
4	Реттеу	
5	Үйлестіру	
6	Белсенділігін арттыру	рефлексиялық- бағалаушылық
7	Зерттеу	

Бүгінгі таңда білім саласының алдында дайын білімді, дағдыларды меңгеретін, қайталайтын ғана емес, шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, тың жаңалықтар ашатын, бір тума ойлау қабілетімен ерекшеленетін адал, адами қасиеті жоғары тұлға қалыптастыру міндеті тұр. Бұл, әрине, білім алушылардың шығармашылық әрекетін дамытуда маңызды мәселе. Құзіреттіліктерді (3-кестеде) бойына сіңірген жеке тұлғаны қалыптастыруды талап етеді.

Кесте 3 – Құзырлылықты қалыптастыру талабы

№	Құзіреттілік	Жеке тұлғаның бойына сіңіуі
1	бағдарлы құзіреттілік	азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б
2	мәдениеттанымдылық құзіреттілік	ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілет
3	оқу-танымдық құзіреттілік	өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу
4	коммуникативтік құзіреттілік	адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы
5	ақпараттық-технологиялық құзіреттілік	ақпараттық технологиялармен, техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті

Білімнің қалыптасып, дамуының жалпы шарттары философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттелетін ілім, ол таным. Таным теориясының басқа ғылыми теориялардан айырмашылығы – ол білімнің қалыптасуы мен негізделуінің жалпы ұстанымдарын, объективтік қатынастарды қалыптастыру болып табылады. Нәтижеге бағытталған білім моделі және тиімді педагогикалық жаңа технологияларды меңгеру үшін білім берушілердің кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері туындайды. Біліктілік арттыру жүйесінде білім берушілердің оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсіну, нәтижесінде өзіндік іс- әрекетке енуге және жеке өміріндегі тәжірибені үнемі, үздіксіз жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасады. Жаңа заман білім беруші оқуға үлкен потенциалдық мүмкіндіктермен күш жігерін салып келеді.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы, 12 .04. 2017 ж.
2. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты жолдауында
3. Кылышбаева Г.Б. Оқытудың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру әдісі, «Әуезов оқулары-7: М.Әуезов және қазақтанудың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми – тәжірибелік конференцияның еңбектері, 2008
4. Кылышбаева Г.Б., Алакөзова С.С., Оспанова А.Б. Сапалы білім-ел болашағы, Әуезов оқулары-10 «20жылдық белес: ғылым білім және мәдениеттің инновациялық даму бағыттары» Тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция еңбектері, Том 6,2011ж. б.141
5. Кылышбаева Г.Б., Мырзабаева Ж.Қ., Сембиева Н. Қазіргі жаңа білім беруде студенттердің құзретілігін қалыптастыру, «Ғаламдық бәсекелестік ортадағы заманауи білім беру» атты жаңашыл педагогтардың Халықаралық форумының Еңбектері, 2017ж. б.172
6. Кылышбаева Г.Б., Жусипова Г.Т. Биологияны оқытуда интерактивті әдістерді пайдалану, «Инновациялық технологиялар – білім беру сапасын арттыру факторы» жаңашыл – педагогтардың бірінші форумының еңбектері Шымкент, 2010ж. б.156

САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА ЖОЛДАРЫН ЗЕРТТЕУ

Г.Б. Кылышбаева, С.У. Еркебаева, Н.А. Мамирова, С.Ш. Хайдаров

Бұл, мақалада Сапалы білім берудің жолдары қарастырылған. Сапалы білім берудің талабына орай білім алушының креативтілігін дамыту, жаңа ІТ –технологияларды оқу өнерін терең меңгеру жан – жақты дамыған шығармашылық ізденісі жасайтын тұлғаны талап етілендігі келтірілген. Отандық және шетелдік озық тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби мамандарды дайындау қажеттілігі қарастырылған. Сонымен қатар ізденімпаз, шығармашыл оқытушының ерекше қасиеттері – оның білім беруде жаңа әдіс – тәсілдерді түрлендіріп, болашақта әлемдік бәсекеге қабілетті болып шығатын мамандардың жүрегінен жол таба білу жолдары зерттелген. Біліктілікті арттыру мақсатында білім берушілердің оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсіну, нәтижесінде өзіндік іс- әрекетке енуге және жеке өміріндегі тәжірибені үнемі, үздіксіз жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасатындығы және оқуға үлкен потенциалдық мүмкіндіктер мен күш жігерді қалыптастыру керектігі келтірілген.

Түйін сөздер: сапалы білім беру, біліктілік, құзіреттілік

RESEARCH A NEW WAY TO QUALITY EDUCATION

G. Kulyshbaeva, S. Erkebayeva, N. Mamirova, S. Khaydarov

This article examines approaches to quality education. The quality of education in accordance with the creativity of students, the development of new information technologies in education comprehensively developed a deep knowledge of the art of creative search necessary for human etilendigi. Domestic and foreign creative professionals who use the best practices need to prepare. In addition, unique search properties, creative pedagogical education in the future, a new method – a variety of approaches that are able to compete with world experts studied ways to find a way to the heart. Training needs for the education of employers to regularly understand the real cost of education as a result of their own actions and personal life in the experience, depending on the goal of continuous improvement qaliptasatındıǵı and learning how to build high potential opportunities and efforts.

Key words: quality education, competence, competence

А.Т. Байделинова

«Школа-сад № 14» г. Семей

УРОК МУЗЫКИ В РАМКАХ СИСТЕМНО – ДЕЯТЕЛЬНОСТНОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ

Аннотация: В данной статье рассматривается необходимость проводить системно уроки музыки. О требовании творческого подхода для формирования эстетического воспитания, активизации творческого развития учащихся. Способности раскрыть основные психологические качества учащихся (мышление, воображение, память, интеллектуальную гибкость и т.д.), воспитать эмоционально-чувственную сферу психики (тонкость, чуткость, умение через музыкальное искусство познать глубину душевных переживаний).

Актуализация развития творческого развития учащихся, содержание каждого этапа взаимодополняемости. Как развивать креативность школьников через блок заданий. Главной целью этих заданий является развитие таких творческих навыков ребенка, которые бы привели к свободному оперированию музыкальными знаниями, а также способствовали активному, уверенному, увлеченному музицированию в самых различных формах.

Применение системно-деятельностного подхода как универсального инструмента познавательной деятельности, выступление его как средство формирования целостного мировоззрения, в котором человек чувствует неразрывную связь со всем окружающим миром.

Ключевые слова: музыкальное образование, ребенок, учитель

Реализация технологии системно-деятельностного подхода предполагает соблюдение системы дидактических принципов, один из которых – **принцип творчества** – означает максимальную ориентацию на творческое начало в образовательном процессе, приобретение учащимся собственного опыта творческой деятельности. Развитие и использование творческих способностей ребенка способствует его более эффективному развитию и обучению.

Современная система образования ориентирована на активизацию творческих качеств учащихся, которые активно формируются на занятиях эстетического цикла, в ходе изучения которых у детей развивается способность воспринимать прекрасное в окружающей действительности, в произведениях искусства, в природе, в отношениях между людьми. По своей уникальной возможности вызывать в человеке творческую активность искусство, занимает первое место среди всех многообразных элементов, составляющих систему воспитания человека. Урок музыки, как процесс познания искусства, играет особую роль, поскольку творчество является его стержнем и влияет на развитие соответствующих способностей учащихся. Музыкальные занятия дают возможность наиболее полно раскрыть основные психологические качества учащихся (мышление, воображение, память, интеллектуальную гибкость и т.д.), воспитать эмоционально-чувственную сферу психики (тонкость, чуткость, умение через музыкальное искусство познать глубину душевных переживаний).

Именно поэтому в современной системе образования проблема развития творческих способностей детей на уроках музыки является достаточно актуальной. Одним из главных условий развития творческих способностей детей является систематичность и последовательность, возможная индивидуализация обучения в рамках всего класса, а также использование поисковых ситуаций на уроке, которые реализуются в тесном взаимодействии учителя и учеников. Содержание каждого компонента музыкального образования и воспитания на уроке должно взаимодополнять друг друга и находиться в единстве с содержанием других компонентов.

В то же время, вопрос творческого развития недостаточно полно находит свое практическое применение в рамках традиционного преподавания предмета «Музыка» в общеобразовательной школе.

Для развития креативности школьников была разработана система творческих заданий, включающая несколько блоков. Главной целью этих заданий является развитие таких творческих навыков ребенка, которые бы привели к свободному оперированию музыкальными знаниями, а также способствовали активному, уверенному, увлеченному музицированию в самых различных формах.

Так, **первый блок** заданий – **«Путешествие в мир звуков»** – способствует развитию внимания и памяти учащихся, умению прислушаться к себе, к окружающему миру, умению «слушать» и «слышать» музыку.

1. «Нарисуй музыку». Какую картину вы изобразили бы слушая то или иное произведение. Представьте, что музыка передает какое-либо состояние природы (осень). Изобразите красками пейзаж именно в том состоянии, которое передалось музыкой. Какие цвета подойдут для грустной музыки? (*Холодные, неяркие*) Для жизнерадостной? (*Яркие и теплые*).

Репертуар: Д.Кабалевский «Зайчик дразнит медвежонка», английская народная песня « Twinkle, twinkle, little star»

2. «Создай свой сюжет» – придумайте новый сюжет к музыке. Создай рассказ к уже известным музыкальным произведениям.

Репертуар: «Бесік жыры» казахская народная песня, Д.Шостакович «Вальс – шутка»

Второй блок – «Музицируем» – способствует развитию чувства ритма, слуху, развивает музыкальные знания-термины, умение сочинять свои музыкальные произведения.

1. «Я – композитор». Сочините музыку к предложенным рисункам, опиши какая музыка может звучать по характеру, темпу, музыкальным инструментам подобранным именно тобой как композитором. Сочинить мелодию по заданному ритму, или на определенные звуки.

Репертуар: М.Кенбаев «Ловля лошадей» (картина), И.Билибин «Баба-яга» (картина)

2. «Я-певец». Подобрать или сочинить самим небольшое стихотворение (четверостишие) на прослушанную музыку. Или из заданных слов собрать стихотворение и положить их на музыку.

Репертуар: Биржан «Айтбай»

Ра-ра-ра, села в поезд детвора

Отправляемся – ура!

Третий блок заданий – **«Музыкальный грамотей»** – направлен на развитие умений интегрировать, то есть связывать воедино, ассоциировать, классифицировать и обобщать информацию о музыкальном произведении, о жизни композитора и т.д., логически мыслить и выделять главное.

1. «Исследователь» развивал умственную гибкость учащихся, их поисковую активность. Поиск новых фактов связанных с творчеством композиторов, с интересными фактами о том или ином произведении. Напишите письмо композитору-автору произведения. Опишите в нём свои впечатления от прослушанной музыки.

Репертуар: И.Бах токката и фуга ре минор

В четвертом блоке **«Музыкальная разминка»** – умение переключаться с одного вида деятельности на другой; умение выразить в вербальной форме логику развития своей мысли; умение мобилизовать в нужный момент свое внимание и память. В ходе выполнения этого задания учащимся предлагалось построить взаимосвязи между словом, жестом и чувством, такие задания позволяли активно развивать ассоциативное мышление. В него были включены задания на тембровое, ритмическое, пластическое, мелодическое и вербальное фантазирование.

1. «Я-артист» Послушайте музыкальную пьесу. Продумайте костюм, грим, движения. С помощью пластического интонирования, танцевальной импровизации изобразите персонажей.

Репертуар: Н.Тлендиев «Аққу», Таттимбет «Сарыжайлау».

2. «Потанцуем» При выполнении заданий дети учатся обращать внимание на оттенки своего настроения, передавать целые комплексы чувств и эмоций, вызванных жизненными обстоятельствами, музыкальными произведениями. Передавать с помощью движения, чувства и эмоции.

Репертуар: мзыкальная разминка «Поем сидя», «Арам зам зам», «Буги –вуги», «Фиксики», «Винтик».

3. «Музыкальный театр». Задание выполняется группами учащихся. С помощью движений, пантомимы изобразите персонажей музыкального произведения. Для того чтобы учащиеся наиболее тонко смогли прочувствовать образы музыкального произведения, был использован метод пластического интонирования. Такая работа позволила детям не только воплотить музыкальные образы, но увидеть и почувствовать, как в процессе развития музыки меняется характер пластического жеста.

Репертуар: 1 группа – К. Сен-Санса «Карнавал животных» 2 группа – «Слон», 3 группа – «Аквариум». «Почему медведь зимой спит» муз. Л. Книппер, сл. А. Коваленкова, Д. Кабалевский «Клоуны», Курмангазы «Адай»

«Создание проекта» блок номер пять – в котором полученные знания, и приобретенный опыт учащихся помогает достигать новых знаний, умений и навыков. Где групповая работа помогает не только успевающим, но и не заинтересованным учащимся достичь поставленных целей, дабы не подвести остальных.

Репертуар: казахская народная песня «Жар-жар», Р. Роджерс «До, ре, ми» (из мюзикла «Звуки музыки»)

Таким образом, основными условиями эффективного развития творческих способностей детей являются:

- систематичность и последовательность;
- возможная индивидуализация обучения в рамках всего класса;
- использование системно-деятельностного подхода, поисковых ситуаций на уроке, которые реализуются в тесном взаимодействии учителя и учеников.

Принципы системно-деятельностного подхода различны: принцип деятельности, непрерывности, принцип целостности, психологической комфортности, принцип вариативности и конечно принцип творчества – означающий максимальную ориентацию на творческое начало в образовательном процессе и особенно на уроках музыки, приобретение обучающимся собственного опыта творческой деятельности и музыкальных познаний.

Реализация деятельностного подхода на уроке заставляет учителя перестроить свою деятельность, уйти от привычного объяснения и предоставить обучающимся самостоятельно, в определенной последовательности открыть для себя новые знания и присвоить их. Именно ученики являются главными «действующими героями» на уроке. И, безусловно, их деятельность на уроке должна быть осмыслена, лично-значима: что я хочу сделать, зачем я это делаю, как я это делаю, как я это сделал.

Системный подход – универсальный инструмент познавательной деятельности: как система может быть рассмотрено любое явление, хотя, разумеется, не всякий объект научного анализа в этом нуждается. Системный подход выступает как средство формирования целостного мировоззрения, в котором человек чувствует неразрывную связь со всем окружающим миром.

Информация, полученная на основе системного подхода, обладает двумя принципиально важными свойствами: во-первых, исследователю поступает лишь информация необходимая, во-вторых, – информация, достаточная для решения поставленной задачи. Данная особенность системного подхода обусловлена тем, что рассмотрение объекта как системы означает рассмотрение его только в определенном отношении, в том отношении, в котором объект выступает как система. Системные знания – это результат познания объекта не в целом, а определенного «среза» с него, произведенного в соответствии с системными характеристиками объекта.

Системно-деятельностный подход на уроках музыки обеспечивает достижение планируемых результатов освоения основной образовательной программы начального общего образования и создает основу для самостоятельного успешного усвоения обучающимися новых знаний, умений, компетенций, видов и способов деятельности.

Поэтому учителям необходимо овладевать педагогическими технологиями, с помощью которых можно реализовать новые требования. Это хорошо известные технологии проблемного обучения, проектного обучения, одной из них является «Технология деятельностного метода обучения», разработанная педагогическим коллективом под руководством доктора педагогических наук, профессора Л.Г. Петерсон.

Данный подход направлен на развитие каждого ученика, на формирование его индивидуальных способностей, а также позволяет значительно упрочнить знания и

увеличить темп изучения материала без перегрузки обучающихся. При этом создаются благоприятные условия для их разноуровневой подготовки, реализации принципа моделирования. Технология деятельностного метода обучения не разрушает «традиционную» систему деятельности, а преобразовывает ее, сохраняя все необходимое для реализации новых образовательных целей. Одновременно она является саморегулирующимся механизмом разноуровневого обучения, обеспечивая возможность выбора каждым ребенком индивидуальной образовательной траектории; при условии гарантированного достижения им социально безопасного минимума. Данная технология – это разработанная последовательность деятельностных шагов.

Структура уроков музыки в рамках деятельностного подхода имеет следующий вид:

1. Мотивирование к учебной деятельности.

Данный этап процесса обучения предполагает осознанное вхождение учащегося в пространство учебной деятельности на уроке. С этой целью на данном этапе организуется его мотивирование к учебной деятельности, а именно:

- 1) актуализируются требования к нему со стороны учебной деятельности (“надо”);
- 2) создаются условия для возникновения внутренней потребности включения в учебную деятельность (“хочу”);
- 3) устанавливаются тематические рамки (“могу”).

В развитом варианте здесь происходят процессы адекватного самоопределения в учебной деятельности и самополагания в ней, предполагающие сопоставление учеником своего реального “Я” с образом “Я – идеальный ученик”, осознанное подчинение себя системе нормативных требований учебной деятельности и выработку внутренней готовности к их реализации.

2. Актуализация и фиксирование индивидуального затруднения в пробном учебном действии.

На данном этапе организуется подготовка и мотивация учащихся к надлежащему самостоятельному выполнению пробного учебного действия, его осуществление и фиксация индивидуального затруднения.

Соответственно, данный этап предполагает:

- 1) актуализацию изученных способов действий, достаточных для построения нового знания, их обобщение и знаковую фиксацию;
- 2) актуализацию соответствующих мыслительных операций и познавательных процессов;
- 3) мотивацию к пробному учебному действию (“надо” - “могу” - “хочу”) и его самостоятельное осуществление;
- 4) фиксацию индивидуальных затруднений в выполнении пробного учебного действия или его обосновании.

3. Выявление места и причины затруднения.

На данном этапе учитель организует выявление учащимися места и причины затруднения. Для этого учащиеся должны:

- 1) восстановить выполненные операции и зафиксировать (вербально и знаково) место- шаг, операцию, где возникло затруднение;
- 2) соотнести свои действия с используемым способом действий .

4. Построение проекта выхода из затруднения (цель и тема, способ, план, средство).

На данном этапе учащиеся в коммуникативной форме обдумывают проект будущих учебных действий: ставят цель (целью всегда является устранение возникшего затруднения), согласовывают тему урока, выбирают способ, строят план достижения цели и определяют средства- решения, модели и т.д. Этим процессом руководит учитель: на первых порах с помощью подводящего диалога, затем – побуждающего, а затем и с помощью исследовательских методов.

5. Реализация построенного проекта.

На данном этапе осуществляется реализация построенного проекта: обсуждаются различные варианты, предложенные учащимися, и выбирается оптимальный вариант, который фиксируется в языке вербально и знаково. Построенный способ действий используется для решения исходной задачи, вызвавшей затруднение. В завершение уточняется общий характер нового знания и фиксируется преодоление возникшего ранее затруднения.

6. Первичное закрепление с проговариванием во внешней речи. На данном этапе учащиеся в форме коммуникации (фронтально, в группах, в парах) решают типовые задания на новый способ действий с проговариванием алгоритма решения вслух.

7. Самостоятельная работа с самопроверкой по эталону.

При проведении данного этапа используется индивидуальная форма работы: учащиеся самостоятельно выполняют задания нового типа и осуществляют их самопроверку, пошагово сравнивая с эталоном. В завершение организуется исполнительская рефлексия хода реализации построенного проекта учебных действий и контрольных процедур.

Эмоциональная направленность этапа состоит в организации, по возможности, для каждого ученика ситуации успеха, мотивирующей его к включению в дальнейшую познавательную деятельность.

8. Включение в систему знаний и повторение.

На данном этапе выявляются границы применимости нового знания и выполняются задания, в которых новый способ действий предусматривается как промежуточный шаг.

Организуя этот этап, учитель подбирает задания, в которых тренируется использование изученного ранее материала, имеющего методическую ценность для введения в последующем новых способов действий. Таким образом, происходит, с одной стороны, автоматизация умственных действий по изученным нормам, а с другой – подготовка к введению в будущем новых норм.

9. Рефлексия учебной деятельности на уроке (итог).

На данном этапе фиксируется новое содержание, изученное на уроке, и организуется рефлексия и самооценка учениками собственной учебной деятельности. В завершение соотносятся ее цель и результаты, фиксируется степень их соответствия, и намечаются дальнейшие цели деятельности.

Литература

1. Авдулова Т.П. «Психология игры: современный подход» – М.: Издательский центр «Академия», 2009
2. Алиев Ю.Б. «Настольная книга школьного учителя-музыканта» – М., Владос, 2002
3. Бугаева З.Н. «Веселые уроки музыки» – М., Аст, 2002.
4. Дусавицкий А.К., Кондратюк Е.М., Толмачева И.Н., Шилкунова З.И. Урок в развивающем обучении: Книга для учителя. – М.:ВИТА-ПРЕСС, 2008.
5. Матвеева Е.И., Патрикеева И.Е. Деятельностный подход к обучению в начальной школе: урок литературного чтения (из опыта работы)//Серия «Новые образовательные стандарты». – М.:ВИТА-ПРЕСС, 2011.
6. Петерсон Л.Г., Кубышева М.А., Кудряшова Т.Г. Требование к составлению плана урока по дидактической системе деятельностного метода. – Москва, 2006 г.
7. Шубина Т.И. Деятельностный метод в школе <http://festival.1september.ru/articles/527236/>
https://www.youtube.com/watch?time_continue=5&v=ZlCuzq8BJqw
<https://www.youtube.com/watch?v=xR33G5BQcw8>

ЖҮЙЕ ШЕҢБЕРІНДЕ МУЗЫКАЛЫҚ САБАҚ ОҚЫТУҒА БЕЛСЕНДІЛІК КӨРСЕТУ

А.Т. Байделинова

Бұл мақалада жүйелі музыка сабақтарын өткізу қарастырылады. Эстетикалық білім берудің қалыптасуына шығармашылық талабы бойынша оқушылардың шығармашылық дамуын күшейту. Оқушылардың негізгі психологиялық қасиеттерін (ойлау, қиялдау, есте сақтау, интеллектуалды икемділік және т.б.) ашып білу, психиканың эмоционалды – сезімтал саласын (сезімталдық, эмоционалдық тәжірибенің тереңдігін білу үшін музыкалық өнер арқылы меңгеру) дамыту. Оқушылардың шығармашылық дамуын актуальдылық әр кезеңімен дамыту. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін тапсырма блогы арқылы қалай дамыту керек. Бұл міндеттердің негізгі мақсаты баланың музыкалық білімінің еркін жұмыс істеуіне әкелетін шығармашылық қабілеттерін дамыту, сондай-ақ әртүрлі формаларда белсенді, жігерлі музыкалық шығармашылыққа үлес қосу болып табылады. Танымдық қызметтің әмбебап құралы ретінде жүйелік белсенділік

тәсілін пайдалану, адамның тұтас әлеммен ажыратылмайтын байланысы бар тұтас әлемдік көзқарас қалыптастыру құралы ретінде оның қызметін қолдану.

Түйін сөздер: музыкалық білім, бала, мұғалім

MUSIC LESSON WITHIN THE SYSTEM-ACTIVITY APPROACH IN TEACHING

A. Baidelinova

This article discusses the need to conduct systematic music lessons. The article is about the requirement of creative approach for formation of aesthetic education, activization of creative development of pupils. The ability to reveal the main psychological quality of the students (thinking, imagination, memory, intellectual flexibility, etc.) to educate the emotionally-sensual sphere of the psyche (the subtlety, sensitivity, and ability through the art of music to know the depth of emotional experiences).

Actualization of the development of creative development of students, the content of each stage of complementarity. How to develop students' creativity through a block of tasks. The main purpose of these tasks is to develop such creative skills of the child, which would lead to the free operation of musical knowledge, as well as contribute to an active, confident, enthusiastic playing music in a variety of forms.

Application of the system-activity approach as a universal tool of cognitive activity, its performance as a means of forming a holistic worldview in which a person feels an indissoluble connection with the world around.

Key words: music education, child, teacher

МРНТИ:15 31 31

Ю.С. Генцелев, О.Г. Беленко

Государственный университет имени Шакарима города Семей

ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИОННОЙ СФЕРЫ СПОРТСМЕНОВ, ЗАНИМАЮЩИХСЯ КОМАНДНЫМИ И ИНДИВИДУАЛЬНЫМИ ВИДАМИ СПОРТА

Аннотация: Данная статья посвящена изучению возможностей спорта как среды, способствующей формированию мотивационных компонентов субъектной позиции спортсмена, и способов реализации этих возможностей в профессиональной деятельности. Изучение возможностей спорта высоких достижений расширяет представление о спортивной деятельности как о среде, способствующей развитию личности спортсмена, в том числе социально-психической направленности, что способствует достижению максимальных спортивных результатов. Автор статьи делится с мотивационными приемами, методиками которые можно использовать в работе спортсменов. В статье обсуждаются аспекты изучения мотивов к занятиям спортом, рассматриваются внешние компоненты, которые оказывают влияние на формирование устойчивой мотивации достижения успеха в спорте, такие как, воспитание в семье, влияние педагогов и тренеров.

Ключевые слова: мотивация, спорт, психология, конкуренция, воспитание, нравственность, качества личности, коммуникативные свойства, духовные ценности.

Мотивация имеет высокую значимость в любой деятельности человека, особенно она необходима в спорте, где в очень сжатые сроки требуется достичь наилучшего результата в ситуации жесткой конкуренции с другими спортсменами и спортивными командами. Постоянное стремление человека удовлетворять свои потребности в движении, развивать физические качества способствовало тому, что физические упражнения трансформировались в современные виды спорта. С малого возраста спортсмены сталкиваются с правилами спорта, соревнованиями, и в каждом маленьком спортсмене двигает своя цель и мотивация. Огромное влияние на формирование устойчивой мотивации достижения успеха в спорте оказывают внешние компоненты, такие как, воспитание в семье, влияние педагогов и тренеров, которое проявляется в положительном и внимательном

отношении не только к способностям ребенка, но и к его потребности двигаться, соревноваться. Нами изучена методика в работе со спортсменами разработанная А.В. Шаболтас. Методика направлена на выявление доминирующих целей (личностных смыслов) занятий спортом и включает в себя 10 мотивов-категорий, соответствующих определенным высказываниям (суждениям), приведенным в опроснике:

- мотив эмоционального удовольствия (ЭУ) – стремление, отражающее радость движения и физических усилий;

- мотив социального самоутверждения (СС) – стремление проявить себя, выражается в том, что занятия спортом и достигаемые при этом успехи рассматриваются и переживаются с точки зрения личного престижа, уважения знакомыми, зрителями;

- мотив физического самоутверждения (ФС) – стремление к физическому развитию, становлению характера;

- социально-эмоциональный мотив (СЭ) – стремление к спортивным событиям ввиду их высокой эмоциональности, неформальности общения, социальной и эмоциональной раскованности;

- социально-моральный мотив (СМ)– стремление к успеху своей команды, ради которого надо тренироваться, иметь хороший контакт с партнерами, тренером;

- мотив достижения успеха в спорте (ДУ) – стремление к достижению успеха, улучшению личных спортивных результатов;

- спортивно-познавательный мотив (СП) – стремление к изучению вопросов технической и тактической подготовки, научно обоснованных принципов тренировки;

- рационально-волевой (рекреационный) мотив (РВ) – желание заниматься спортом для компенсации дефицита двигательной активности при умственной (сидячей) работе;

- мотив подготовки к профессиональной деятельности (ПД) – стремление заниматься спортом для подготовки к требованиям избранной профессиональной деятельности;

- гражданско-патриотический мотив (ГП) – стремление к спортивному совершенствованию для успешного выступления на соревнованиях, для поддержания престижа коллектива, города, страны.

По мнению автора, у игроков командных видов спорта наиболее выражены социально-моральные и гражданско-патриотические мотивы. В командных видах спорта у спортсменов более развито чувство коллективизма и ответственности.

Мотивация спортсмена играет одну из самых важных ролей в достижении результатов. Только это не означает, что чем мотивирование спортсмен, тем он результативнее. Не стоит также полагать, что для выполнения цели требуется максимальный уровень мотивации [2,7].

Мотивация – это внутреннее побуждение к достижению цели. Мотивация от стимула отличается именно тем, что побуждение происходит внутри. В то время как, стимул исходит извне и может являться побуждением для мотивации. Например, спортсмен мечтает о награде, и он представляет ее у себя в уме. Награда здесь является стимулом, а представление ее в уме - мотивацией. Без должной мотивации и стимуляции спортсмен не сможет грамотно выполнять указания тренера. Попросту, он не сможет тренироваться, чтобы стать мастером. Без мастерства, как известно, отличных результатов не добиться, поэтому мотивировать спортсмена требуется, но степень мотивации не должна превышать определенного значения. Слишком высокая мотивация повышает степень тревожности и уровень страха спортсмена перед выступлением, поэтому можно, часто, услышать от тренера «успокойся, расслабься» [1]. Чрезмерное старание приводит к ухудшению результатов для некоторых спортсменов, но существуют ситуации, когда требуется максимальная мотивация спортсмена. Кроме того существует понятие " оптимальный уровень мотивации», который зависит не только от спортсмена, но и от вида спорта. Максимальная мотивация требуется в видах спорта, где требуется большая выносливость, быстрота реакции. В тоже время, слишком высокая мотивация помешает в тех видах спорта, где потребуются четко координируемые движения [4,5].

Стимулом для мотивации спортсмена являются соревнования. Известно, что при соревнованиях спортсмен старается достичь максимального результата. Помимо соревнований хорошей мотивацией для спортсмена является похвала тренером достижений спортсмена. Например, спортсмен улучшил свой персональный рекорд, а тренер поблагодарил его за грамотное исполнение и великолепный результат. Средства мотивации

не ограничиваются похвалой и соревнованиями, для каждого они строго индивидуальны, и только при грамотном подборе тренером спортсмен достигает требуемого успеха. Также стимул может превратиться в форму внутреннего побуждения при условии, если стимул является потребностью. Итого имеем, что стимул и мотив могут помочь человеку реализовать свои возможности [3,6].

Эффективной мотивацией может являться то, что более компетентный человек ставит цель перед исполнителем. Неэффективной мотивацией в этом случае будет являться просто фразы: «постарайся сделать все, что можно». Однако для каждого человека следует применять индивидуальные мотивационные подходы. Главным моментом в вышеприведенном примере эффективной мотивации является, то, что цель должна быть реально достижимой для конкретного исполнителя и соответствовать его желаниям.

Таким образом, когда достигается оптимальный уровень мотивации, тогда приходит успешность в результатах [9]. В основу психолого-педагогических воздействий, способствующих обеспечению развития профессионально важных качеств, личностных особенностей, должно быть положено воспитание у спортсменов постоянной мотивации, активной установки на произвольное самосовершенствование, самовоспитание, саморазвитие. Психологические требования к высокому уровню функциональной подготовленности и специальной работоспособности, особенно в условиях соревновательной деятельности, непрерывно увеличиваются. Следовательно, все больше возрастает и значение контроля и коррекции индивидуальных особенностей спортсмена, его психологических возможностей, которые играют решающую роль в эффективности и успешности спортивной деятельности, а также оказывают значительное влияние на формирование и совершенствование профессионально важных качеств [10].

Не зная особенностей потребностно-мотивационной сферы личности спортсмена, трудно готовить его к соревнованиям, формировать у него устойчивую, сильно действующую мотивацию. Тренер, вооруженный информацией об особенностях мотивации своего ученика, выступает как тонкий творец и истинный создатель спортивного результата [1,8]. Мотивация человека является составной частью его характера, она формируется в течение всей жизни, начиная с раннего детства. В детском возрасте источниками мотивации могут быть особенности психики данной личности, личная потребность в успехе, признании, общении с друзьями, особенности и склонность двигательной задачи.

Мотивация в спорте зависит как от внутренних причин (темперамент, черты характера), так и внешних (влияние родителей, педагогов, тренеров). Внедрение новых организационно-методических приемов физического воспитания, наличие необходимых современных сооружений, использование и модернизация технических средств создают положительный фон формирования стойких интересов (мотиваций) к спортивным знаниям [5].

По признанию многих спортивных психологов, мотивационная сфера спортсмена – это стержень, ядро его личности, совокупность внутренних побудительных сил к действию. В.Ф. Сопов считает, что для начала спортивной тренировки требуется достаточно высокий уровень мотивации, побуждающий спортсмена перешагнуть барьер комфорта и начать переживать все ощущения, возникающие при крайних степенях утомления и напряжения. Мерой выносливости к действию факторов нагрузки в этом случае будет сила мотивов, побуждающих спортсмена к деятельности, уровень его мотивационного состояния как величины побуждения к выполнению трудной нагрузки [2,7].

В мотивации достижения цели у спортсменов преобладают мотивы надежды на успех. В содержание мотива спортсмена на достижение успеха входят: стремление к победе, эмоциональный фактор, способность «бороться до конца». Наибольшей силой мотива обладают спортсмены видов спорта циклического характера, требующих преимущественного проявления выносливости. В играх и единоборствах мотивация не так сильно выражена, но зато она более сложна и связана с различными чертами личности.

Мотивация спортивной деятельности связана с потребностями, ценностями в сфере спорта, является своеобразным движителем спортсмена в его многолетних занятиях спортом. Сила, направленность, устойчивость мотивации обусловлены характером объекта (вида спорта) и отношением спортсмена к нему (спорту). Мотивация зависит не только от внешних факторов, но и от внутренних.

Изучение мотивации к спорту у спортсменов, занимающихся командными видами спорта, представляет социально-психологический интерес. Мотивация определяет побуждение к деятельности. Блок мотивации выполняет в структуре спортивной деятельности следующие функции: является пусковым механизмом деятельности; поддерживает необходимый уровень активности в процессе тренировочной и соревновательной деятельности; регулирует содержание активности, использование различных средств деятельности для достижения желаемых результатов.

Литература

1. Батаршев А.В. Современные теории личности: Краткий очерк. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 96 с.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2000. – 415-476 с.
3. Ильин Е.П. Психофизиология физического воспитания. (Факторы, влияющие на эффективность спортивной деятельности). – М.: Просвещение, 1983. – 223 с.
4. Капрара Дж., Сервон Д. Психология личности – СПб.: Питер, 2003. – 640 с.
5. Келишев И. Г. Спортивная направленность личности: Личность и спорт. – М.: Просвещение, 1975. – 240 с.
6. Общая спортивная психология./Под ред. Г.Д. Бабушкина, В.М. Мельникова. – Омск: СибГАФК, 2000. – 192 с.
7. Попов А.Л. Спортивная психология. – М.: Флита, 2000. – 152 с.
8. Пилюян Р.А. Мотивация спортивной деятельности.– М.: Наука, 1984. – 198 с.
9. Волков Л.В. Физические способности детей и подростков. - Киев "Здоровье", 1981 – 207с.
10. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта: учебное пособие для студентов высших уч. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 480

СПОРТ ЖӘНЕ СПОРТТЫҢ ТҰРҒЫН ҮЙРЕНУШІЛЕРІНЕ АРНАЛҒАН СПОРТМЕНТТЕРДІҢ MOTIVATIONAL САЛАСЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Ю. Генцелев

Бұл мақала спортшының субъектілік позициясының мотивациялық компоненттерін қалыптастыруға ықпал ететін орта ретінде спорт мүмкіндіктерді кәсіби қызметте жүзеге асыру тәсілдерін зерттеуге арналған. Спорттың жоғары жетістіктерінің зерттеу мүмкіндіктерін спортшының жеке басын сонымен қатар психикалық бағыта дамытуға ықпал ететінің орта ретінде спорттың қызметін тура түсінігін кеңейтеді, бұл барынша спорттаең нәтижелерге жоғары қол жеткізуге септігін тігізеді. Мақала авторы спортшылармен жұмыс барысында қолдануға болатын мотивациялық әдістермен, методикалармен бөліседі. Мақалада спортпен шұғылдануға деген уәждерді зерттеу аспектілері талқыланады спортта табысқа жетудің тұрақты мотивацияны қалыптастыруға ықпал ететін. сондай ақ отбасындағы тәрбие педагогтар мен жаттықтырушылардың әсері сияқты сыртқы компоненттерді қарастырыдады.

Ключевые слова: *мотивация, спорт, психология, бәсекелестік, тәрбие, адамгершілік, тұлғаның сапасы, коммуникативтік қасиеттері, рухани құндылықтар*

PECULIARITIES OF THE MOTIVATIONAL SPHERE OF SPORTSMEN PLAYING A TEAM AND INDIVIDUAL KINDS OF SPORT

Y. Gentselev

This article is devoted to the study of the possibilities of sport as an environment conducive to the formation of the motivational components of the subjective position of an athlete, and ways to realize these opportunities in their professional activities. Exploring the possibilities of high achievement sports expands the concept of sports activities as an environment conducive to the development of an athlete's personality, including a socio-psychological focus, which contributes to the achievement of maximum sports results. The author of the article shares with motivational techniques, techniques that can be used in the work of athletes. The article discusses aspects of studying motives for playing sports, examines external components that influence the formation of

a sustainable motivation to achieve success in sports, such as upbringing in the family, the influence of teachers and coaches.

Key words: *motivation, sport, psychology, competition, upbringing, morality, personality traits, communicative properties, spiritual values*

МРНТИ: 15.01.79

В.Г. Молдован, О.Г. Беленко

Государственный университет имени Шакарима города Семей

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ВАЖНЫХ КАЧЕСТВ КАК ЭТАП ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ ПСИХОЛОГОВ

Аннотация: *В статье описано понятие «профессионально-важные качества» оно трактуется авторами как сложное комплексное психическое образование, система функциональных, операциональных и личностных компонентов, имеющих динамическую структуру с функциональными зависимостями. Представлено описание специфики формирования профессионально важных качеств личности будущих психологов. Анализируются теоретические подходы к данной проблеме, выявляются уровни развития профессионально-важных качеств. Отечественные исследователи акцентируют свое внимание на формировании и развитии, в первую очередь, личностных качеств профессионала. Теоретический анализ позволил выделить компоненты профессиональной направленности личности, такие как: мотивы, ценностные ориентации, профессиональная позиция. Авторами выделены семь групп профессионально важных качеств психолога. Значимым является описание 4 основных групп индивидуальных качеств, образующих в своей совокупности структуру профессиональной пригодности. Рассмотрен вопрос о развитии ПВК и формировании подсистем ПВК.*

Ключевые слова: *профессиональные качества, профессиональная направленность, психолог, студенты, профпригодность, профессиональное самоопределение, развитие ПВК*

Важность проблемы развития профессионально важных качеств определяется необходимостью качественной подготовки и отбора специалистов в разных профессиональных областях и грамотной расстановкой кадров, что побуждает к созданию психологического описания профессий и составлению на базе этого описания психограммы вообще и для психологов в частности.

Высокий уровень развития профессионально важных качеств является важным условием удовлетворенности трудом и, в свою очередь, может являться и является дополнительным мотиватором для дальнейшего развития у профессионала необходимых в работе качеств. Чем большее удовлетворение приносит труд, тем больше желание выполнять его эффективно и тем выше мотивация к профессиональному самосовершенствованию, развитию у себя профессионально важных качеств. На раскрытие сущности и содержания профессионально значимых качеств направлены работы Т.Г. Браже, К.М. Левитана; на педагогические особенности становления профессионально значимых качеств – С.Б. Елканова, В.А. Кан-Калик; на определение специфики профессионального поведения - Д.А. Белухи-на, Л.М. Митиной, А.В. Мудрик.

Теоретический анализ позволил выделить компоненты профессиональной направленности личности: мотивы (намерения интересы, склонности, идеалы) ценностные ориентации (смысл труда, заработная плата, благосостояние, социальное положение) профессиональную позицию (отношение к профессии, установка, ожидание и готовность к профессиональному развитию. На разных стадиях становления эти компоненты имеют различное психологическое содержание, обусловленное характером ведущей деятельности. Важнейшими составляющими психологической деятельности человека являются его качества, их развитие и интеграция в процессе профессионального становления приводят к формированию систем профессиональных качеств [1].

Профессионально важные (профессионально-значимые) качества (ПВК) в психологии профессий обычно определяют как качества личности, которые влияют на результативность деятельности. Обобщив имеющиеся исследования, можно выделить семь групп ПВК психолога: адаптивные качества (способность адаптироваться к профессиональной и социальной среде), нервнопсихическая (эмоциональная) устойчивость, интеллектуальные качества, коммуникативные качества, комплексные качества, мотивационные качества и организаторские качества. Не давая подробную характеристику всех ПВК, остановимся на особенностях отдельных групп качеств [2].

К числу адаптивных качеств, помимо прочего, отнесены соблюдение норм права, нормативность поведения; честность, гражданское мужество; принципиальность. Это перекликается и с классификацией факторов профпригодности психолога. К первому фактору профпригодности относится высокий уровень социализации личности психолога. Данный фактор напрямую связан с нормативностью поведения в любых, в том числе в сложных, экстремальных условиях профессиональной деятельности. К числу профессионально значимых свойств, составляющих данный фактор, относятся, в частности: – высокий уровень развития правосознания (как общего, так и профессионального); – доминирование социально значимых мотивов в сфере мотивации профессиональной деятельности.

Комплексные качества в рассматриваемой классификации ПВК включают в себя две характеристики личности: зрелость личности и положительная социальная ориентация. Положительная социальная ориентация как комплексное качество личности психолога включает в себя:

– сознательное следование нормам морали и нравственности;
– осознание своего гражданского долга, отношение к деятельности как к социально значимой, направленной на решение важных общественных задач.

Мотивационные качества предполагают сформированную и устойчивую мотивацию к профессиональной деятельности, профессиональным достижениям, основанную на положительных социальных ценностях [3].

По нашему мнению, выделенные группы качеств очень важны. Они предъявляют требования к личностной зрелости и устойчивости личности психолога в плане системообразующих ценностных установок, а также формируют этические требования к личности психолога.

Можно выделить следующие профессионально важные качества: наблюдательность, образную, двигательную и другие виды памяти, техническое мышление, пространственное воображение, внимательность, эмоциональную устойчивость, решительность, выносливость, пластичность, настойчивость, целеустремленность, дисциплинированность, самоконтроль и др. Профессиональной обусловленной подструктурой личности является профессионально значимые психофизиологические свойства. Развитие этих свойств происходит уже в ходе освоения деятельности. В процессе профессионализации одни психофизиологические свойства определяют развитие профессионально важных качеств, другие, профессионализируясь, приобретают самостоятельное значение [4]. К этой подструктуре относятся такие качества, как зрительная память, глазомер, нейротизм, экстраверсия, реактивность, энергетизм и др.

Различают 4 основные группы индивидуальных качеств, образующих в своей совокупности структуру профессиональной пригодности.

- 1) Абсолютные ПВК – свойства, необходимые для выполнения деятельности как таковой на минимально допустимом или нормативно заданном – среднем уровне.
- 2) Относительные ПВК, определяющие собой возможность достижения субъектом высоких количественных показателей деятельности (ПВК мастерства).
- 3) Мотивационная готовность к реализации какой-либо деятельности.
- 4) Анти – ПВК: структура профессиональной пригодности предполагает минимальный уровень их развития или даже отсутствие. К ним можно отнести пристрастность, неуравновешенность, мстительность, грубость, высокомерие, рассеянность. Они относятся к негативным ПВК и наличие их является противопоказанием к работе с детьми [5].

Е.А. Климов, М.А. Степанова, Т.А. Казанцева считают, что профессионально важные качества можно разделить на следующие:

- интегральные психические (интеллектуальные) свойства личности (внимание, память, мышление и др.);
- психологические характеристики личностной сферы;
- психологические характеристики деятельностной сферы.

В результате изучения психологической литературы по проблеме профессионализма нами выявлены и систематизированы профессионально важные качества психолога: интеллектуальные способности, ответственность и направленность личности на объект, процесс и результат деятельности, просоциальная профессиональная мотивация, эмоциональная устойчивость, эмпатия и коммуникативная толерантность.

В своей статье Е.В. Сидоренко и Н.Ю. Хрящева рассматривают некоторые из общих личностных и профессиональных качеств психолога, без формирования которых, по их мнению, невозможна эффективная психологическая деятельность. В качестве этих свойств личности психолога авторы выделяют психологическую наблюдательность, психологическое мышление, самообладание, умение слушать, эмпатию и креативность [7].

Формирование и готовность студентов к будущей профессиональной деятельности глубоко связано с самой личностью студента. Во время обучения происходит процесс формирования способов и приемов деятельности, меняется поведение, складываются определенные жизненные ценности. И в связи со всеми этим, возрастает необходимость организовать образовательный процесс так, чтобы профессиональное и личностное становление студента прошло успешно. Ведь именно в такой профессии как психолог, важно личностное развитие студента в связи со специфичностью его профессиональной деятельности.

Специфика профессиональной деятельности психолога подразумевает такой фактор, как взаимоотношения между клиентом и психологом, которые непосредственно способствуют эффективности проводимых мероприятий. Вследствие этого, обостряется вопрос профессионально-важных качеств, студентов имеющих значение для успешности проводимой терапии. Данные качества, которые в совокупности образуют способности, при низкой развитости приводят к снижению эффективности профессиональной деятельности и могут являться причиной ошибочных действий. [8].

Вопрос о развитии ПКВ и формировании подсистем ПКВ является одним из узловых. Наиболее распространенный, но, вместе с тем, и упрощенный подход к данной проблеме (Шадриков В.Д., 1997) заключается в том, что развитие психического свойства изучается на результативном уровне, т.е. рассматривается влияние упражнений (специальных или связанных с профессиональной деятельностью) на результаты функционирования конкретного психического свойства. Экспериментально установлено, что специальная тренировка повышает чувствительность анализаторных систем, улучшает показатели функционирования восприятия, внимания, памяти, мышления. Вопрос о механизмах такого улучшения остается открытым.

Таким образом, профессия психолога является одним из видов деятельности, требующей постоянного развития, самосовершенствования в личностном и в профессиональном плане.

Литература

1. Зеер Э. Ф. Психология профессий. – М.: Академический проект, 2003. – 186 С.
2. Акмеология: Учебное пособие / А.А. Деркач, В.В. Зазыкин. – СПб.: Питер, 2003. – С. 115
3. Романов В.В. Юридическая психология: Учебник. – М., 2004. – С. 371-375
4. Прошицкая Е. Н. Выбирайте профессию. – М.: Просвещение, 1991. – 180 С.
5. Карпов, А.В. Психология труда [Текст]: учебное пособие для студентов вузов / под ред. проф. А.В.Карпова. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 350 с.
6. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: Учеб. пособие: для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 604 с.
7. Сидоренко, Е. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. Сидоренко – СПб., 2002. – 84 с.
8. Калитеевская Е.Р. Супервидение. О профессиональном самосознании психотерапевта // Гештальт-96. – М., 1997. С. 63-76 22

КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТТКЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕЛУДІҢ ФАКТОРЛАРЫ

В.Г. Молдаван, О.Г. Беленко

Ғылыми жұмыста авторлардың «кәсіби-маңызды сапалар» мағынасын түсіндіруі өте күрделі психикалық білім ретінде, функционалдық тәуелділіктері мен динамикалық құрылымы бар, операциялық, функционалдық жүйе және тұлғалық компоненттер ретінде сипатталады. Болашақ психологтардың жеке тұлғалық кәсіби маңызды сапаларын қалыптастыру ерекшеліктерінің сипаттамасы ұсынылған. Кәсіби маңызды сапаларының даму деңгейі анықталып, бұл мәселеге байланысты теориялық көзқарас талданады. Отандық зерттеушілер өз назарларын ең бірінші кәсіпқойдың жеке тұлғалық сапаларының дамуы мен қалыптасуына негіздейді. Теориялық талдау тұлғаның кәсіби бағыттылығының компоненттерін анықтауға мүмкіндік берді. Олар: мотивтер, құнды бағдарлар, кәсіби ұстаным. Авторлар психологтың кәсіби маңызды қасиеттерінің жеті тобын көрсетті. Өзінің кәсіби жарамдылық құрылымының жиынтығын құрайтын жеке қасиеттердің 4 негізгі тобын сипаттау маңызды болып табылады. Кәсіби маңызды қасиеттердің кіші жүйелерінің қалыптасуы мен кәсіби маңызды қасиеттердің дамуы туралы сұрақ қарастырылды.

Түйін сөздер: кәсіби сапалар, кәсіби бағыттылығы, психолог, студенттер, кәсіби жарамдылық, кәсіби өзін-өзі анықтау, кәсіби маңызды сапаларының дамуы

FORMATION OF PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES AS A STAGE OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS OF PSYCHOLOGISTS

V. Moldavan, O. Belenko

The article describes the concept of "professionally important qualities". It is interpreted by the authors as a complex, complex mental education, a system of functional, operational and personal components that have a dynamic structure with functional dependencies. The description of the specificity of the formation of professionally important personality traits of future psychologists is presented. Analyzed theoretical approaches to this problem, identifies the levels of development of professionally important qualities. Russian researchers focus their attention on the formation and development, first of all, of the personal qualities of a professional. The theoretical analysis allowed to identify components of the professional orientation of the individual, such as: motives, value orientations, professional position. The authors identified seven groups of professionally important qualities of a psychologist. The description of 4 main groups of individual qualities, which together form the structure of professional suitability, is significant. The question of the development of PIQ and the formation of subsystems of PIQ.

Key words: professional quality, professional orientation, psychologist, students, professional aptitude, professional self-determination, development of professionally important qualities

МРНТИ: 15.41.39

М.С. Джаксегельдинова¹, О.Г. Беленко²

¹Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет г. Семей

²Государственный университет имени Шакарима города Семей

ФАКТОРЫ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация: Актуальность проблемы социально-психологической адаптации крайне велика, поскольку значительная часть педагогов, изначально ориентированная на работу в школе, покидает ее, проработав от нескольких недель до года, что ухудшает кадровую ситуацию в школе, увеличивает количество «возрастных» педагогов, негативно влияет на смену поколений в педагогических коллективах, порождая массу сопутствующих проблем. Причиной этого явления зачастую становятся значительные

сложности адаптации молодого педагога, на которые не обращает внимание администрация общеобразовательной школы.

В статье рассматривается социально-психологическая адаптация к профессиональной деятельности. На профессиональное развитие личности в значительной степени влияют первые годы профессиональной деятельности. Адаптация – процесс формирования устойчивого положительного отношения к задачам, традициям и перспективам организации, в ходе которого личность активно включается в новую для нее производственную деятельность, систему межличностных отношений, общественную и культурную жизнь, находит там условия для самореализации и превращает новую среду в основу своей жизнедеятельности. Центральное место в статье занимает вопрос о факторах адаптации. Описаны четыре группы профессиональной адаптации молодого специалиста. Авторами раскрыты организационные и личностные факторы адаптации.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, адаптация, социально-психологическая адаптация, организационные и личностные факторы

Профессиональная деятельность – неотъемлемая часть жизни современного человека. От того, насколько успешно складывается профессиональная карьера, зависит не только удовлетворенность личности своей жизнью, но и ее гармоничное развитие. На профессиональное развитие личности в значительной степени влияют первые годы работы, поскольку именно этот период считается своего рода тем «испытательным сроком», который в дальнейшем определяет позиции специалиста в социальной и профессиональной среде, а также является фундаментом для его будущей профессиональной карьеры, который во многом будет определять ее успешность. Профессиональную адаптацию специалистов можно определить как процесс вхождения в новую трудовую ситуацию, в которой личность и рабочая среда взаимно влияют друг на друга, формируя новую систему взаимодействий и отношений внутри коллектива.

Центральное место в исследовании проблемы адаптации занимает вопрос о факторах как совокупность условий и обстоятельств, определяющих темп и уровень, устойчивость и результат данного процесса.

Адаптация рассматривается как процесс изменения взаимодействующих сторон. Личность, входя в новое социальное окружение, определенным образом меняет систему своих отношений. В свою очередь, группа реагирует на появление новичка корректировкой своих норм, традиций, правил. В работах данного направления большой акцент ставится на личность, именно ей отводится решающая роль в процессе адаптации. Вместе с тем можно назвать работы по проблеме адаптации, объектом исследования которых является группа как активный участник адаптивного взаимодействия, а не как среда, к которой приспособливается человек. В этом качестве ее характеризует так называемая «адаптирующая способность группы» [1].

Традиционным стало разделение этой совокупности на факторы, отражающие различные стороны производственной ситуации, включая как объективные, так и субъективные моменты, и факторы, характеризующие личность как субъект адаптационного взаимодействия.

Профессиональную адаптацию определяют как многоуровневый, функционально детерминированный процесс адаптации к труду с включением в него физиологических, личностно-психологических, акмеологических, поведенческих и социальных компонентов [2]. Профессиональная адаптация есть процесс становления и поддержания динамического равновесия в системе «субъект труда – профессиональная среда» [3].

С точки зрения работодателя, профессиональная адаптация – система мер, способствующих профессиональному становлению работника, формированию у него соответствующих социальных и профессиональных качеств, установок и потребностей к активному творческому труду, достижению высшего уровня профессионализма [4]

Стадия адаптации к профессии наступает после завершения профессионального образования, когда молодые специалисты приступают к самостоятельной трудовой деятельности.

Кардинально изменяется профессиональная ситуация развития: новый разновозрастной коллектив, другая иерархическая система производственных отношений,

новые социально-профессиональные ценности, иная социальная роль и принципиально новый вид ведущей деятельности. Этап первичной адаптации для социального работника осуществляется по нескольким направлениям:

- Условия деятельности (рабочее место, физическая среда);
- Профессиональные задачи;
- Руководство;
- Социальные факторы профессиональной среды (формирование отношения к организации, коллективу, установление межличностного контакта в рабочей группе и др.) [4].

Исходя из определения психологии труда как науки о закономерностях становления и сохранения динамического равновесия в системе «субъект труда — профессиональная среда» [5], есть основание рассматривать профессиональную адаптацию как процесс становления (и восстановления) этого равновесия. Такое понимание не противоречит общей концепции психической адаптации как процесса, который поддерживает динамическую сбалансированность в системе «человек—среда» [5]. С точки зрения работодателя, профессиональная адаптация – система мер, способствующих профессиональному становлению работника, формированию у него соответствующих социальных и профессиональных качеств, установок и потребностей к активному творческому труду, достижению высшего уровня профессионализма.

Адаптация – процесс формирования у личности устойчивого положительного отношения к задачам, традициям и перспективам организации, в ходе которого личность активно включается в новую для нее производственную деятельность, систему межличностных отношений, общественную и культурную жизнь организации, находит там условия для самореализации и превращает новую среду в основу своей жизнедеятельности. Согласно результатам многих исследователей профессиональной адаптации, молодых специалистов можно разделить на четыре группы:

1. Быстрый переход к работе, соответствующей образованию.
2. Трудовая жизнь характеризуется разбросом, т.е. виды работ не соответствуют образованию.
3. В период обучения получено образование в нескольких областях, но трудовая деятельность быстро приходит в соответствие образованию.
4. Получено образование в нескольких областях, трудовая деятельность характеризуется разбросом в выборе работ [6].

В процессе организационно-административной адаптации работник знакомится с особенностями организационного механизма управления, местом своего подразделения и должности в общей системе целей и в организационной структуре. При данной адаптации у сотрудника должно сформироваться понимание собственной роли в общем производственном процессе. Несмотря на различие между видами адаптации, все они находятся в постоянном взаимодействии, поэтому процесс управления требует наличия единой системы инструментов воздействия, обеспечивающих быстроту и успешность адаптации [7].

Л.Г. Лаптев выделяет 4 фактора социально-психологической адаптации личности: когнитивный (когнитивные способности и особенности когнитивных процессов личности), эмоциональное реагирование (особенности эмоциональной сферы личности), практическая деятельность (условия и особенности деятельности) и мотивация личности (Лаптев Л.Г., 1998).

В своей работе С.А. Ларионова выделяет следующие факторы, детерминирующие адаптацию личности:

1. Ценностные ориентации, направленность личности;
2. «Я – концепция» личности;
3. Базовая социальная потребность личности в позитивном отношении и самоотношении;
4. Индивидуальные особенности личности, определяющие адаптационные ресурсы;
5. Адаптационные свойства интеллекта;
6. Эмоционально-волевой компонент [8].

Кроме того, автором выделяются следующие факторы социально-психологической дезадаптации: несформированность высших социальных мотивов, низкий уровень развития нравственных качеств личности, асоциальные тенденции; снижение волевого контроля над

аффектом (склонность к паническим реакциям, к аффективной дезорганизации деятельности или наличие возбудимых черт) и над побуждениями (влечениями) и др. [8].

Успешность профессиональной адаптации определяется как организационными, так и личностными факторами. К организационным факторам относится наличие для молодого специалиста потенциальной возможности карьерного роста. Специалисты, характеризующиеся высоким уровнем адаптации, имеют следующие личностные характеристики: убежденность в том, что события жизни подвластны сознательному контролю человека; высокий уровень осмысленности жизни; склонность искать смысл своей жизни в событиях настоящего.

Таким образом, оптимизация адаптационного процесса включает в себя комплекс мер, направленных на гармонизацию действия внешних факторов, определяющих успешность социально-психологической адаптации, а также коррекцию индивидуальных психических особенностей, являющихся звеньями патогенеза состояний дезадаптации. Применение методов психолого-педагогического воздействия и психологической помощи позволит улучшить показатели адаптации на личностном, социально-психологическом уровнях, и одновременно повысить продуктивность деятельности.

Литература

1. Хохлова А.П. Межличностное восприятие как один из психологических механизмов адаптации личности в группе // Проблемы коммуникативной и познавательной деятельности личности. Ульяновск, 1981. С. 52-56
2. Адаптация к профессиональной деятельности / Физиология трудовой деятельности // А. Ж. Юревиц, В.С. Аверьянов, О.В. Виноградов и др., – СПб.: Наука, 1993. – с. 209-277
3. Акмеология: Учебник / Под ред. А.А. Деркача – М.: Изд-во РАГС, 2002. – 650 с.
4. Воланен М.В. Профессиональная адаптация молодежи / Психология личности и образ жизни. – М.: Наука, 1987. – с. 117–120
5. Зеер Э.Ф. Психология профессии: учебное пособие для студентов вузов. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, – 2003. – 336 с.
6. Реан А.А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / Реан А.А., Кудашев А.Р., Баранов А.А. – СПб, 2006. – 479 с.
7. Вербина Г.Г. Эмоциональный профиль личности руководителя. Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та, 2004.- 324 с.
8. Ларионова С.А. Социально-психологическая адаптация личности: теоретическая модель и диагностика / С.А. Ларионова. – Белгород, 2002. – 200 с., с. 93

КӘСІБИ МАҢЫЗДЫ ҚАСИЕТТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ СТУДЕНТ ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДАМУЫНЫҢ КЕЗЕҢІ РЕТІНДЕ

М.С. Джаксегельдинова, О.Г. Беленко

Әлеуметтік-психологиялық бейімделу мәселесінің өзектілігі өте жоғары, себебі бастапқыда мектепте жұмыс істеуге бағытталған мұғалімдердің айтарлықтай бөлігі бірнеше аптадан бір жылға дейін ғана жұмыс істейді, сондықтан мектептегі кадрлық жағдайлар нашарлап, «Үлкен жастағы» мұғалімдердің саны көбейтеді, осының бәрі педагогикалық топтардағы ұрпақтардың өзгеруіне теріс әсер етеді, олармен байланысты мәселелерді тудырады. Бұл құбылыстың себебі орта мектептің әкімшілігі жас мұғалімнің бейімделуіне назар аудармағандықтан жиі қиындық туғызады.

Мақалада кәсіби қызметке әлеуметтік-психологиялық бейімделуі қарастырылады. Адамның кәсіби дамуы көбіне кәсіби қызметтің алғашқы жылдары әсер етеді. Бейімделу – бұл адамның жеке қарым-қатынасы, әлеуметтік және мәдени өміріне белсенді қатысатын ұйымның міндеттеріне, салт-дәстүріне және келешегіне тұрақты оң көзқарас қалыптастыру үдерісі, өзін-өзі жүзеге асыру үшін жағдайлар туындайды және жаңа ортаны оның негізіне айналдырады өмірлік белсенділік. Мақаланың негізгі мақсаты бейімделу факторларына байланысты. Жас маманның кәсіби бейімделуінің төрт тобы сипатталған. Авторлар бейімделудің ұйымдастырушылық және жеке факторларын ашып көрсетеді.

Түйін сөздер: кәсіби қызмет, бейімделу, әлеуметтік-психологиялық бейімделу, ұйымдастырушылық және жеке факторлар

FACTORS OF SOCIAL PSYCHOLOGICAL ADAPTATION TO PROFESSIONAL ACTIVITY

M. Dzhaksegejdinova, O. Belenko

The urgency of the problem of socio-psychological adaptation is extremely high, since a significant part of teachers, initially focused on working at school, leaves it, having worked from several weeks to a year, which worsens the personnel situation at school, increases the number of "age-related" teachers, and negatively affects the change of generations in pedagogical teams, causing a lot of related problems. The reason for this phenomenon is often the considerable difficulty in adapting a young teacher, which is not paid attention to by the administration of the secondary school. The article deals with the socio-psychological adaptation to professional activity. The professional development of the individual is largely influenced by the first years of professional activity. Adaptation is the process of forming a sustainable positive attitude to the tasks, traditions and prospects of the organization, in the course of which the individual is actively involved in a new productive activity for her, the system of interpersonal relations, social and cultural life, finds there conditions for self-realization and turns the new environment into her foundation life activity. The focus of the article is on the factors of adaptation. Four groups of professional adaptation of a young specialist are described. The authors disclose organizational and personal factors of adaptation.

Key words: professional activity, adaptation, socio-psychological adaptation, organizational and personal factors

МРНТИ: 37.81.47

Б.С. Желдыбаева, Н.А. Арнабек

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ФИЗИКАДАҒЫ БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа: Оқыту үрдісін басқарудың педагогикалық-психологиялық мәселелерін анықтауда педагог пен оқушылардың арасындағы қарым-қатынастарды ұйымдастыру мұғалімнің теориялық білімінің болуын қажет етеді. Болашақ маманның кәсіби педагогикалық функциялары: конструктивтік, ұйымдастырушылық, қарым-қатынастық, дамытушылық, ақпараттық, зерттеушілік. Білім берудің күрделі мазмұнын меңгеруде, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың қазіргі кездегі ұстанымдарын жүзеге асыруда, педагогикалық үрдіс, яғни, оқытушылар мен студенттердің өзара байланысқан және өзара келісілген іс-әрекеті басты міндет атқарады. Сондықтан, қазіргі кездегі жоғары білім беру алдында студенттер мен оқытушылардың жұмыстарының түрлері мен әдістерін жүзеге асыру мәселесі тұр.

Бүгінгі таңда еліміздің білім беру саласында бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу үшін маңызды міндеттерді шешуге бағытталған күрделі бетбұрыс жасалуда. Мұғалімнің кәсіби мүмкіндігі оның бойындағы өзін-өзі дамытып отыру дайындығына тікелей байланысты. Бұл мәселеге әлеуметтік-педагогикалық тұрғыдан келу үшін мұғалімнің субъект ретіндегі алдына қойған міндеттерін орындауға деген әзірлік деңгейіне көз жеткізу қажет. Әрине, оның кәсіби өсуі жеке тұлға ретіндегі ерекшелігіне әбден қатысты. Сондықтан бұл жерде даралық-тұлғалық қалыптасу, іскерлік-әдістемелік жетілдіру, кәсіптік-пәндік білімін толықтыру компоненттерінен өз қажеттілігін тани алу мүмкіндігі туады.

Түйін сөздер: шығармашылық қабілет; болашақ мұғалім; білім алушылар; физика пәні; оқыту мәселесі; педагогикалық шарт

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесіндегі модернизациялау үдерісі білім мазмұны мен сапасын арттыру, білім берудің ұлттық моделін жетілдіру, ақпараттық технологиялар жөнінде жаңаша педагогикалық көзқарас қалыптастыру секілді кешенді шараларға тікелей қатысты. Әлем тәжірибесі көрсеткендей, кез-келген мемлекеттің

экономикалық жетістігі сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білім дәрежесіне байланысты. Өйткені білім арқылы ғана қоғамның интеллектуалдық капиталы мен инновациялық әлеуеті қалыптасады. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында «Білім және кәсіби машық - заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет», – деп атап көрсетті [1]. Қазіргі замандағы білім берудің негізгі мақсаты: еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, құзыретті, өз жұмысын жақсы білетін, жан-жағына бағыт-бағдармен қарайтын, әлемдік стандарт деңгейінде нәтижелі жұмысқа, кәсіби өсуге, әлеуметтік-саяси оңтайлы тез әрекет жасауға, болып жатқан өзгерістерге тез бейімделуге қабілетті білікті маман, индустриалды-инновациялық жағдайды шешуге лайық, өз қалауы мен қоғам талабына сай өзін көрсете білуге бейім, өз ойын еркін айта алатын, жоғары білімді, ұлттық тілді, тарихты жетік меңгерген, отандық және әлемдік мәдениетті бойына қалыптастырған, шығармашыл, оңтайлы кәсіби маман дайындау.

Бұл мақсатты жүзеге асыруда еліміздегі білім беру саласының бағыт-бағдарын айқындайтын Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы қабылданғаны бәрімізге белгілі. Бағдарлама бірнеше мақсаттар мен міндеттерден туындап отыр, соның ішінде техникалық және кәсіптік білім берудің мақсаты: қоғамның және экономиканың индустриялық-инновациялық даму сұраныстарына сәйкес техникалық және кәсіптік білім беру жүйесін жаңғырту, әлемдік білім беру кеңістігіне кірігу, педагог мамандығының беделін көтеру, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру [2].

Жоғары оқу орнында дайындықтан өткен мамандардың білімі жоғары дәрежеде болуы керек. Өйткені, бұл талап әрбір мамандық бойынша білім беру мазмұнын салыстырмалы түрде біртұтас білім саласы ретінде анықтауы керек. Білім берудің күрделі мазмұнын меңгеруде, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың қазіргі кездегі ұстанымдарын жүзеге асыруда, педагогикалық үрдіс, яғни, оқытушылар мен студенттердің өзара байланысқан және өзара келісілген іс-әрекеті басты міндет атқарады. Сондықтан, қазіргі кездегі жоғары білім беру алдында студенттер мен оқытушылардың жұмыстарының түрлері мен әдістерін жүзеге асыру мәселесі тұр. Бүгінгі таңда еліміздің білім беру саласында бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу үшін маңызды міндеттерді шешуге бағытталған күрделі бетбұрыс жасалуда. Мұғалімнің кәсіби мүмкіндігі оның бойындағы өзін-өзі дамытып отыру дайындығына тікелей байланысты. Бұл мәселеге әлеуметтік- педагогикалық тұрғыдан келу үшін мұғалімнің субъект ретіндегі алдына қойған міндеттерін орындауға деген әзірлік деңгейіне көз жеткізу қажет. Әрине, оның кәсіби өсуі жеке тұлға ретіндегі ерекшелігіне әбден қатысты. Сондықтан бұл жерде даралық-тұлғалық қалыптасу, іскерлік-әдістемелік жетілдіру, кәсіптік-пәндік білімін толықтыру компоненттерінен өз қажеттілігін тани алу мүмкіндігі туады. Бұл жердегі «өз қажеттіктерін сезіну» – кәсіби қызметтің негізі. Өйткені, ол өзінің әлеуметтік бар мүмкіндігін дамытудың жолдарын білу деген. Болашақ кәсіби құзіретті маман осы ақпараттық қоғамнан қалыспай, жедел ойлаушы, жедел шешім қабылдаушы, ерекше ұйымдастырушылық қабілетті, нақты бағыт-бағдар беруші болып шығуы – бұл қазіргі заманның талабы.

Құзыреттілік қалыптастыру дегеніміздің өзі болашақ кәсіби маманның қазіргі студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болып табылмақ.

Студенттердің кәсіби құзыреттілік мәселелері туралы пікірлер кәсіби маман даярлау мәселелерімен айналысып жүрген отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс табуда. Қазақстанда кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық және практикалық қырларын Ш.Х.Құрманалина (колледж жағдайында мұғалімдердің кәсіби даярлау), Б.Т.Кенжебеков (жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігі), Г.Ж.Меңлібекова (болашақ мұғалімнің әлеуметтік құзыреттілігі), Б.Қасқатаева (болашақ математика мұғалімінің әдістемелік құзырлылығы), С.И.Ферхо (мұғалімдердің оқу үдерісінде электронды оқу құралдарын пайдалана білу құзыреттілігі) және т.б. ғалымдар зерттеген. Маманның кәсіби құзіреттілік мәселесі күрделі де көп қырлы. Бұл ғылыми педагогикада, психологияда, әлеуметтануда, кәсіби білім берудің

теориясы мен әдістерінде, гуманитарлық ғылымда әр қырынан қарастырылып жүр. Құзіреттілік – жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесін белгілі бір міндеттерді орындауға даярлығы мен қабілеті. Ол жансыз жаттанды білім түрінде емес, жеке тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі бір мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген белсенді іс-әрекеттен көрінеді. Осы ретте еліміздің кәсіби білім беру жүйесі алдында, оның ішінде болашақ педагог даярлауда ең алдымен педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру міндеті тұр. Кәсіби құзыреттілік ұғымын түсіндіруде екі бағыт бар: адамның стандартқа сәйкес әрекет ету қабілеті; жеке тұлғаның жұмыста нәтижеге жетуіне мүмкіндік беретін сапалары.

Б.Т.Кенжебеков құзыреттілік жөнінде: «Құзыреттіліктің бар-жоғын адам еңбегінің нәтижесіне қарап пайымдау қажет. Кез-келген қызметкер, өз әрекетімен кәсіби іс-әрекеттің түпкі нәтижесіне сай талаптарға жауап беретін жұмыстарды орындаса ғана, кәсіби құзыретті болып саналады» – деп анықтама береді [3]. Еліміздің саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай жоғары оқу орындарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылуына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білігі мол мамандарды қажет етеді. Сондықтан, кәсіби білімді маманның құзіреттілігі сол маманның жеке тұлға ретіндегі қасиеттерінің және ішкі психикалық жағдайларының күрделі жүйесі, оның кәсіби қызметі мен қабілетін іске асырум болып табылады. Құзіреттілік – қызмет атқарушының жеке мүмкіншілігі оның квалификациясы (білімі мен тәжірибесі), шешім қабылдай алуы немесе белгілі бір білім мен дағдыларына сәйкес шешім қабылдауы. Құзіреттілік – жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесін белгілі бір міндеттерді орындауға даярлығы мен қабілеті. Ол жансыз жаттанды білім түрінде емес жеке тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген икемділігінің белсенділігінен көрінеді. Құзіреттілік бірінші орынға білімгердің ақпаратты сауаттылығын емес, оның мәселені дұрыс шеше білу қасиетін қояды. Егер болашақ педагогтың құзыреттілігінің қалыптасуын орта кәсіби білім беру жүйесінің аумағында қарастырсақ, онда білім, білік, дағды мүмкіншілігі, яғни, бір сөзбен педагогикалық қызметке маманның қаншалықты дайын екендігі туралы айтуға болады. Кәсіби құзіреттілік деп педагогтың жеке бас сапалары мен оның психологиялық-педагогикалық және теориялық білімінің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады. Болашақ маман өз ісінің шебері, жақсы мұғалім болу үшін мамандығына қажетті қабілеттерді және жалпы әлемдік мәдениетті, өз елінің мәдениетін, қарым-қатынас мәдениетін, тіл мәдениетін игеріп, интеграциялық үрдістерді меңгеріп, әлемдік білім кеңістігінің өресінен шыға алуға талпынуы керек. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру жеке шығармашылық қабілетті дамытуды, педагогикалық инновацияларды дұрыс қабылдауы, күнделікті өзгеріп жататын педагогикалық ортаға тез бейімделуді қажет етеді. Болашақ маман дайындау мәселесі оның тұлғалық сапалары мен қасиеттерін қалыптастырудың мазызын көрсетеді. Тұлғалық-бағдарлық бағытта білім беру нәтижесі білім, біліктілік және дағды жүйесінде, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесіне және эмоционалды көңіл-күйді көрсете білуге, ерікті қарым-қатынасқа педагогикалық бейімделген тұлғаны қалыптастыру ретінде түсіндіріледі [3]. Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, біз «құзыреттілік» ұғымына – студенттердің жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдануы деген түсінік бере аламыз.

Сонымен педагог-психолог, ғалымдардың пікірі бойынша еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, кәсіби оңтайлы маманның бойында белгілі бір құзіреттіліктер қалыптасуы қажет. Біріншіден, бағдарлы құзіреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б); Екіншіден, мәдениеттанымдылық құзіреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті); Үшіншіден; оқу-танымдық құзіреттілік (өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу); Төртіншіден; коммуникативтік құзіреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде

қатынас дағдылары болуы); Бесіншіден, ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті); Алтыншыдан, әлеуметтік-еңбек құзіреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті); Жетіншіден, тұлғалық өзін-өзі дамыту құзіреттілігі (отбасылық еңбек, экономикалық және саяси қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді білімі мен тәжірибесінің болу қабілеті).

Қорыта келе, кәсіби құзыреттілік ең алдымен студенттің функционалдық сауаттылығы мен кез-келген мәселені дұрыс шеше білу қасиетінен көрініс табады. Студент қоғам талабына сай өзін-өзі үздіксіз жетілдіріп отыратын, кәсіби білімді, жаңа технологияларды меңгерген, ортамен қарым-қатынасқа тез бейімделе алатын, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары, тәжірибесі мол, т.б. қасиеттерді жинақтағанда ғана кәсіби құзыретті маман бола алады. Студенттің кәсіби құзыреттілігі кәсіби және жеке сапалардан құралады. Кәсіби құзыретті маман деп өзінің педагогикалық әрекетін жоғары дәрежеде жүргізе алатын, қарым-қатынасқа әрдайым дайын, педагогикалық үдерісте үнемі оң нәтижелерге қол жеткізіп отыратын маманды атауға болады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана. 14 желтоқсан, 2012
2. Қазақстан Республикасында 2020 жылға дейінгі білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2010
3. Сенкибаева А.Т. Мұғалімнің кәсіби құзырлығын дамыту.//Білім берудегі менеджмент, №4. 2009

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ФИЗИКЕ

Б.С. Желдыбаева, Н.А. Арнабек

Организация общения между учителями и учениками при определении педагогико-психологических проблем управления учебным процессом требует от учителя наличия теоретических знаний. Профессиональные педагогические функции будущего специалиста: конструктивные, организационные, коммуникативные, развивающие, информационные, исследования. Главная задача – овладеть сложным содержанием образования, внедрить современные процессы обучения и учителя, педагогический процесс, взаимозависимые и взаимосогласованные действия учителей и студентов. Поэтому возникает вопрос о реализации форм и методов работы студентов и преподавателей перед современным высшим образованием.

В настоящее время осуществляется комплексный оборот в секторе образования страны, направленный на решение наиболее важных задач воспитания конкурентоспособной генерации. Профессиональная способность учителя напрямую связана с его саморазвитием. Чтобы решить эту проблему с точки зрения социально-педагогического подхода, необходимо обеспечить, чтобы учитель был готов выполнять свои обязанности в качестве предмета. Конечно, его профессиональный рост весьма специфичен для его личности. Вот почему можно познакомиться с потребностями человека в формировании личности, бизнес-методологическом совершенствовании, профессиональном и предметном знании.

***Ключевые слова:** творческие способности; будущий учитель; студенты; физика; проблема обучения; педагогическое состояние*

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE FUTURE CREATIVE ABILITIES OF TEACHERS IN PHYSICS

B. Zheldybayeva, N. Arnabek

The organization of communication between teachers and students in determining the pedagogical and psychological problems of managing the educational process requires the teacher to have theoretical knowledge. Professional pedagogical functions of the future specialist: constructive, organizational, communicative, educational, informational, research. The main task is to master the complex content of education, introduce modern processes of teaching and learning, the pedagogical process, interdependent and mutually agreed actions of teachers and students.

Currently, a comprehensive turnover is taking place in the country's education sector, aimed at solving the most important tasks of raising competitive generation. The professional ability of the teacher is directly related to his self-development. Of course, his professional growth is very specific to his personality. That is why you can get acquainted with the needs of the person in the formation of personality, business methodological improvement, professional and substantive knowledge.

Key words: *creativity; future teacher; students; physics; the problem of learning; pedagogical condition*

МРНТИ: 37.81.47

Б.С. Желдыбаева, Н.А. Елемесова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ОРТА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСİNДЕ ФИЗИКА ПӘНІНЕН ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫН ОҚЫТУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа: *Болашақ педагогтердің қосымша білім мен дағдылар көлемін алудағы білімділік қажеттіліктерін қанағаттандыру, қазіргі мұғалімдерге қарқынды өзгеріп жатқан өмір жағдайында үздіксіз кәсіби дамуға дайын болуға көмектесу.*

Әдістемелік жұмыстың тиімділігін қамтамасыз ететін білім берудегі инновациялық үдерістерге қолдау көрсету. Болашақ мұғалімдерді оқушылардың бойында өз бетімен білім алу, өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыруға; түрлі адамдармен тиімді диалог жүргізе алатын, қазіргі заманда табысты өмір сүруге дайын, сандық технологияларда құзырлылық белсенеді азамат, болашақ маман ретінде қалыптасуға көмектесетін оқу үдерісін ұйымдастыру қажетті біліммен және практикалық дайындықпен қамтамасыз етуге жағдай жасау.

Орта білім беру жүйесінде жаңартылған білім мазмұнын оқыту әдістемесінің жеке мәселелерін қарастырған кезде бағдарламаның жеті модулі мән мәтінінде мектеп тәжірибесінде табысты қолдануға ықпал ететін әдістемелік сипаттағы бірқатар мәселелерге (оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер, сын тұрғысынан ойлауға үйрету, оқу үшін бағалау және оқуды бағалау, оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, талантты және дарынды балаларды оқыту, оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту және оқу, оқытуды басқару және көшбасшылық) көңіл бөлу керек.

Түйін сөздер: *болашақ мұғалім; жаңартылған білім; білім алушылар; физика пәні; оқыту мәселесі; педагогикалық әдістер*

Қазақстан 2030 стратегиялық бағдарламасы білім берудің ұлттық моделінің қалыптасуымен және Қазақстанның білім беру жүйесін әлемдік білім беру кеңестігіне кіріктірумен сипатталады. Қазіргі таңда қазақ тілі-мемлекеттік тіл, қарым-қатынас тілі – орыс тілі және ағылшын тілі – әлемдік кеңістікті тану тілін оқытуда жаңа идеяларды әр сабақта жан-жақты қолданып, жаңаша оқытудың тиімді жолдарын тауып, жүйелі түрде қолдану-заман талабы болып отыр. Оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу

міндеті тұр. Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы – заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама.

Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру-бүгінгі күннің басты талабы.

Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Әрбір оқушыны оқытып тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтамен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім керек. Жаңа, тез өзгермелі, білімді де білікті, тың серпіліске, өзгеруге дайын және жаңа талап межесінен көріне алатын шығармашыл да кәсіби шебер мұғалімдерді қажет етіп отырғанына көзіміз жетті. Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты екенін терең түсіндік. Мұғалім оқушылар үшін қандай да бір пән бойынша білім беретін адам ғана емес, сондай-ақ олардың оқудағы еңбегін қызықты, тиімді ұйымдастыра алатын, оларға үлгі болатын ерекше тұлға болуы керек. Жаңа заман мұғалімнен күнделікті оқушылармен қарым-қатынас барысында әрбір жағдаят үстінде ерекше білім деңгейін көрсетуді және шығармашыл шешім қабылдай алуын талап етіп отыр. Оны қанағаттандыру үшін қазіргі заманның мұғалімі жаңашыл, икемді, өзгерісті тез қабылдай алатын, жан-жақты, жаңа педагогикалық инновациялық технологияларды меңгерген болуы керек.

Соңғы жылдары педагогикалық теорияда және оқу-тәрбие үдерісінде айтарлықтай өзгерістер болып жатыр. Білім берудегі жаңғырту мен инновациялық үрдістердің жалғасуына ықпал етудің маңызды факторының бірі мұғалімнің кәсіби шеберлігі. Солай бола тұра «кәсіби шебер» түсінігіне пәндік, дидактикалық, әдістемелік, психология-педагогикалық білім мен дағды ғана емес, педогогтің жеке тұлғалық потенциалы, кәсіби құндылықтары да жатады. ҚР-ның педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыруға арналған үш айлық курс бағдарламалары, білім беру жүйесінде педагогтар алдына жаңа міндеттер қойып, оларға үн тастады десек те болады. Білім мазмұнын жаңарту тікелей шығармашылық ізденістегі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты. «Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», -деп А.Байтұрсынов айтқандай, қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі сол қоғам мүддесіне сай болуы керек. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді. Қазіргі таңда пәнді жақсы, терең білетін, күнделікті сабақтағы тақырыпты толық қамтитын, оны оқушыға жеткізе алатын, әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды білу іскерлігі, оқытудың дәстүрлі және ғылыми жетілдірілген әдіс-амалдарын, құралдарын еркін меңгеретін, оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыра отырып дарындылығын дамытудағы іздену-зерттеу бағытындағы тапсырмалар жүйесін ұсыну өмір талабы. Ал, оның негізі мектептен қаланбақ. Сондықтан да жаратылыстану пәндерін оқытқанда әр сабаққа әр түрлі тиімді әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың білім сапасын арттыру ең басты мәселе.

Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты – білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді.

Жаратылыстану пәндеріне арналған оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттары оқушылардан шынайы проблемаларды анықтап зерттей білуді талап етеді. Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АҚТ – ны қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу. Жаңа білім беру бағдарламасы сыни тұрғыдан ойлауға, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) үйретеді [1]. Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі спиральді қағидатпен берілуі. Оған оқу мақсаттарын зерделей отыра тапсырмаларды, ықшам сабақтарды құрастыру барысында көз жеткіздік.

Бағалау жүйесі де түбегейлі өзгеріске ұшырап, критериялық бағалау жүйесіне өтеді. Критериалды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығымен өлшенеді. Оқушылардың пән бойынша үлгерімі екі тәсілмен

бағаланады: қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау. Бұл бағалау түрлері баланың жан-жақты ізденуіне ынталандырады. Критериялық бағалау жүйесі Филиппин, Сингапур, Жапония, Франция, Финляндия сынды дамыған елдерде пайдаланылады [2]. Бұл бағалау жүйесінің артықшылығы, баланың ойлау қабілетін дамытып, ғылыммен айналысуына ықыласын туғызады. Қалыптастырушы бағалау күнделікті оқыту мен оқу үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады және тоқсан бойы жүйелі түрде өткізіледі. Қалыптастырушы бағалау үздіксіз жүргізіле отырып, оқушылар мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және балл не баға қоймастан оқу үдерісін түзетіп отыруға мүмкіндік береді. Жиынтық бағалау оқу бағдарламасынның бөлімдерін (ортақ тақырыптарын және белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы, орта білім деңгейі) аяқтаған оқушының үлгерімі туралы ақпарат алу мақсатында балл және баға қою арқылы өткізіледі. Қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау барлық пәндер бойынша қолданылады.

Кіріктірілген білім беру бағдарламасында физика пәнінің берілу жайы да өзгеше. Бағдарлама оқушының төрт тілдік дағдысын: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым жетілдіруге бағытталған. Бұл төрт дағды оқу жоспарында «Шиыршық әдісімен» орналастырылған және бір – бірімен тығыз байланысты [3]. Яғни, жыл бойына бірнеше рет қайталанып отырады және сынып өскен сайын тілдік мақсат та күрделене түседі.

Бүгінгі күні барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс істеуде. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс – тәсілдермен оқытып, ой – өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Оның үстіне білім берудің жүйесін қарқынды дамытқан бұл үрдістің жалпы білім беретін мектептерге де енгізіле бастауы көңілді қуантады.

Қорыта айтқанда, жаңа бағдарламаның мәні, баланың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде пайдалана білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған. Ұстаздарға үлкен жауапкершілік міндеттелді. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектену керек. Жаңартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын құдіретті деп санайтын білімді мұғалімдер ғана жұмыс істей алады. Үйренгеніміз де, үйренеріміз де көп Үнді халқының тарихи тұлғасы Махатма Гандидің «Егер сен болашақтағы өзгерісті байқағың келсе, сол өзгерісті уақытында жаса» деген ілімін негізге ала отырып, оқушы бойындағы қабілетті жетілдіріп, оқушыларды болашаққа жетелеп, жақсы істі бастағалы отырмыз. Жаңартылған білім – болашақтың кепілі.

М.Әуезовтың «Халық пен халықты ел мен елді теңестірген білім» деп айтқан сөзі адамзаттың тіршілігінің негізгі тұғырнамасы болып табылады. Тәуелсіздік алғалы бері білім жүйесін енгізіліп отырған реформалар біздің болашағымыздың жарқын бейнесі. Себебі қай мемлекет болмасын оның дамуы білімді, білікті азаматтарға иек артады. Яғни, болашақта бәсекеге қабілетті жас маман мойнына жүктелетін абыройлы да, жауапты міндет болып отыр. Бүгінгі жастар – ертеңгі мемлекетті дамытушы білімді, білікті маман, ел тағдырын шешуші азаматтар.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық Үшінші (негізгі) деңгей. – 2012 ж.
2. ҚР орта білім мазмұнын жаңарту еңбегінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. – 2016 ж.
3. «Тәжірибедегі рефлексия» жалпы білім беретін мектептердегі педагогика кадрларының кәсіби даму бағдарламасы Тренерге арналған нұсқаулық. – 2016 ж.

МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМОЙ ФИЗИКИ В СИСТЕМЕ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Б.С. Желдыбаева, Н.А. Елемесова

Чтобы удовлетворить образовательные потребности будущих учителей для приобретения дополнительных знаний и навыков, чтобы помочь нынешним учителям быть готовыми к непрерывному профессиональному развитию в быстро меняющихся условиях.

Поддержка инновационных процессов в образовании, обеспечение эффективности методологической работы. Развивать навыки будущего самоконтроля для будущих учителей; создать эффективные условия для эффективной коммуникации с разными людьми, добиться успеха в современном мире, повысить конкурентоспособность в цифровых технологиях, предоставить необходимые знания и практическую подготовку в организации образовательного процесса, который поможет сформироваться как будущий специалист.

Рассматривая отдельные вопросы содержания обновленного учебного контента в системе среднего образования, в семи модульных модулях программы есть ряд вопросов методологического характера, таких как подходы к обучению и обучению, критическое мышление, оценка и оценка обучения, использование коммуникационных технологий, талантливых и талантливых детей, обучение и обучение в соответствии с возрастом, управление обучением и лидерством) должны быть разделены.

Ключевые слова: *будущий учитель, обновленное образование, студенты; физика; проблема обучения; педагогические методы.*

METHODS OF TEACHING THE CONTENT OF RENEWABLE PHYSICS IN SECONDARY EDUCATION

B. Zheldybayeva, N. Elemesova

To meet the educational needs of future teachers to acquire additional knowledge and skills, to help current teachers be prepared for continuous professional development in a rapidly changing environment.

Support innovative processes in education, ensuring the effectiveness of methodological work. Develop future self-control skills for future teachers; create effective conditions for effective communication with different people, achieve success in the modern world, increase competitiveness in digital technologies, provide the necessary knowledge and practical training in organizing the educational process that will help you to develop as a future specialist.

Considering individual issues of the content of updated educational content in the secondary education system, there are a number of methodological issues in the seven module modules of the program, such as approaches to teaching and learning, critical thinking, education and learning according to age, learning management and leadership) should be separated.

Key words: *future teacher, renewed education, students; physics; the problem of learning; pedagogical methods*

FTAXP: 20.01.07

Ж.Е. Ержанова, Е.Т. Абильмажинов, А.С. Рысжанова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

3D-ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа: *Егеменді еліміздің тірегі – білімді ұрпақ. ХХІ ғасыр білімділер ғасыры болмақ. Жаңа кезеңге бет бұру оңай емес. Ол үшін болашақ ұрпағын тәрбиелеу керек. Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде аддитивті технологиялар саласындағы құзыреттілікке ие мамандарға деген қажеттілік туындауда.*

Үшөлшемді компьютерлік графика – өте кең сала, ол машина жасауда, архитектурада, құрылыста, медицинада, археологияда, тренажерлар құруда, кино мен теледидарда қолданыс тапқан. Техниканы жетілдіру және 3D моделдермен жұмыстықарапайымдастыру арқылы үш өлшемді графика үйреншікті жазық бейнелерді ығыстыра отырып, өмірдің ажырамас бір бөлігіне айналары сөзсіз. Бүгінгі ақпараттандыру заманында студенттердің шығармашылық қабілетін дамыту мәселесі білім берудің ең жоғарғы мақсаттарының бірі болып отыр.

Мақалада студенттерді оқыту үдерісінде 3D-технологияны қолдану мүмкіндіктері талқыланады. Негізгі құрылғылар 3D-принтер мен 3D-қалам қарастырылған. Оқу үдерісіндегі 3D-құрылғыларын пайдаланудың жетістіктері және олардың білім беру нәтижелері сипатталады.

Түйін сөздер: білім беру саласындағы 3D-технология, 3D модельдеу, аддитивті технология, 3D-принтер, 3D-қалам

Қазіргі заманғы қоғам жоғары технологиялардың пайда болуымен және адам өмірінің барлық салаларын қарқынды компьютерлендіру мен сипатталады. Елбасының «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты жолдауында цифрлы технологияны қолдану арқылы құрылатын жаңа индустрияларды өркендетуге тиіс екеніміз айтылған. Сондай-ақ, 3D-принтинг, онлайн-сауда, мобильді банкинг, цифрлы қызмет көрсету секілді денсаулық сақтау, білім беру ісінде қолданылатын және басқада перспективалы салаларды дамыту керектігі назарға алынған. Сондықтан қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше, сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. ХХІ ғасырда қазіргі заманғы индустрияның көптеген салаларында революциялық жетістіктер «қосалқы өндіріс деп аталатындарға қарағанда (мысалы, дәстүрлі механикалық өңдеу) айырмашылығы бар, материалды дәйекті қолдану арқылы (әдетте, қабаттағы дәйекті қолдану арқылы) үшөлшемді компьютерлік модельдің күрделі пішінді бөлшектерін өндіріске арналған озық технологиялар классын жасады». Осыған байланысты жоғары білім берудің барлық салаларында мамандарды даярлауға жоғары талаптар қойылады, яғни оқу үдерісін ұйымдастыруға заманауи технологиялық және әдістемелік тәсілдерді ескере отырып, университеттің білім беру қызметін жаңғырту қажеттілігі туындайды: бакалавриат және магистратура бағдарламаларының негізгі білім беру бағдарламаларында 3D модельдеу курстарын енгізу; инновациялық қызметті ынталандыруға және жоғары оқу орындарының студенттері мен ғылыми-педагогикалық ұжымының шығармашылық бастамасын көтеруге ықпал ететін бәсекеге қабілетті ғылыми және білім беру ортасын құру. Сонымен қатар жаңа технологияны меңгеру студенттердің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами келбеттерінің қалыптасуына игі әсерін тигізіп, өзін-өзі дамытып, оқу- тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі [1].

Білім беру саласындағы 3D технологиялары сізге көрнекі оқу құралдарын алуға, студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді, сондай-ақ студенттердің оқу процесін қызықты және көрнекі етеді.

Бүгінгі таңда білім беру саласында студенттерге тақырыпқа терең енуге мүмкіндік беретін 3D принтерлер кеңінен қолданылады. Модельдің компьютерлік нұсқасынан нақты объектіні басып шығару моделін жасау студенттерге модельдеудің шынайы үлгілерін меңгеруге, басып шығару технологиясы туралы білуге және т.б. мүмкіндік береді. Үш өлшемді үлкен бөлшектерді өзіміздің басымызда елестету қиын, ал модельді баспадан шығару арқылы студент оған түзетулер енгізе алады және өз жұмысын кемшіліктерін байқаса жақсартуға тырысады. Бұған қоса, жасаған жұмысты қолымызда ұстап көріп, сезіну әрқашан жағымды болып табылады [2].

3D басып шығару немесе аддитивті өнім дегеніміз – физикалық құралдың алдын ала жіберілген қатпарлы цифрлық 3D суреті немесе моделі арқылы жасау барысындағы үдеріс. Көз алдыңызға батон нанның бөлшектене дайындалып жатқанын елестетіңізші. 3D басып шығаруы өте күрделі өнімдерді жеңіл жабдықтармен жасап шығару әлеуетіне ие. Ерте ме, кеш пе 3D принтерлері арқылы материалдың көптеген түрлері пайдаланатын болады. Мәселен, пластик, алюминий, тот баспайтын құрыш, керамика, тіпті ең күрделі материал қорытпаларын да пайдаланып, 3D принтерлері бүкіл фабрика атқаратын жұмысты өз міндетіне алады. 3D басып шығару – жел трибунасынан бастап ойыншықтарға дейін өз алдына түрлі практикалық қолданыстар нәтижелеріне ие.

3D принтерлері заттарды ғана емес, адам «биопринтинг» (био басып шығару) көмегі арқылы адамның дене мүшелерін де жасап шығаратын уақыты келеді. Бұйымдарды басып шығару ақылға қонымды әрі түсінікті, ал ағза мүшелері болса, цифрлық 3D моделімен қатпарлана басып шығарылады. Ағза мүшелерін басып шығару үшін пайдаланылатын материалдардың әрине велосипедті басып шығаруға керек материалдан айырмашылығы зор. Сүйек жасау үшін көптеген мүмкіндігі жоғары материалдармен, мысалы, титан ұнтағымен эксперимент жасауға болады. 3D басып шығару технологиясының жеке тұтыну қажеттілігін қанағаттандыру мәселесінде әлеуеті өте жоғары, ал адам үшін өз денесінен құнды ештеңе жоқ.

Модельдер – оқу үрдісінде оқыту әдісі ретінде кеңінен қолданылады. Бұл кітапта жазылған модельдер туралы көрнекі идея алу мүмкіндігі.

Үшөлшемді басып шығару арқылы әртүрлі оқыту әдістерін қолдануға болады. Мұғалім әр студенттің пәнге қатысты өз көзқарастарын біліп, алған білімінетүзету енгізе алады. 3D принтерлер оқу үрдісінде жақсы көмекші бола алады және оның келесі артықшылықтары бар:

1. кез келген пішіннің өте үлкен үлгілерін басып шығару;
2. модельдің прототипін басып шығару;
3. геометриялық объектілерді басып шығару, яғни нақты модельдер бойынша математикалық формулаларды тестілеу;
4. кейбір технологиялар қарапайым және интуитивті бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалануға мүмкіндік береді [3].

Қазіргі таңда 3Doodler қаламсаптарын қолдану танымал бола бастады. 3D қалам – қағазға емес, кеңістікте сурет салуға мүмкіндік беретін құрал. Бұл 3D модельдеу саласындағы технологиялық серпіліс болып табылады.

Бірегей үш өлшемді қаламның салмағы 200 грамм шамасында, бұл керемет жеңілдікпен 3D кескіндерді жасауға мүмкіндік береді. Оныңжұмысында ешқандай арнайы бағдарламалық қамтамасыз ету және қосымша жабдықтар қажет емес, тек қуат көзін қажет етеді. Көптеген адамдар үшін 3Doodler қаламын пайдалануды үйрену үшін бірнеше сағат жеткілікті, сол себепті студенттер ешқандай қиындықсыз өз қиялдарындағы жаңа және де бірегеймодельдерді сала алады.

3D қаламның жұмыс істеу принципі қарапайым. Сия орнына пластикалық жіп қолданылады. 3D қалам пайдалануда зияны жоқ және улы емес, өйткені пластик ауаменәрекеттескен кезде дереу қатып қалады. ABSпластик жиі қолданылады, себебі оны ұзақ мерзімде қолдануға болады, тозуға төзімді, бірақ оның негізгі кемшілігі күйдірілген пластик пен шөгудің иісі болады.

3Doodler қаламын қолдану аясыұлкен. Қалам білім беру жүйесінде модельдің прототипін жасау, геометрия, сызу сабақтарында мысал келтіруге, сурет салуға және т.б. көмектеседі, сондай-ақ балалардың көзқарастарын кеңейтеді, кеңістіктікте ойлауды және қолдың моторикасын дамытады.

Біздің ойымызша, 3D технологиясы мектептерде де, жоғары оқу орындарында да оқу процесінің ажырамас бөлігі болуы керек. Бұл технология мына пәндер бойынша қолданылуы мүмкін:

- География – 3D-модельдеу және жер шарын визуализациялау үшін;
- Тарих – ежелгі археологиялық қазбада табылғандарды, тарихи оқиғаларды және т.б. модельдеу үшін;
- Анатомия – дене мен органдардың жеке бөліктерін модельдеу үшін;
- Биология және химия – толыққанды молекулярлық модельдер жасау, ДНҚ жолдарын, электрлік зарядты немесе атом құрылғысын анық көрсете білу.
- Информатика, онда «Модельдеу және формализация» осы курстың ең маңыздыбөлімі болып табылады.

3D модельдеу қолданылатын салалардың тізімі ұсынылған тақырыптық алаңдармен аяқталмайды, бұл технологияның мүмкіндіктері шектеусіз. Оқу үрдісінде осы технологияны пайдаланудың басты артықшылығы студенттердің тақырыпқадеген қызығушылығын арттырады, өйткені ол өз қызметінің нәтижесі бойынша нақты өнімді алуға мүмкіндік береді. Студенттер өздерінің жұмыс нәтижесін бағалауға, қателіктерін талдау және түзету жұмысын жүргізе алады. 3D-технологиялар оқу үрдісін белсенді етуге, студенттердің шығармашылығын дамытуға және зерттеу жұмысына мүмкіндік береді [4].

Студенттердің жобалауға арналған қосымша технологияларға байланысты құзыреттілікті қалыптастыру 3D-принтерлерде 3D-модельдерді компьютерде модельдеуден бастап, 3D-принтерге шығаруға, өз қызметінің басқа бағыттарында технологиялық жабдықпен жұмыс істеу дағдысын қолдана отырып, прототиптеу үдерісімен танысуға мүмкіндік береді, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті маман болуына жол ашады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, оқу үрдісіндегі 3D технологиясын пәндерде қолдану мынадай міндеттерді шешуге мүмкіндік береді: графикалық жұмыстарды орындау уақытын айтарлықтай қысқартуға; жасалған үлгілерді өзгерту және әрі қарай түзетуге; техникалық объектілердің жобаланған үлгілерін сапалы құруға және қысқа мерзімдерде жобалық және жұмыс құжаттамаларын жасауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Андреев-Твердов А.И., Боровиков И.Ф., Калинин В.И., Яковук О.А. Формирование компетенций, необходимых для разработки конструкторской документации, у студентов технических университетов // Педагогика. Вопросы теории и практики. 2017. – № 3 (7). – С. 10-13
2. Эдвард Э. Интерактивная компьютерная графика. Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2001. 92 с.
3. Ильюшенко Н.В., Уланович А.В., Селезнев В.А. Объемное моделирование и прототипирование в литейном производстве // Современные наукоемкие технологии. 2013. № 8-2. – С. 198-200
4. Лейбов А.М., Каменев Р.В., Осокина О.М Применение технологий 3D-прототипирования в образовательном процессе // Современные проблемы науки и образования. 2014. – № 5. – С. 93

ВОЗМОЖНОСТИ 3D-ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ

Ж.Е. Ержанова, Е.Т. Абильмажинов, А.С. Рысжанова

Основой нашего независимого государства является образованное поколение. XXI век станет веком образованных людей. Адаптироваться к новому этапу будет нелегко. Для этого нам нужно воспитывать будущие поколения. На современном этапе развития общества наблюдается острая необходимость в специалистах, владеющих компетенциями в области аддитивных технологий.

Трехмерная компьютерная графика - очень широкая область, которая используется в машиностроении, архитектуре, строительстве, медицине, археологии, симуляторах, кино и телевидении. Совершенствуя технологии и упрощая работу с 3D-моделями, трехмерная графика, несомненно, станет неотъемлемой частью жизни, заменив привычные простые изображения. В современный период информатизации развитие творческих способностей студентов является одной из высших целей образования.

В статье рассмотрены возможности применения 3D-технологий в процессе обучения студентов. В качестве основных устройств рассмотрены 3D-принтер и 3D-ручка. Отмечены их достоинства в образовательном процессе и описаны образовательные результаты, на которые могут быть нацелены использование 3D-устройств.

Ключевые слова: 3D-технологии в образовании, 3D моделирование, аддитивные технологии, 3D-принтер, 3D-ручка

POSSIBILITIES OF 3D TECHNOLOGIES IN EDUCATION

Zh. Erzhanova, E. Abilmazhinov, A. Riszhanova

The basis of our independent state is the educated generation. The 21st century will be the century of educated people. Adapting to the new stage will not be easy. For this we need to educate future generations. At the present stage of development of society, there is an urgent need for specialists who possess competences in the field of additive technologies.

Three-dimensional computer graphics is a very broad area that is used in engineering, architecture, construction, medicine, archeology, simulators, film and television. Improving technology and simplifying work with 3D models, three-dimensional graphics will undoubtedly become an integral part of life, replacing the usual simple images. In the modern period of

informatization, the development of students' creative abilities is one of the higher goals of education.

The article considers the possibility of using 3D-technology in the process of teaching students. The main devices considered 3D-printer and 3D-pen. Their merits in the educational process are noted and the educational results are described, which can be aimed at using 3D-devices.

Key words: 3D-technologies in education, 3D modeling, additive technologies, 3D-printer, 3D-pen

FTAXP: 14.25.07

Р.Г. Кушибаева, Г.К. Джумажанова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ – КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ АЛҒЫ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа: Мақалада кәсіби-дидактикалық құзіреттілікті екі аспектіде қарастырылады: кәсіптік дайындықты көтеруге арналған білімнің мақсаты; өзінің кәсіптік қызметін жүзеге асырушы мұғалімнің жай-күйін бейнелейтін аралық нәтиже, сонымен қатар педагогтың дидактикалық құзіреттілігінің дамуын зерттеушілер ұстаздың кәсіби қалыптасуының бастапқы кезеңінде бұл үрдіс салыстырмалы түрде дербес болатынын, біртіндеп, толыққанды біртұтас кәсіби мәнді сапаға айналатыны айтылған. Автор мақалада «құзіреттілік», «құзыр» ұғымдарының қолданыстағы білім, білік, дағдыдан айырмасын ажыратып көрсеткен. Болашақ мектеп мұғалімінің бойында коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда дидактикалық, ақпараттық-коммуникативтік технологияның рөлі ерекше назар аударылған. Бүгінгі күннің өзекті мәселесі – болашақ мектеп мұғалімдерінің дидактикалық құзіреттілігін үздіксіз дамыту, қазіргі таңда кәсіби құзіреттілігін үздіксіз жетілдіруде бірнеше міндеттер жүктеліп отырғанын ашып көрсетілген. Болашақ маманның кәсіби құзіреттілігін шығармашыл тұлға ретінде қарастыру оның көптеген сапалық қасиеттерінен тұрады.

Түйін сөздер: шығармашылық, кәсіби-дидактикалық құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік, құзырлылық, құзіреттілік», құзыр, шығармашылық рефлексия

Білім – адамзаттың терең және үйлесімді дамуын бекітетін құралдардың бірі, прогрестік, әлеуметтік тұрақтылық пен ұлттық қауіпсіздіктің маңызды факторы. Қазіргі білім беру үрдісі адамның ішкі табиғи мүмкіндіктерін ашып, әр адамның өзінің «Менің» сезінуге, толықтыруға көмектесетіндей, сыртқы әлеммен әлеуметтік қарым-қатынастарда өз орнын табуға, өзін шығармашылықпен өзгертуге белсенділік танытуға ықпал етуі тиіс. Бүгінгі таңдағы қоғам кәсіби білімі жетік, құзіретті, бәсекеге қабілетті мамандарды талап етеді. Білікті ұстаз, білімді маман болу үшін - әрбір тұлға өз білімін үздіксіз көтеріп отыруы тиіс.

Білімін тұрақты көтеріп отыру – педагогтардың құқықтары әрі міндеттері, білім беру жүйесінің тұрақты дамуының кепілі, Мемлекеттің дамуының құралы болып табылады.

Болашақ маманның дидактикалық құзіреттілігі - оның жан-жақты білімінен ұстаздық шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін меңгерумен өлшенеді. Маман қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның дидактикалық құзыреттілік аясы да соғұрлым кең болмақ. «Құзырлылық – тек кәсіби білімі емес, тұлғаның жалпы мәдениеті мен шығармашылық әлеуетін дамыту қабілеті»- деп түйіндейді белгілі ғалым Т.Г. Браже. Сондықтан бүгінгі ұстаз тек кәсіби білімін толықтырып қана қоймай, үнемі шығармашылықпен жұмыс жасауы қажет.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында оқыту формасын, әдістерін, технологияларын таңдауда көп нұсқалық қағидасы бекітілген, бұл білім мекемелерінің мұғалімдеріне өзіне оңтайлы нұсқаны қолдануға, педагогикалық процесті кез келген үлгімен, тіпті авторлық үлгімен құруға мүмкіндік береді. Қазіргі оқытудың жаңаша технологиясын меңгерудің өзі болашақ маманнан шығармашылықты талап етеді. Ал шығармашылықпен жұмыс жасау үшін өзінің кәсіби біліктілігін арттырып отыруы қажет. Болашақ маманның өз

кәсіби қызметтерін шығармашылықпен атқаруына әр деңгейдегі әдістемелік жұмыстарды инновациялық бағытта ұйымдастырып өткізудің ықпалы мол. Біліктілігін арттырушы болашақ маман өзінің білімін, жалпы дүниетанымын кәсіби және әдіснамалық деңгейін жоғарлатады, психологиялық – педагогикалық сонымен қатар әдістемелік сауаттылығын жетілдіреді. Ең бастысы бұл білімдер мен білік дағдыларды құзырлылық ұстанымдарының талаптарына сәйкес өздерінің меңгеруі және сол жолдар арқылы өздерінің ойлау жүйесін, шығармашылығын өнертапқыштығын, рефлексиялық машығының дамуына жол ашады. Сол кезде ғана болашақ маманның өзіне-өзі баға беру деңгейі артып, өзін-өзі анықтап, үздіксіз өзін-өзі дамытуға деген қажеттілік туады. «Құзыреттілік» ұғымы педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзырлылық-белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар, білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді шешім шығара алады дегенді білдіреді.

Білім – болашақ маман үшін оның шығармашылық әлеуетін дамытудың үрдісі. Даму да, білім де ешбір адамға қолдан беріле салмайды. Кімде кім оған қол жеткізгісі келсе әрекет етуі, күш салуы қажет. Бұл тұрғыдан алғанда кез келген білім-ол өз бетінше білім алу. Шығармашылық әлеуеттің дамуы өз білімін көтеруге негіз болады. Болашақ маман шығармашылық әлеуетін дамыта отырып, өзінің құзіреттілік аясын кеңітеді. Кәсіби құзіреттілік маманның әлеуметтегі дәл осы уақыттағы қабылданған стандарттар мен нормаларға сәйкес өзінің кәсіби педагогикалық қызметін атқаруға дайындығы мен қабілетін анықтайтын кәсіби білімдер жиынтығы немесе жекелік-кәсіби сипаттама. Кәсіби құзіретті еңбек деп – маманның педагогикалық әрекетті өте жоғары деңгейде атқара алуы, педагогикалық қарым-қатынасқа түсе алуы нәтижесінде оқушылардың білімділік және тәрбиелік деңгейінің жоғары болуы деп санаймыз.

«Құзіреттілік», «құзыр» ұғымдарының қолданыстағы білім, білік, дағдыдан айырмасы төмендегідей ажыратылады:

А) білімнен айырмасы – қызмет жөніндегі ақпараттық сипатта емес, өнімді қызмет формасы түрінде байқалады.

Ә) дағдыдан айырмасы – оқыған материалды топтастыра, құбылыстарды, заңдылықтарды шығармашылықпен пайдалана отырып өзгерте алатын саналы қызмет.

Б) біліктіліктен айырмасы – дағдыға автоматты түрде жету немесе алмастыру емес, керісінше бірнеше пән дағдыларын кіріктіру, жалпы қызмет негіздерін сезіну.

Қазіргі кездегі болашақ мұғалімнің мақсаты білім мазмұнын игеруге және оны өзінің жеке білімдік капиталына енгізуге арналған ақпараттық ортадағы берілген мүмкіндіктерді қолдану болып саналады.

Болашақ мектеп мұғалімінің бойында коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда дидактикалық, ақпараттық-коммуникативтік технологияның рөлі ерекше. Бұл технологияны қолдану маманнан кәсіби шеберлігі мен қабілеттіліктерін арттырады.

Дидактикалық, ақпараттық құзіреттілік арқылы нақты объектілер көмегімен қажетті ақпаратты іздеу, талдап таңдап (іріктеп) алу, ұйымдастыру, түрлендіру, сақтау және ақпаратты беру біліктері қалыптасады. Бұл құзіреттілік болашақ мектеп мұғалімдерінің білім аймақтарындағы, сонымен бірге қоршаған дүниедегі ақпараттармен жұмыс істей білу дағдыларын қамтамасыз етеді.

Коммуникативтік құзыреттілік – қажетті тілдерді, қоршаған адамдармен және оқиғалармен қарым-қатынаста болу тәсілдерін білуді, топпен жұмыс жасау дағдыларын, ұжымдағы әр түрлі әлеуметтік рөлдерді меңгеруді қамтиды [1]. «Ұстаз қандай болса қоғамы сондай» деген бұлжымас заңдылық қай қоғамда да көкейкесті. Сондықтан да бүгінгі күннің өзекті мәселесі – болашақ мектеп мұғалімдерінің дидактикалық құзіреттілігін үздіксіз дамыту. Қазіргі таңда кәсіби құзіреттілігін үздіксіз жетілдіруде мынандай міндеттер жүктеліп отыр:

1. Мамандығы бойынша негізгі дайындығы болуы;
2. Адамдардың адамға, қоғамға қатынасын реттейтін құқықтық және этикалық нормаларын білуі;
3. Қазіргі білім беру технологиясын пайдалана отырып жаңа білім алуы және өз еңбегін ғылыми негізде ұйымдастыра білуі;
4. Компьютерлік техниканы меңгеруі;
5. Ғылыми іскерлік, қоғамдық, саяси, және тұрмыстық тілдер ауқымында мемлекеттік және шетел тілдерінде сөйлесе білуі.

Қоғамның сұранысын қанағаттандыру ұстаздан жоғары мәдени адами құндылықтар мен сенімдердің қалыптасқан жүйесін, кәсіби белсенділік пен өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысты талап етеді. Осыған байланысты мұғалім тұлғасын үнемі шыңдап отыру қажет. Міне, болашақ мамандардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру жүйесінің негізгі міндеті осыдан туындайды: ол маманның кәсіби құзіреттілігін тұлғалық қасиеттерімен үйлесімді дамыту болып табылады. Еркін әрі белсенді ойлауға, оқу тәрбие үрдісін моделдеуге, жаңа идеяларды өзі туындатып, іске асыруға қабілетті маман кәсіби құзіреттілігінің деңгейін көтеру мәселесі - қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайға өзекті проблемалардың бірі болып табылады. Біріншіден, кәсіби құзіретті оқытушы оқу-тәрбие жұмысы барысында шығармашыл оқушыны қалыптастыруға жағымды ықпал ете алады, екіншіден, өзінің кәсібінде үздік нәтижелерге қол жеткізе алады, үшіншіден, өзінің кәсіби мүмкіндіктерін толығымен жүзеге асыра алады.

Кәсіби-дидактикалық құзіреттілікті екі аспектіде қарастырады: кәсіптік дайындықты көтеруге арналған білімнің мақсаты; өзінің кәсіптік қызметін жүзеге асырушы мұғалімнің жай-күйін бейнелейтін аралық нәтиже. Педагогтың дидактикалық құзіреттілігінің дамуын зерттеушілер ұстаздың кәсіби қалыптасуының бастапқы кезеңінде бұл үрдіс салыстырмалы түрде дербес болатынын, біртіндеп, толыққанды біртұтас кәсіби мәнді сапаға айналатынын айтады. Құзіреттілік - әлеуметтік мәселе, сондықтан тек кәсіби емес, педагогтың жеке қасиеттері де белгілі бір мәнге ие болады.

Білім беру сапасы – қоғамдағы білім беру үрдісінің жағдайын, нәтижесін, сондай-ақ жеке тұлғаның кәсіптілігінің қалыптасуын және даму болашағының қажеттілігін анықтайтын әлеуметтік категория. Білім беру сапасы білім беру мекемелеріндегі жастарды оқыту мен тәрбиелеу қызметтерінің әр түрлі көрсеткіштерінің жиынтығы, яғни білім беру мазмұны, оқыту формасы мен әдістері, материалдық техникалық базалары т.б. бойынша анықталады.

Білім сапасы педагог қызметінің сапасына тікелей байланысты. Педагогикалық іс-әрекеттің нәтижесінің табысты болуы болашақ маманның тұлғалық қасиеттерімен де тығыз байланысты болып келеді. Болашақ маманның кәсіби маңызды қасиеттерін зерттеумен айналысқан педагогтар: А.К. Маркова, Л.М. Митина, Н.В. Кузьмина, В.П. Симонов, К.Д. Успанов, А.А. Молдажанова т.б.

Болашақ маманның кәсіби негізгі қасиеттеріне мыналар жатады:

оқушыларға деген сүйіспеншілігі,
педагогикалық процесті жүйелі жүргізе алуы,
бақылағыштылығы,
педагогикалық құбылыстарға талдау жасай алуы,
педагогикалық ойлаудың қалыптасуы,
қарым-қатынас жасай алуы,
ұжымшылдығы,
шығармашылығы және т.б.

Педагогтың кәсіби маңызды қасиеттері ретінде оның балаға деген ынта-ықыласын, сүйіспеншілігін, педагогикалық еңбекке қызығушылығын, психологиялық-педагогикалық сезгіштігін, байқағыштығын, әділдігін, талап қоя білушілігін, табандылығын, ұстамдылығын, өзін-өзі басқару білуін, қайырымдылығын, мейірімділігін, кәсіби еңбекті сүйе білуін, ғылыми ой-өрісінің тереңдігін, рухани танымдық қызығушылығын, интеллектуалдық белсенділігін, педагогикалық өздігінен білім алуға ынталылығын, шығармашылық пен ынтымақтастықты қолдауын, жаңашыл педагогтардың идеяларын түсінуін, қабылдауын атап өтуге болады.

Педагог шығармашылығы деп - өзгермелі жағдайларда педагогикалық міндеттерді шеше алу процесін атауға болады. Шығармашыл тұлғаның ерекше жеке іскерлік қасиеттерін ерекшелендіріп тұратын қасиеттерін «креативтілік», – деп атаймыз [2]. Зерттеушілер Е.С. Громов және В.А. Мояко креативті іскерліктің мынадай белгілерін көрсетеді: ерекшелік, эвристикалық, фантазия, белсенділік, анықтылық-нақтылық, сезімталдық және т.б. Шығармашылық педагогқа бастамашылдық, дербестік, ойлау, сезіну, танымға деген құштарлық сияқты қасиеттерді меңгеруді қажет етеді. Атақты педагог ғалым В.А. Сухомлинский «Мұғалімдік мамандық – бұл адамтану, адамның күрделі және қызықты, шым – шытырығы мол рухани жан дүниесіне үңіле білу. Педагогикалық шеберлік пен педагогикалық өнер – ол даналықты жүрекпен ұға білу болып табылады» - деп ұстаздық өнерге ерекше баға берген.

Болашақ педагогтарға тәрбие беру ісінде, педагогтың атқаратын міндеті өте зор. Бұл мәселе әрқашанда педагогика ғылымының өзекті мәселелері болып табылады. Адамгершілік, әдептілік, имандылыққа тәрбиелеу ісінің жеке өзіне ғана тән ерекшеліктері мен заңдылықтары бар [3].

Педагогтің өз еңбегіне, сапалы көрсеткішіне зерттеу және талдау жасау біліктілігіне қарай шығармашылық мынандай деңгейлерге бөлінеді:

1. Ақпараттық-өндірушілік: педагог басқаның тәжірибесін ескере отырып, нәтижеге жету жолындағы педагогикалық міндеттерді шешеді, нақты ситуацияларды шешудің тиімділігін талдауды біледі. Бұл педагогикалық шығармашылықтың төменгі деңгейі болып табылады.

2. Бейімділік-болжаушылық: педагог өзіне белгілі ақпараттан студенттердің потенциялық мүмкіндіктері мен өзіндік жеке қасиеттерін ескере отырып, өзара әрекет әдістерін, құралдарын, тәсілдерін іріктеп, өзгертіп пайдалана біледі. Бұл деңгейде пәнаралық байланыс, саралап оқыту, білім, білік дағдыларын меңгерту жұмыстары жүреді. Бұл педагогикалық шығармашылықтың деңгейі.

3. Ұтымдылық: педагогтің құрастырушылық-болжаушылық қабілеті байқалады, яғни жаңашылдық, педагогикалық үрдісті мақсатты, ұйымдастыру, педагогикалық міндеттерді шешудің қалыптан тыс түрлерін қолдану, т.б. Бұл II деңгейі.

4. Зерттеушілік: педагог өзінің ізденісінің тұжырымдамалық негізін анықтай біледі, оларды еркін қисындырады. Оның нәтижесін зерттеу негізінде өзінің жүйесін дайындайды. Бұл деңгейде педагог шығармашылықтың жоғары категориясына жақын. Бұл педагог өзінің тәжірибесін жинақтай біледі. Егер оны әріптестері мойындаса, оның идеясы басқа мұғалімдердің жұмысында тиімді нәтиже беруі мүмкін. Бұл педагогикалық шығармашылықтың «жоғары» деңгейі.

5. Креативтілік. (шығармашылықты елестете білу) – болжаушылық: педагог жоғары міндеттерді ұсыну және оларды шешудің әдістерін негіздеу қабілеттерін көрсетеді. Мұндай қызмет нәтижесінде өмірлік шығармашыл инновациялық тұлға қалыптасады. Бұл деңгейде педагог қызметінде өзара әрекет жасау әдісі орын алады.

Оқыту сапасының негізгі критерийлері оқыту үрдісінің нәтижесі мен оқушылардың білім, білік дағдысының сапасы болып табылады. Ал, бұның барлығы мұғалім кәсіптілігіне тікелей байланысты екендігін шексіз қайталап айта беруге болады. Өйткені сапалы, білімді, шығармашыл оқушы (кіші ғылым академиясы жанында ұйымдастырылатын ғылыми жұмыстар жоба жарыстары жүлдегерлері мен пәндік олимпиада, «Дарын» бағдарламасы бойынша өткізілетін байқау, жарыстарының жеңімпаздары және т.б.) шығармашылықпен жұмыс жүргізетін мұғалім еңбегінің жемісі [4]. Мұғалімнің эмоциялық жағдайы, оның дайындық дәрежесі және көбеюі баламен жұмыс жүргізудегі басты одақтас болатындығын әкімшілік білуі тиіс және мұғалімді соған бағыттауға тілектес бола білуі керек. Сондай-ақ олардың тұлғалық қасиеттерін аша отырып, оқушыларға, студенттерге сапалы білім беру және шығармашылдығын қалыптастыруда жан – жан жақты көмек ұйымдастыру сапалы еңбекке қол жеткізудің бірден-бір жолы болмақ.

Рефлексиялық-бағалаушылық процесінде өзіндік ой-пікір, әрекеттерді, тәжірибе нәтижелерін талдау және оқу процесіндегі келесі кезеңдердің бағдарламасын анықтау үшін жағдай жасалады.

Шығармашылық сабақ – болашақ мамандардың өзіндік танымдық әрекеттеріне мүмкіндігінше жағымды жағдай тудыратын, жаңартылған мектептегі оқу процесін оңтайлы ұйымдастыру тәсілі. Жаңа ұйымдастырушылық нысан – шығармашылық сабақтарын қолдану педагог қызметін оқу процесінде оқушы, студент пен дәстүрлі сабақ талаптары арасында туындайтын қарама-қайшылықтан арылуға мүмкіндік береді. Студенттердің білім алуында шығармашылық әрекетін белсендіруге, олардың интеллектуалдық, рухани-адамгершілік дамуын арттыруға байланысты мәселені шешу дидактикалық тәсілдерді өзгертуді және мұғалім ақпаратына берілетін уақыт бөлігін азайтып, студенттің өзіндік танымдық, шығармашылық іс-әрекет уақытын көбейтуге әкелетін оқу уақытын қайта бөлуге орай қажетті жаңартулар жүргізуді талап етеді.

Өзін-өзі дамытумен қатар индивидтің жан мен тән үйлесіміне сәйкес өз ойын жинақтау қабілетін бейнелейтін рефлексия ұғымы пайда болды. Оқыту жүйесіндегі рефлексия – оқыту субъектісінің өз іс-әрекетін саналы түрде ой елегінен өткізіп, өзіндік сезінуі. Рефлексияның мақсаты – іс-әрекет компоненттерін еске түсіру, санадан өткізу, оның мәнін, түрін, өзекті мәселелерін белгілеу, шешу жолдарын анықтау т.б. Білімді саналы түрде өзіндік қорыту,

яғни рефлексия нәтижесінде ғана жүзеге асады. Рефлексия нәтижесі дегеніміз – міндеттерді шешу тәсілдерін түсіну. Рефлексияның қай түрі болмасын мақсатпен тікелей байланысты.

Шығармашылық рефлексия – мақсатқа жету нәтижесі, қорытынды ғана емес, жаңа білім мен жаңа мақсаттарға бастама бола алады. Сонымен, шығармашылық рефлексия – жеке тұлғалық құндылық сапаларын қалыптастыруда және өзіндік даму бағытын айқындауда, оқушының жеке тұлғасын қалыптастыруға бағытталған шығармашылық іс-әрекетте ішкі жан дүниесі ресурстары арқылы ой қорытуы. Рефлексиялық танымдық дағдылар субъектілердің өзіндік басқару қабілеттерін дамытуға, өз әрекеттерінің (танымдық, білімдік, қарым-қатынастық) нәтижелі болуына, олардың өз жауапкершілігін арттыруға бағытталады. Оның мазмұны баланың өз іс-әрекеттерінің субъектісі ретіндегі өз көзқарасын қалыптастыру: өзіндік тұжырым жасай алу, өзін-өзі бағалау, өзіне сенім қалыптастыру арқылы өзіндік таным, өзіндік қажеттіліктерді айқындау, өз мүмкіндіктерін пайдалану әрекеттерінде жүзеге асырылады.

Шығармашылық – жаңаны жасаудағы процесс, креативтілік – адамның ішкі ресурсы, әлеуеті. Креативтілік – адамның шапшаң, нақты ойлау, жоғары қызығушылықтарға негізделген бай қиял және проблеманы жылдам түсіну қабілетімен танылады. Креативтіліктің негізгі шартының бірі – адамның өзін-өзі ұстауы мен өзіне деген сенімділігі. Креативтілік тек қана ойлау операцияларының сапасымен ғана емес, тұлғалық сипатымен, шығармашылық кезеңдеріне қажетті білім, білік, дағдыны меңгеру деңгейімен ерекшеленеді.

Креативтілік – тұлғаның өзін-өзі дамытудағы маңызды фактор. Адамның креативтілік процеске дайындығы оның тәжірибеге деген ашықтығымен анықталады.

Шығармашылық көзі – танымдық қызығушылық, интеллектуалдық қабілет, білім, ойлау стилі, тұлғалық мінездеме, мотивация және қоршаған орта. Креативтілік факторлары – тұлғалық бағытталу, жағдайға талдау жасау, шығармашылық процесс, шығармашылық нәтиже.

Халыққа білім беруді дамытудың қазіргі сатысында мектептерімізге, әсіресе, білім баспалдағы – бастауыш оқу мәдениетін тиімді ұйымдастырудың әдістерін іздестіру жақсы нәтижеге жетуге септігін тигізу болып саналады. Жан-жақты білім алған, парасатты, саналы азаматты тәрбиелеп шығару, олардың жан-дүниесін ұлттық рух пен әлемдік өркениетке сай рухани қазыналармен байыту – бүкіл халық, отбасы, қоғамдық мекемелер болып атқаратын жауапты міндет.

Шығармашылық – бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу, оның рухани күшін нығайтып, өмірден өз орнын табуға көмектеседі.

Зерттеу жұмысында көрсетілген мәселелерді теориялық тұрғыда саралай отырып және мектеп практикасындағы қалыптасқан іс-тәжірибелерді зерделей келе, біз «құзіреттілік» ұғымына мынадай анықтама береміз: «құзіреттілік» – жеке тұлғаның жаңа жағдайда өзекті мәселенің шешімін табуға танымдық бағдары негізінде, психологиялық сапаларын дамыта отырып, білімдік-рухани құндылықтарға жетуге ұмтылысымен сипатталатын және шығармашылық қабілетті дамытуға жетелейтін танымдық сапасы»

Оқу процесінде тұлғаның шығармашылық сипаттағы тапсырмаларын жүйелі түрде ұйымдастыру және оны болашақтағы кәсіби бағдарымен сабақтастыра зерттеу болашақ маманның дидактикалық құзіреттілігіне де байланысты. Өз пәнін жетік меңгерген және оның мазмұнын жаңа біліммен үнемі толықтыра отырып, шығармашылықпен жұмыс істеуі, өз болмысын терең зерделей отырып, жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуына өзінің қолтаңбасын қалдыруына, рухани тұрғыда терең түсінуі педагогтың ішкі құндылық бағдарына байланысты.

Болашақ маманның кәсіби құзіреттілігін шығармашыл тұлға ретінде қарастыру оның көптеген сапалық қасиеттерінен тұрады:

1) когнитивтік (танымдық) сапалары – қоршаған әлемді түсінуі, құбылыстардың мәнін білуге ұмтылуы, танымдық ынтасының тұрақтылығы т.б.

2) креативтілік (шығармашылық) сапалары – ойлау белсенділігі, шығармашылық шабыт, қиял, болжай білу, ой тереңдігі, қарама-қайшылықтарды көре білу немесе сезу; өзекті мәселені табу; шығармашылық қызығушылығының тұрақтылығы т.б.;

3) әдіснамалық (ұйымдастырушылық) сапалар – тапсырманың мақсаты мен мәнін түсіну, мақсатқа жетуде іс-әрекетті оңтайлы ұйымдастыру, нәтижеге жетудегі табандылық, рефлексиялық ой-санасы, коммуникативтік қабілеттері т.б.

Сонымен, білім берудегі инновациялық процестерді жүзеге асырып, дамыту – бұл білім беру жүйесінің дамуы, оны жаңарту мен тиімділігін арттырудың шарттары. Сондықтан да қазіргі таңда қарым-қатынаста баланы объект деп қарамай, оны дамушы тұлға ретінде қабылдап, оқу-тәрбие жұмысын осыған лайық өзгерістерге сай, қазіргі педагогикадағы тұлғаны қалыптастыруға бағытталған жаңа технологияны енгізудің қажеттілігі туындап отыр. Ал жаңа технологияны пайдаланудың мақсаты – міндетті деңгейдегі білімді қалыптастыра отырып, шығармашылық деңгейге жету және дидактикалық құзіреттілікті қалыптастыру.

Білім берудің адамға, тұлғаға бағытталуы, білім мазмұнының жариялылығы заман талабына сай білім беру мен ұлттық оқу-тәрбие процесінің гуманистік сипаты жаңаша оқытудың әдіснамалық негізі ретінде қызмет ете алады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2010
2. Зікір Г.Г., Әміржанова Г.Қ. Болашақ мамандардың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастырудың жолдары мен құрылымдық моделі. /«Мұғалімнің кәсіби дамуы: дәстүрлері мен өзгерістері» II Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция баяндамалар жинағы. II том – Астана, 2012. – 167-171 б.
3. Оразаева З.Н. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы – құзыреттілікке бағытталған технология. /«Мұғалімнің кәсіби дамуы: дәстүрлері мен өзгерістері» II Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция баяндамалар жинағы. III том. – Астана, 2012. – 368-372 б.
4. Қатаев Н.С. Болашақ педагогтардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру барысында мультимедиялық технологияларды пайдалану біліктілігін қалыптастыру. – Алматы, 2010

ТВОРЧЕСТВО КАК ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ

Р.Г. Кушибаева, Г.К. Джумажанова

В статье рассмотрены вопросы, касающиеся определения сущности педагогического творчества, представлены профессионально-дидактические компетенции в двух аспектах: цель образования для повышения профессиональной подготовки; промежуточный результат, отражающий состояние учителя, осуществляющего свою профессиональную деятельность, а также исследователи развития дидактической компетентности педагога на начальном этапе профессионального становления педагога, говорят, что этот процесс становится относительно самостоятельным, постепенно, полноценно единым профессионально значимым качеством.

В статье автор выражает различие понятий «компетентность», «компетенции» от существующих знаний, умений и навыков. Особое внимание уделено роли дидактических, информационно-коммуникативных технологий в формировании коммуникативной компетентности будущего школьника. На сегодняшний день актуальная проблемно-непрерывное развитие дидактической компетентности будущих учителей школы, на сегодняшний день ставит перед собой ряд задач по непрерывному совершенствованию профессиональной компетентности. Формирование профессиональной компетентности будущего специалиста как творческой личности состоит из многих его качественных качеств.

Ключевые слова: *творческий, профессионально-дидактическая компетентность, профессиональная компетентность, коммуникативная компетенция, компетентность, творческая рефлексия*

CREATIVITY AS A PREREQUISITE FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES

R. Kushibayeva, G. Jumazhanova

The article deals with the issues related to the definition of the essence of pedagogical creativity, presented professional didactic competence in two aspects: the purpose of education to improve professional training; intermediate result, reflecting the state of the teacher engaged in their professional activities, as well as researchers of the development of didactic competence of the teacher at the initial stage of professional development of the teacher, say that this process becomes relatively independent, gradually, fully unified professionally significant quality.

In the article the author expresses the difference between the concepts of "competence", "competence" from the existing knowledge and skills. Special attention is paid to the role of didactic, information and communication technologies in the formation of communicative competence of the future student. Today actual problem-continuous development of didactic competence of future teachers of school today sets a number of tasks for continuous improvement of professional competence. Formation of professional competence of the future specialist as a creative person consists of many of his quality qualities.

Key words: creative, professional-didactic competence, professional competence, communicative competence, competence, creative reflection

FTAXP: 15.01.07

А.С. Сейілханова, Г.К. Джумажанова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ТҰЛҒАНЫҢ БІРЛЕСКЕН ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа: Мақалада тұлғаның бірлескен іс-әрекетінің қарым-қатынастағы маңыздылығы қарастырылған, сондай-ақ бірлескен іс-әрекет арасындағы қарым-қатынастың шынайы болуы, оның түрлі адамдармен тұлғааралық қатынасқа түскенде жоғары деңгейде көрінуі маңызды орын алады.

Автор осы мақалада қарым-қатынас дамуының дұрыс жүруі қарым-қатынастың әрбір формасының тиісті жас ерекшелігінде ретті де толыққанды жүзеге асуымен анықталатынын, қарым-қатынас дамуының басты формасы қандай да бір байланыстың басымдығымен емес, ситуацияға және әріптеске байланысты түрлі мазмұндағы қарым-қатынасқа түсу мүмкіндігі мен қабілетінің болуымен анықталатынын айқындап сипаттап берген. Қарым қатынас – біріншіден, бірігіп әрекет ету қажеттілігінен туындайтын, құрамына ақпарат алмасу, өзара әрекеттесудің біртұтас стратегиясын жасау, өзге адамды қабылдау және түсінетін, адамдар арасындағы байланыстың орнауы мен дамуының күрделі, көп мақсатты процесі болса, екіншіден, субъектілердің белгілілік құралдармен жүзеге асырылатын, бірігіп әрекет ету қажеттілігінен туындаған және серіктесінің жай-күйін, мінез-құлқы мен тұлғалық-маңыздылық құрылымын едәуір өзгертуге бағытталған өзара әрекеттесуі.

Түйін сөздер: қарым-қатынас, бірлескен іс-әрекет, тұлғалық, танымдық, эмоциялық, іс-әрекеттік, коммуникативтік қарым-қатынас, тұрақсыз-эмоциялық қарым-қатынас

Қарым-қатынас – басқаның жан дүниесіне, «мен» ұғымына ену. Әрине бұл оңай емес, өйткені өзіне ұқсамайтын басқаның жан дүниесіне ену үшін психологиялық дайындық қажет. Сондықтан қарым-қатынасты ұйымдастыруда субъектінің психологиялық жағдайын ескеру өте маңызды болып табылады. Өйткені субъектілердің кез келген қарым-қатынасы психологиялық кеңістікте өзгеріс туғызады.

Сырттай қарағанда қарым-қатынас деңгейіне ешкім көңіл аударма қоймағандай болып көрінуі мүмкін. Сөйтсе де, екінші адамның өзіне деген қарым-қатынасын бірден сезесің және қабылдайсың, ал егер оны тануда қателессең, қарым-қатынас күрделене түседі немесе оның бұзылуына әкеп соғады. Қарым-қатынаста арақашықтықты сезу қиын емес. Бұл үшін

сөйлесіп отырған адамдарды бақылап отырып, олардың бір-біріне деген көзқарасын аңғаруға болады. Арақашықтық – өзгермелі құбылыс, ол оқушылар жасының өзгеруіне қарай жылжымалы болады.

Г.С. Абрамованың жасаған зерттеулерінің негізіне коммуникативті құрылым нұсқауларының үш негізгі құрылымы туралы түсініктер енгізілген: 1) адам өз серіктестерімен өзара қарым-қатынас құрайтын, ондағы өзіндік ұстанымдар, 2) адам терең өзара қарым-қатынас орната алатын, басқа адамдардың қалайтын ұстанымдар және 3) адам қарым-қатынаста бағдарланатын, өзара қарым-қатынастар деңгейінің тереңдігі. Коммуникативті нұсқаудың үш компонентінің әрқайсысын ескере отырып қарастырылуы мүмкін: а) шынайы күй: шын мәнінде бүгінгі күні олар қандай және ә) қалау күйі: өзі үшін болашақта, үлгі ретінде қалай көруді қалайды.

Мәселені аталған тұрғыда қарастыру қарым-қатынасты әр сатысында белгілі бір формаларға ие өзіндік даму кезеңдерін анықтауға мүмкіндік берді. Баланың ересекпен қарым-қатынасының генетикалық реттіліктегі төрт формасы анықталды. Олардың әрбірі коммуникативтік қажеттіліктің өзіндік мазмұнына, қарым-қатынастың жетекші мотивтері мен құралдарына ие:

I – ситуативтік-тұлғалық (сәбилік шақ);

II – ситуативтік-іскерлік (ерте балалық шақ);

III – ситуативтіктен тыс - танымдық (ерте және орта мектепке дейінгі жас);

IV – ситуативтіктен тыс - тұлғалық (орта және жоғары мектепке дейінгі жас).

Әрбір форманың атауын таңдауда оның екі басты ерекшелігі анықталды. Оның бірі сол жағдаймен байланысы болса, екіншісі қарым-қатынастағы басым мотив. Ситуативтік сипат қарым-қатынас бала мен ересек арасындағы бір мезеттік өзара ықпалға тәуелді екендігінен көрінеді. Қарым-қатынастың ертеден белгілі екі генетикалық формасы – бірінші және екіншісі – ситуативтік. Осы даму кезеңдеріндегі балалар қарым-қатынасқа түсушілердің дәл осы тұста көрінген іс-әрекеттері арқылы байқалған қасиеттерін (өзінің және өзгенің) ғана сипаттай алады. Ал қарым-қатынастың кейінірек анықталған формалары – үшінші және төртіншісі – ситуативтіктен тыс, екі тектілігімен сипатталады. Біріншіден, ересекпен қарым-қатынасқа түсуге негіз болған материал - физикалық объектілер мен құбылыстардың сезім арқылы тану мүмкін емес қасиеттері, бұл адамдардың сол ситуацияға тікелей қатысы жоқ адамгершілік, интеллектуалдық және өзге де қарым-қатынастары ситуативтіктен тыс сипатқа ие. Екіншіден, өз-өзінің және әріптесінің тұлғасына енуі - бала санасына қарым-қатынастан кейін ғана жететін ситуативтіктен тыс компоненттер. Сонымен, ситуативтілік белгілі қарым-қатынастың даму деңгейін анықтауда барынша маңызды мәнге ие.

Т. Ньюком Хайдер теориясында егер екі адам бір-бірін жағымды қабылдап, үшіншіге (тұлға немесе объект) қатынас құрса, оларда үшіншіге қатысты ұқсас бағытты дамыту тепе-теңдігі пайда болады. Ньюкомның болжамынша, тұлғааралық коммуникацияның дамуы нәтижесінде ұқсас бағыт одан ары ұлғая түседі. Сондықтан жұпта немесе топта белгілі бір объектіге қатысты ойдың әр түрлі болып келуі байқалады.

Ньюкомның өзінің алдына қойған басты мәселесі топты берік ұстайтын, «бірлікке итермелейтін қысымның» пайда болуын түсіндіру еді.

Коммуникативтік қарым-қатынас дамуының үшінші кезеңінде қарым-қатынастың танымдық мотивтері жетекше маңызға ие, ал қарым-қатынастың оған тиісті формасы ситуативтіктен тыс-танымдық деп аталады. Ерте сәбилік кезеңде пайда болған заттар мен құбылыстардың физикалық әлеміне деген қызығушылық ерте мектепке дейінгі жастағы балалар бойында күшейе түседі; ол тек заттардың сезімдік қасиеттерімен ғана шектелмейді, одан да тереңірек әсерлерге бөлеп, олардың өзара байланысына үңілтеді. Объектіні манипуляциялау мұндай қызығушылықты қанағаттандырмайды, бала тек қимылдап қоймай, оларды теңестіріп, салыстырып, ойланады. Мұның бәрін түсініп, меңгеріп алу үшін балаға әлдеқайда білікті жәрдемші қажет болады. Ересек баланың көз алдында жаңа қырынан танылады, ол бәрін білетін адам болып, қажет ақпаратты берушіге айналады, ал күрделі құбылысты талқылауда кеңесші, бала үшін қиындық тудырған мәселенің шешімін іздеуде төрешіге айналады. Танымдық іс-әрекет арнасы мектепке дейінгі балалар бойында ересек адаммен қарым-қатынас қажеттілігін тудырады.

Ересекпен қарым-қатынас формаларының жіктемесі, қарым-қатынастың дамуы іс-әрекеттің өзге түрлерінің өзгерісімен байланыста болатын және белгілі бір деңгейде сол өзгерістердің шарты болып табылатын психиканың өзге бөліктерінің дамуымен тұтастықта

қарастырылады. Қарым-қатынастың әрбір жаңа формасы өзіне дейінгілерге сәйкес құрылады және белгілі бір деңгейде оларға ықпал етеді, алайда ешуақытта оларды жоймайтынын ескерту керек. Бала есейген сайын барлық коммуникативтік құралдарды тиімді пайдалана, қарым-қатынас формасын іс-әрекет шартына икемдей түседі.

Қарым-қатынас дамуының дұрыс жүруі қарым-қатынастың әрбір формасының тиісті жас ерекшелігінде ретті де толыққанды жүзеге асуымен анықталады. Қарым-қатынас дамуының басты формасы қандай да бір байланыстың басымдығымен емес, ситуацияға және әріптеске байланысты түрлі мазмұндағы қарым-қатынасқа түсу мүмкіндігі мен қабілетінің болуымен анықталады.

Қарым қатынас – біріншіден, бірігіп әрекет ету қажеттілігінен туындайтын, құрамына ақпарат алмасу, өзара әрекеттесудің біртұтас стратегиясын жасау, өзге адамды қабылдау және түсінетін, адамдар арасындағы байланыстың орнауы мен дамуының күрделі, көп мақсатты процесі болса, екіншіден, субъектілердің белгілілік құралдармен жүзеге асырылатын, бірігіп әрекет ету қажеттілігінен туындаған және серіктесінің жай-күйін, мінез-құлқы мен тұлғалық-маңыздылық құрылымын едәуір өзгертуге бағытталған өзара әрекеттесуі.

Л.С. Рубинштейн психологияны оқыту мәселесін жете зерттеген. Ол: «Баланың психикалық дамуы білім беру мен тәрбиелеу жағдайында пайда болуы» психикалық құбылыстарды танудың әдіснамалық талабымен әрі педагогикалық тәжірибедегі қажеттілік ретінде анықталуы тиіс» – деген тұжырым жасаған [1].

Баланың өзге адамдармен қарым-қатынасын зерттеу психологиялық институттың мектеп жасына дейінгі жастағы балалар психологиясы зертханасында жасалды. Бұл зертхана – аталған институттың ертеден келе жатқан бөлімдерінің бірі. Оның құрылуы А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин, А.В. Запорожец есімдерімен байланысты. 1970 жылдан бері зертхана балалар психологиясында жаңа бағыттың негізін қалаушы М.И. Лисина тұжырымдамасына негізделіп жұмыс істеуде. Бұл тұжырымдама-психологиядағы мәдени-тарихи бағыттың бір саласы.

М.И. Лисина баланың ересектермен қарым-қатынасының мынадай көрсеткіштерін ұсынған: 1) ересекке деген қызығушылық пен назардың болуы; 2) ересек тарапынан жасалған ықпалды эмоционалдық бояумен көрсету; 3) баланың ересекке бағытталған мүдделілік (инициатива) актілері; 4) балалардың ересек тарапынан білдірілген қарым-қатынасқа деген сезімдік жауабы. Аталған көрсеткіштердің жиынтығы бала бойында өзінің және өзге адамның образын жасауға, басқаша айтқанда, қарым-қатынасқа деген қажеттілікті қанағаттандыруға бағытталған іс-әрекеттің бар екендігін көрсетеді.

Бұл идея Л.С. Выготскийді интериоризация мәселесіне әкелді. Бір жағынан, ол адамның психикасындағы әлеуметтік-мәдени детерминациясын ашудың жолы еді. Л.С. Выготскийдің ойынша барлық адамдар ойлап тапқан «құралдар» мәдениеттің элементтері болып табылады, осыдан келіп психиканың әлеуметтік-мәдени детерминациясын нақты ғылыми түрде талдау нәтижелерін ашуға мүмкіндік туды. Алдымен «психологиялық құралдар» ішкі серіктеске айналады. Осыдан соң «өзіне» қайтадан келеді, яғни өзіндік психикалық процестердің бағыттаушысы бола алады бұдан соң «ішке процеске қайта оралады». Психикалық функция енді іштей жұмысқа кіріседі. Осы процессті Л.С. Выготский толыққанды психикалық функцияның онтогенездегі тарихи-мәдени дамуы деп көрсетеді. Бұл интериоризация процесін ашудың кілті [2].

Белгілі кеңес психологы Л.С. Выготский дамудың әлеуметтік ситуациясы кездейсоқ құрылмайды, бала мен оны қоршағандардың арасындағы жанды бірлескен іс-әрекет процесінде жүріп, оның психикалық дамуы әлеуметтік жағдаймен анықталатынын айтып берген. Ал бұл тұжырымды А.Н. Леонтьев орның қоғаммен қарым-қатынас жүйесінде толығымен анықталатын ескертіп, жас ерекшелік кезеңнің әртүрлі сатысында психикалық дамуды зерттеуде бұл түсінік өте өнімді болып табылатынын сипаттайды.

Мұнда ерте жаста заттық іс-әрекеттің қалыптасуына бағытталған Д.Б. Эльконин бақылаулары баланың ересектермен қарым-қатынасында анықталатынын көрсетті. Ол эксперименттік зерттеулер нәтижесінде бірлескен іс-әрекеттің түрлі формаларын анықтап, теориялық ойлау және рефлексия дамуында үлкен мәнге ие болатындығын дәлелдеді [3].

Сонымен, іс-әрекет құрылымдық компоненттердің (пән, қажеттілік, мотив, құралдар, өнімдер) тұтас желісі қарым-қатынастың барысын құрайды және нақты коммуникативтік мазмұнға ие. Нәтижесінде коммуникативтік іс-әрекеттің тиісті құрылымдық компоненттері

анықталады. Сонымен, коммуникативтік қарым-қатынас қажеттілігінің спецификасы – адамның өзгені тануы, бағалауында, ал олардың көмегімен өзін-өзі тануы мен бағалауы.

М.И. Лисина қарым-қатынастың мотивтері сол адамның және онымен байланысқа түсіп жатқан өзге адамның қатынас қажеттілігін тудырған қасиеттері негізінде заттануы тиіс деп тұжырымдайды. Ол қасиеттерді мынадай үш топқа жіктеуге болады:

1) ересек дерек көзі мен баланы жаңа әсерлерге бөлеуші ретінде танылатын *танымдық*;

2) өзара практикалық байланыста ересек адам әріптес, көмекші және дұрыс әрекеттердің үлгісі ретінде танылатын *іскерлік*;

3) ересек адам ерекше тұлға, қоғам мүшесі, қоғамның белгілі бір өкілі ретінде қарым-қатынасқа *тұлға* ретінде түседі.

Мұның әрбірінде адам белгілі бір қасиеттердің иесі, нақты бір қызметтерді атқарады және нақты коммуникативтік қажеттілікте – әріптестікте, жаңа әсерлерге бөленуде, мойындау мен сыйластықта, өзара түсіністікте қанағаттандырады. Коммуникативтік қарым-қатынасты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін операциялар ретінде қарым-қатынастың тиісті құралдары – экспрессивті, локомоторлық, табиғи, тілдік [4].

Н.П. Ерастовтың «Қарым-қатынас психологиясы» деген еңбегінде, қарым-қатынас стилі – бұл сол қарым-қатынас процесін жүргізудің қайталанатын, тұрақты тәсілдерінің жиынтығы ретінде қарастырылады. Бір адамның қарым-қатынасын басқа тұлғамен бірлескен іс-әрекетін ажырататын түрлі коммуникативті ұстанымдар, білім және дағдыны әрбір қатынасушылар тұрақты бірлікті құрайды. Қанша түрлі адам болса, соншалықты қарым-қатынастың индивидуалды стильдері бар. Стильдерді қарым-қатынастағы байланыс түрлері бойынша ажырату ыңғайлы (стильдің тұлғалық, танымдық, эмоциялық, іс-әрекеттік сипаттамалары).

Стильдің **тұлғалық** сипаттамасы оның сөйлеушінің тұлғасына әлеуметтік-психологиялық немесе индивидуалды-психологиялық ерекшеліктерінің бағасына (немесе көрінуі) басымдылықты бейнелейді.

Қарым-қатынас стилінің **танымдық** ерекшелігі ақпараттың көп жинақталуы, жетістіктері, мазмұнның байланыстылығы, қарым-қатынас құралдарын қолданудың адекваттылығы тұрғысынан бағалауды сипаттайды.

Қарым-қатынас стилінің **эмоциялық жағы** оның көңіл-күйінің жоғарылығы, бірлескен іс-әрекеттегі мәнері мен ұстанымдары және т.б. бағалауын бейнелейді.

Қарым-қатынас стилінің **іс-әрекеттік** сипаттамасы әңгімелесушінің санасы мен ерігіне оның практикалық бағыттылығы және тәсілдері бойынша әсер ету бағасын көрсетеді [4].

Кішкентай кезінен бастап балалар таныс және жат адамдарға таңдаулы қарым-қатынаста болады: балалар бір адамдарды қуанышты, жақсы қарсы алса, кейбіреулерінен қорқып, жасқанады, ал енді біреулерден ұялады. Балалардың таңдаулы қарым-қатынасы бөтен адаммен жолыққанда және жақын адамдармен бірлескен іс-әрекет жасағанда көрінеді.

Жалпы кішкене балалардың үлкен адамға деген «ерекше жақындығының» қалыптасуының практикалық және теориялық жағы бар. Оның практикалық мәні – баланың үлкенге сенім артуы, бала тәрбиесін жеңілдетеді және баланың дамуына көмектесуімен анықталады.

Баланың әлеуметтік қажеттіліктерінің даму деңгейі қарым-қатынас мазмұнына сәйкес келсе, балада үлкендерге деген жақсы көзқарас қалыптасады, ал егер үйлеспейтін, яғни сәйкес келмейтін болса, баланың үлкендерге жақындығы төмендеп, эмоциялық тоны өзгереді.

С.В. Корницкаяның зерттеулері алғашқы жеті жылдың ішінде (адам өмірінің) аз дегенде қарым-қатынас формасының сапасы үш рет өзгертіндігін көрсетеді.

Балада айналасындағы адамдармен қарым-қатынастың генетикалық және алғашқысы *тұрақсыз-эмоциялық* қарым-қатынас болып табылады.

Оның мынадай белгілері бар: баланың айналасындағылармен эмоциялық қатынастың тікелей формасына ұмтылуы (үлкен кісі баланы аймалағанда баланың оған қимыл-қозғалыспен жауап беруі), қарым-қатынастың негізгі түрі етіп ым-ишараның жестпен қолданылуы. Осындай қарым-қатынас арқылы сәби үлкендердің назарын, мейірімін қабылдай отырып, өз қажеттілігін қанағаттандырады.

Қоғамдық кәсіппен жасөспірімдердің айналысуы қарым-қатынаста құрдастарымен және үлкендермен бірлескен іс-әрекет жасауға жол ашады. Г.В. Казнова зерттеуінің негізгі

болжамы – жасөспірімнің әр түрлі қарым-қатынас өлшемдерін қабылдауы пайдалы кәсіппен айналысуына тәуелді. Соған байланысты:

1. Жасөспірімдердің психологиялық нақты ерекшеліктерін керек ететін қарым-қатынасын зерттеу.

2. Әр түрлі қарым-қатынас формасына баулитын жасөспірімнің психологиялық жағдайын зерттеу.

Сонымен, қарым-қатынасқа іс-әрекет тұрғысынан қарау қарым-қатынастың түрлі формалары мен құрылымдық компоненттерін жүйелеуге мүмкіндік берді. Қарым-қатынас формалары әлі күнге дейін әрбір жас ерекшелігіндегі қарым-қатынастың нақты, тұтас, мазмұндық сипаттамасын жасауға мүмкіндік беретін бір ғана практикалық тәсіл екендігін ескерген жөн. Сол себепті мектепке дейінгі жас ерекшелігі тәжірибесінде айтарлықтай маңызға ие.

Әрекет құрылымына келесі элементтер кіреді: іс-әрекет заты, мақсаты, мотиві, осы іс-әрекетті жүзеге асырушы операциялар; берілген іс-әрекетті орындау үшін субъектіге қажетті ақпараттар мазмұнынан тұратын іс-әрекеттің бағдарлы негізі.

Соңғы кездерде психологиялық зерттеулерде қарым-қатынасқа түсушілердің аралығындағы қашықтықтың, серіктестің коммуникативтік мәніне көңіл аударуда. Америкалық қарым-қатынас психологиясында бұл бағыттағы зерттеулерге проксемика деген ат қойылды. Проксемика бойынша қарым-қатынасты төрт түрге бөлуге болады, олар: көңіл-күйлік, жеке бастық, әлеуметтік, көпшілік. Алғашқы екі ара-қатынас жақын достық байланысты аңғартады, ресми қатынастағы адамдар әлеуметтік тұрғыны ұстанады, ал көпшілік ара қатынас бөтен адамдармен араласу болып табылады. Әрбір адамның өзіне ғана тән қалыптасқан қарым-қатынас стилі болады.

Ал қарым-қатынас стилі дегеніміз не? Ол қалай қалыптасады?

Тұлғаның өмірлік жолын түсіндіру үшін Адлер стиль ұғымын қолданады, мұнда стиль – ол жүйе мінездемесі және мақсатқа жету, адам өзінің алдына қойып өзінің толықтығын қорғайды. Бірақ адам өзінің өмірлік стилін жасамайды, ол тұлға қасиеттері және әлеуметтік шарттар салдарынан туындайды.

Осы тақырыптағы ең алғашқы тәжірибелік зерттеулерді 1938 жылы неміс психологы Курт Левин жүргізген. Ал қазіргі кезде педагогикалық қарым-қатынас стилінің көптеген түрі анықталған, солардың негізгілеріне тоқталып өтейік.

Авторитарлық стиль – қатаң басқару тенденциясы және бақылау формасымен сипатталады. Мұнда басқа әріптестеріне қарағанда, бұйрық беру жолын көп қолданады. Мұндай стилді педагог жұмыс мақсатын тек өзі анықтап қана қоймай, сонымен қатар тапсырманың орындалу жолдарын, кім кіммен және қай топта жұмыс жасау керектігін нақты анықтап береді. Аталмыш стиль ынталану әрекетін бәсеңсітеді, себебі оқушы орындап отырған жұмысының мақсатын, жұмыс кезеңдерінің функцияларын және алда не күтіп тұрғанын ұғына алмайды. Бұл стиль жалпы алғанда тиімсіз болып табылады. Педагог ұжымы және оқушылар айтқанды жасауға үйреніп; белсенділік, инициатива көрсетуге дағдыланбайды, көбіне жалтақ болып, жағымпаздық жолға түседі. Оқушының позитивті мүмкіндіктеріне мұғалімнің сенімсіздік танытуы жұмысқа деген қызығушылығын күрт төмендетеді. Оқушы тарапынан көрсетілген әрбір ынталану процесін авторитарлы педагог «өз бетімен кету» деп қабылдайды. Зерттеулердің нәтижесі көрсеткендей, мұндай мінез-құлқы өз беделін жоғалтып аламын деген қорқыныштан туындайды.

Немқұрайлылық стилі – оқу-тәрбие процесінде болып жатқан құбылыстардан, жауапкершіліктерден өз басын алып қашу. Зерттеу нәтижелері бұл стиль барысында жұмыс ауқымының төмен орындалуы мен сапасының болмауын көрсетеді. Бұл жағдайда педагог оқушының әрекетіне араласпауға тырысады, тапсырмаларды тек формалды тұрғыда бере отырып, басқару жауапкершілігінен бас тартады. Мұғалімнің сөзі бір жақта, ісі екінші жақта, қойған талаптары тұрлаусыз болып, ұжым мүшелері мен оқушыларды ашу мен ызаға толтырады.

Демократиялық стильде ең бірінші орында фактілер бағаланады. Бұл стильдің ерекшелігі жұмыс және оны ұйымдастыру барысында топтық талдауға немесе тағы басқа да тапсырмаларға белсенді қатыса алады. Нәтижесінде субъектілердің өздеріне деген, өзін-өзі басқаруға деген сенімділіктері артады. Егер авторитарлық стильде топ мүшелері арасында бір-біріне деген қарама-қарсы қатынастар болса, демократиялық стиль, керісінше ұжым мүшелерін жақындатып, өзара түсініспеншілікке шақырады. Педагог жұмыс барысында

ұжымға арқа сүйеп, оқушылардың өз бетімен жұмыс жасау қабілеттерін ынталандырады, оқушы тарапынан айтылған сын-пікірлерді дұрыс қабылдап, шыдамдылық танытады. Демократиялық стильдегі педагогикалық қарым-қатынас пайдалы келеді. Оқушылар өз бетімен инициатива, белсенділік көрсетіп, мұғалімнен үрікпей, жасқанбай, еркін ұстап, онымен бірігіп жұмыс жасауға әдеттенеді.

Бірлескен шығармашылық әрекетке қызығушылық негізіндегі қарым-қатынас стилі. Аталмыш стиль педагогтың жоғары кәсіби шеберлігі және оның этикалық ұстанымдарының бірлігі негізінде жүзеге асады. Бірлескен шығармашылық әрекетке қызығушылық тек мұғалімнің коммуникативтік әрекетінің нәтижесін ғана көрсетіп қоймай, сонымен қатар оның тұтас педагогикалық әрекетке деген қатынасының деңгейін байқауға болады. Бұл стильдің артықшылығын М.О. Кнебель, В.А. Сухомлинский, В.Ф. Шаталов, Ш. Амонашвили және т.б. педагогтар атап көрсетеді. Бұл стиль – бірлескен оқу-тәрбие әрекетінің алғышарты.

Қашықтықтағы қарым-қатынас стилі. Бұл стильді қолданатындар әрі тәжірибелі, әрі жаңадан жұмысқа орналасқан мұғалімдердің ішінен де кездесе береді. Бұл стильдің басқалардан ерекшелігі – субъектілер арасындағы қарым-қатынас қашықтығы. Бірақ мұнда да өлшем қажет. Қашықтықты аса алыс ұстау субъектілердің өзара тұтас әлеуметтік-психологиялық жүйесін формалды жағдайға ұшыратады, шынайы шығармашылық ахуалдың туындауына септігін тигізбейді. Білім беру жүйесі субъектілері арасында қашықтық болуы тиіс, ол қажетті болып табылады. Ол өзара қатынастар негізі ретінде бұйыру емес, бір субъектінің екінші субъектіге жалпы қатынас логикасынан туындауы қажет. Қашықтық педагогтың басқы рөлінің көрсеткіші ретінде оның беделі арқылы қалыптасады.

Қорқыту стилі – бұл қашықтықтан қарым-қатынасқа түсу стилінің ең тығырыққа тірелген формасы. Стильді көбіне жас мамандар бірлескен шығармашылық әрекетке екінші субъекті тарапынан нәтиже, тіпті қызығушылық тудыра алмаған жағдайда қолданады. Шығармашылық қатынаста бұл қарым-қатынас стилі мүлде өміршең емес. Себебі, педагог жағымды коммуникативтік ахуал жасаудың орнына, керісінше оларды тыйып тастап, педагогикалық қарым-қатынасты достық сипаттан айырып отыруға бейім болады.

Ойнақы қалжыңға бағытталған қарым-қатынас стилі – педагогикалық қарым-қатынасты нәтижелі ұйымдастыра алмайтын тәжірибесіз педагогтарға тән. Педагогикалық әдеп ережелеріне қарама-қайшы келетін стиль. Мұндай стильді педагогтар балалардың арасында арзан, жалған беделге ие. Көбіне тәжірибесіз жас мамандар сынып ұжымына тез ұнау үшін және балалармен жедел түйісу нүктесін орнату мақсатында, ал, екінші жағынан, педагогикалық қарым-қатынас этикасының жетіспеуінен пайдаланады. Бұл стиль тәрбиеші мен тәрбие үдерісіне үлкен зиянын тигізеді. Пайда болу себептері:

а) өз алдында тұрған жауапты педагогикалық мәселелерді дұрыс түсінбеу;

ә) қарым-қатынас біліктілігінің жетіспеуі;

б) сынып ұжымымен қатынастан қорқу және оқушылармен тез тіл табысу үшін [5].

Қандай да бір қызметте іс-әрекеттің жеке стилі – кәсіби еңбектің жеке даралану процесінің негізгі сипаты. Кәсіби маманның өз стилінің болуы, бір жағынан, оның кәсіби әрекеттің объективті нақтыланған құрылымына бейімділігін көрсетсе, екінші жағынан, өз жекедаралығының толық ашылу мүмкіндігін сипаттайды.

Педагогикалық әрекет – күрделі әрі көпжақты. Оның көптеген компоненттерінің ішінен үш негізгісін бөліп көрсетуге болады: мағынасы, әдістемесі және әлеуметтік-психологиялық компоненттері. Осы үш компоненттің біртұтастығы мен өзара байланысы педагогикалық жүйенің міндеттерінің толық жүзеге асуын қамтамасыз етеді. Бұл бірліктегі негізгі компонент – әлеуметтік-психологиялық, яғни педагогикалық қарым-қатынас, соның негізінде қалған екеуі жүзеге асады. Негізгі тәрбиелік өзара қатынастардың жүйесі қарым-қатынас процесінде қалыптасады, тәрбие және оқыту процесінің тиімділігіне тікелей әсер етеді. Қарым-қатынас педагогикалық әрекеттің негізгі әсер етуші құралы болып саналады.

Қазіргі таңда қарым-қатынасты жақсартуда көптеген әдістер қатынас белсенділігінің бағытын арттыратын жаттығулар бар. Олардың ішінде трансактілі талдау әдісі кеңінен тараған.

Трансактілі талдау АҚШ-та 1955 ж. Эрик Берннің тұжырымдамасында көрініс тапты. Ол адамдарға психологиялық көмек көрсету, қарым-қатынас қажеттілігінен туды. Оның астарында философиялық ой жатыр, яғни адам «жинақы» болуы үшін өз өмірін және жауапкершілігін қолымен ұстай білуі керек дейді. Трансакция – өзге тұлғаға бағытталған әрекет. Бұл талдау – қарым-қатынастың бірлігі.

Берн адамдардың мінез-құлқын бақылай келе, адам көз алдында бірден өзгеруі мүмкін дейді. Ол үшін бір мезетте бет әлпет, сөйлеу мәнері, жест және поза, т.б. өзгереді. Не бұл адам өзін үлкен сияқты ұстайды, не бала сияқты жылайды немесе күледі, не ата-анасының мінез-құлқын айнытпай салады. Мұндай жағдайларды талдау барысында Э. Берн тұлға қалыптасуындағы қиындықтардың үш «бөлімін» құрастыру құрылымына адамдар арасындағы қарым-қатынасты сипаттайды.

Трансактілі талдау негізінен төрт бөліктен тұрады:

1. Мінез-құлықтың құрылымдық талдауы. Ол бойынша әр адам

– бір кезде нәресте болған;

– ата-анасы болады немесе олардың орнын басатын үлкендер болады;

– егер оның денсаулығы болса, ортасын бағалай біледі [5].

Бұл жағдайда тұлғаның үш құрастырушыдан тұратын «Мен» түсінігі жасалды.

Бұл оның белгілі бір анықталған стильде және серіктестерінің типімен қарап қарым-қатынасқа түсуін дайындайды. Жеке тұлғаның қалыптасқан қарым-қатынасына толық диагностика жүргізудің өте қажеттігі қазіргі кезеңде психологиялық кеңес беру тәжірибелерінде мойындалған. Өйткені адамдардың психологқа келіп қаралу себептері көбінесе оның қарым-қатынасқа түсуі өзгерген, бұзылған содан келіп қиындықтар шығады. Э. Берн еңбектері мен оның ізбасарларының еңбектерінде эгожағдайдың үш түрін көрсетеді. Бала (Б), Ата-ана (А), Ересек (Е) – олар жеке тұлғаның толық дамуының сатылы түрде өтуі, оның әрбірінде өзіндік мотив бар.

Сонымен, жеткіншектердің интимді-жеке және стихиялық-топтық сипаттағы қарым-қатынасы, олардың қоғамдық пайдалы әрекеті жеткілікті түрде ұйымдастырылмаған жағдайда басым болады. Керісінше, жеткіншектік жастағы бағытталған әлеуметтік бейімдеуін және тұлғалық формадағы қарым-қатынасының мәнді өсуін көздейді. Бұл тағы да онтогенетикалық дамудың осы кезеңінде қоғамдық пайдалы іс-әрекеттің жетекші рөлін дәлелдейді.

Қорыта айтқанда, бірлескен іс-әрекет арасындағы қарым-қатынастың шынайы болуы, оның түрлі адамдармен тұлғааралық қатынасқа түскенде жоғары деңгейде көрінуі маңызды орынға ие болады.

Әдебиеттер

1. Кукушин В.С. Введение в педагогическую деятельность: Учебное пособие. Серия «Педагогическое образование. – Ростов н/Д: «МарТ», 2002. – 224 с.
2. Казнова Г.В. Взаимосвязь общественно полезной деятельности и общения подростков // Вопросы психологии, 1983. – № 3. – С. 40-45
3. Карандашев Ю.Н. У истоков общения. Критика и библиография // Вопросы психологии. – 1991. № 6. – С. 42-43
4. Лабунская В.А. Психологический портрет субъекта затрудненного общения. // Психологический журнал, 2003. – том 24. – С. 15
5. Люблинская А.А. Система отношений основа нравственной воспитанности личности // Вопросы психологии, 1983. – №2. – С. 74-78

ВАЖНОСТЬ СОВМЕСТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИЧНОСТИ В ОБЩЕНИИ

А.С. Сейілханова, Г.К. Джумажанова

В статье анализируется характерное содержание следующих понятий: общение, коммуникация. Значительное внимание уделяется процессу общения, как главному условию для социально-личностного развития, а также развития коммуникативной деятельности. Авторами рассматривается важность совместной деятельности личности в общении.

Автор в данной статье описал, что правильное развитие отношений определяется последовательным и полноценным осуществлением каждой формы общения в соответствующей возрастной категории, а главная форма развития общения определяется не приоритетом каких-либо связей, а способностью и способностью к общению различного содержания в зависимости от ситуации и партнера. Отношения – это, во-первых, сложный, многоцелевой процесс установления и развития связи между людьми, который заключается в необходимости взаимодействия, обмена информацией в составе, выработки единой стратегии взаимодействия,

принятия и понимания другого человека, во-вторых, взаимодействие субъектов, осуществляемое средствами признательности, вызванное необходимостью взаимодействия и направленное на значительное изменение состояния, поведения и структуры личностно-значимого партнера.

Ключевые слова: общение, совместное действие, личностные, познавательные, эмоциональные, деятельность, коммуникативные общения, непостоянные-эмоциональные отношения

THE IMPORTANCE OF JOINT ACTIVITIES OF THE INDIVIDUAL IN COMMUNICATION

A. Seihanova, G. Jumazhanova

The article analyzes the characteristic content of the following concepts: communication, communication. Considerable attention is paid to the process of communication as the main condition for social and personal development, as well as the development of communication activities. The authors consider the importance of joint activity of the individual in communication.

The author of this article describes that the correct development of relations is determined by the consistent and full implementation of each form of communication in the appropriate age category, and the main form of communication is determined not by the priority of any relationship, and the ability and ability to communicate different content depending on the situation and partner. Relations-is, first, a complex, multi-purpose process of establishing and developing communication between people, which is the need for interaction, exchange of information in the composition, the development of a unified strategy of interaction, acceptance and understanding of another person, and secondly, the interaction of subjects, carried out by means of appreciation, caused by the need for interaction and aimed at a significant change in the state, behavior and structure of a personally significant partner.

Key words: communication, joint action, personal, cognitive, emotional, activity, communicative communication, fickle-emotional relations

FTAXP: 15.31.31

К.С. Адильжанова

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.

СТУДЕНТТЕРДЕ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа: Бұл мақалада студенттерде эмоционалды интеллектіні дамытудың маңыздылығы қарастырылады. Эмоционалды интеллект – адамның өзінің және өзгелердің эмоциясын түсіну және олардың эмоциялық күйіне бейімделу икемділігі. «Эмоциялық интеллект» - өзінің және өзгелердің эмоциясын тани білу, оларды басқара алу; эмоцияны басқару мүмкіншілігі – адамдардың тұлғааралық өзара әрекеттесуіне анағұрлым тиімді бейімделуге көмектеседі.

Түйін сөздер: эмоционалды интеллект, депрессия, эмпатия, эмоциялық күйлер

Қазіргі өзгермелі, бәсекелестікке бағдарланған қоғам жас ұрпаққа жоғары талап қояды. Осындай жаңашыл үрдістерге толы қоғамда білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – шығармашылық тұрғыда ойлай білетін, алғыр, өзгермелі жағдайларға бейімделуге, өзіндік білім алуға, өзін-өзі бақылауға, өзін-өзі жетілдіруге қабілетті тұлға қалыптастыру. Аталған міндеттерді жүзеге асыруда педагог-психолог мамандар студенттердің эмоциялық сферасын және қарым-қатынас сапасына тікелей ықпал ететін эмоциялық интеллектіні дамытуға психологиялық сүйемелдеу көрсетуі қажет.

Кәсіби іс-әрекет саласын зерттеуші ғалымдар пікірінше белгілі бір мамандықта табыстарға қол жеткізу білім деңгейіне ғана емес, логикалық интеллектіні, әсіресе эмоциялық интеллектіні дамытудың да маңызы зор. Ғалымдардың анықтауынша, әлеуметтік және жеке тұлғалық сферада табысқа жетудің 80 %-ға жуығын эмоциялық интеллектінің даму деңгейі, тек 20%-ын IQ – интеллект коэффициенті ғана анықтайды екен. Эмоциялық интеллектінің төмен деңгейде дамуы адамның өз эмоцияларын сезіну және түсінуде қиындықтар

тудыратындығын, сонымен қатар өзгелер сезімдерін түсінбеу қарым-қатынасқа да жағымсыз ықпал ететіндігін көрсетті.

Эмоционалды интеллект – адамның өзінің және өзгелердің эмоциясын түсіну және олардың эмоциялық күйіне бейімделу икемділігі.

1990 жылы Питер Салоуей «эмоциялық интеллект» ұғымын алғаш анықтап, «Эмоциялық интеллект» атты мақаласын жарыққа шығарды. Питер Салоуей және оның авторласы Джон Майер эмоциялық интеллектіні «эмоцияда көрінетін тұлға көріністерін қабылдау және түсіну, интеллектуалды үрдістер негізінде эмоцияны басқару» ретінде анықтайды. Аталған ғалымдардың анықтауынша, эмоциялық интеллект төрт бөлімнен тұрады:

- 1) өзінің және басқа адамның эмоциясын қабылдау немесе сезіну қабілеті;
- 2) өз эмоциясын ақыл-ойға бағыттау;
- 3) эмоция көріністерін түсіну қабілеті;
- 4) эмоцияны басқара білу.

«Эмоциялық интеллект» ұғымына әртүрлі көзқарастар қалыптасқан.

Шетелдік психологияда П. Салоуей, Дж.Мэйер және Д. Карузо бойынша: «эмоционалды интеллект – әлеуметтік интеллектінің компоненті, өз сезімдері мен өзге адамдар сезімін қадағалау, оларды ажырата білу және ол ақпаратты өзінің ой, әрекеттерін басқару үшін қолдану қабілеті, эмоциялық интеллектінің дамуы тұлғаның үйлесімді, тұлғалық дамуына игі ықпалын тигізеді [1]. Нақтырақ айтқанда, эмоционалды интеллект – эмоционалды ақпаратты өңдеу, түсіндіру (интерпретациялау) және қолданумен байланысты интеллект түрі».

– Д. Гоулман (ЭИ мәселесін анағұрлым терең зерттеген ғалымдардың бірі): «эмоционалды интеллект – тұлғаға өзін-өзі сезінуге, түрткілендіруге, көңіл-күйін басқаруға, импульстік көріністерді бақылауға, фрустрациядан бекіну, күнделікті өмірде табыстарға қол жеткізуге мүмкіндік беретін факторлар жиынтығы; өз интеллектісін көрсету тәсілі».

– Р. Бар-Он: «қоршаған орта талаптары мен әсерлеріне (қысымына) оңтайлы жауап бере алу қабілеттілігі, ортаға оңай бейімделуге ықпал ететін эмоциялық, жеке және әлеуметтік қабілеттер жиынтығы».

– Д. Майерс: «эмоциялық интеллектуалды адамдар өзіндік санасының жоғары дәрежеде дамуымен ерекшеленеді. Олар өз эмоциясына дисфункционалды депрессия, мазасыздық, ашу арқылы нұқсан келтірмеуге тырысып, өмір сүреді. Олардың жанашырлық (эмпатия) көрсете білу қабілеті айналадағы адамдардың эмоциясын дұрыс түсініп, олармен үйлесімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді – олар достарына, әріптестеріне қалай қолдау көрсету керектігін, дау-жанжалды қалай шешу қажеттігін біледі».

Шетелдік психолог-зерттеушілер пікірінше, «эмоциялық интеллект» – өзінің және өзгелердің эмоциясын тани білу, оларды басқара алу; эмоцияны басқару мүмкіншілігі – адамдардың тұлғааралық өзара әрекеттесуіне анағұрлым тиімді бейімделуге көмектеседі.

Ресейлік психологиялық ғылымда «эмоциялық интеллект» ұғымын алғаш қолданған Г.Г. Гарсковая. Ғалым бұл ұғымды енгізу үшін екі негіздемені келтіреді: «интеллект» ұғымының біртекті, ұқсас болмауы және интеллектуалды операциялардың эмоциямен жасалуы [2].

И.Н. Андрееваның пікірінше, «эмоциялық интеллектіні дамыту – аса өзекті мәселе, себебі эмоцияның бейімделуші табиғаты индивидтің белсенді өмір сүруіне мүмкіндік жасап, тұлғаның белгілі бір ортаға бейімделу қабілетін және оның қоғаммен үйлесімді қатынасын арттырады. Эмоциялық интеллект – эмоционалды ақпаратты талдауға, өңдеуге және қолдануға интеллектуалды қабілеттердің жүйелі көрінуі болып табылады. Эмоция тұлғалық құрылымдармен, тұлғалық иденттілікпен тығыз байланысты, адамның негізгі мотивациялық жүйесін бейнелейді. Сондықтан, эмоциялық интеллекті дамыту тұлғаның үйлесімді, тұлғалық дамуына зор ықпалын тигізеді» [3].

Ғылыми психологиялық тұжырымдамаларда эмоциялық интеллект эмоциялық күйлерді түсінуге және оларды басқаруға интеллектуалды қабілеттілік ретінде түсіндіріледі. Абстрактылы, логикалық интеллектімен салыстырғанда эмоциялық интеллект адамның ішкі жан дүниесін, оның тұлға мінез-құлқымен және сыртқы ортамен өзара әрекеттесуін бейнелейді.

Шетелдік ғалымдар эмоциялық интеллектінің дамуының жас ерекшеліктерін анықтап, оның өмірлік тәжірибені меңгеру деңгейіне байланысты жоғарылайтындығын, әсіресе жоғары сынып жасында және кемелдену жасында артатындығын дәлелдеген [4].

В. Юркевич зерттеулерінде дарынды балалардың 95 %-да эмоциялық интеллект қызметінде қиындықтар көрсетіледі. Дарынды балаларда болатын бұл қиындықтар эмоциялық интеллектінің жеткілікті дамымауымен түсіндіріледі [4].

Ғалым-зерттеушілердің анықтауынша, эмоциялық интеллектінің төрт атрибуты бар:

– *Өзіндік сана*. Тұлға өз эмоциясын және өз ойлары мен мінез-құлқын, өзінің күшті және әлсіз тұстарын ұғына біледі, өзіне-өзі сенеді.

– *Өзін-өзі басқару*. Тұлға өзінің импульсивті сезімдері мен мінез-құлқын бақылай алады, эмоцияны позитивті бағытта басқарып, бастамашылдық көрсете біледі, өз міндеттерін орындайды және өзгермелі жағдайларға оңай бейімделеді.

– *Қоғамдық сана*. Адам өзгелердің эмоциясын, қажеттіліктері мен қызығуларын түсінеді, эмоциялық сигналдарды аңғара біледі, әлеуметтік қатынастарда өзін қолайлы сезінеді.

– *Қатынастарды басқару*. Басқалармен жақсы, үйлесімді қатынастарды дамыту әрі сақтау, оларды шабыттандырып, қолдау көрсету, жанжалды басқара білу [6].

Көптеген зерттеушілер (Л.И. Божович, Т.В. Драгунова, В.А. Крутецкий т.б.) бойынша жоғары сынып жасында психологиялық жаңа құрылым – өзіндік сана болып табылады. Жоғарыда көрсетілгендей, өзіндік сана эмоциялық интеллект құрылымында маңызды орын алады. Эмоциялық интеллектінің дамуы тұлғаның эмоциялық өзіндік сана, өзін-өзі бағалау, өзіне сенімділік, қарым-қатынастың эмпатиялық дағдылары, ақ жарқындылық, оптимизм, өзін-өзі жүзеге асыруға бейімділік, жанжалдарды болдырмау тәрізді жеке-дара ерекшеліктерден тұрады. Эмоциялық өрісі жақсы дамыған студенттер ұжымда үйлесімді қарым-қатынаста бола алады, көп жағдайда көшбасшы статусын иеленеді, жаңа жағдайларға оңай бейімделеді, ұжымда әлеуметтік-психологиялық климаттың орнауына мүмкіндік жасайды.

Студенттерде осындай эмоциялық білімді белгілі бір дамытушы жағдайды ұйымдастыру арқылы қалыптастыруға болады. Солардың бірі психологиялық тренинг болып табылады. «Психологиялық тренинг» кең мағынада өзін-өзі тану және өзін-өзі басқару дағдыларын, тұлғааралық өзара әрекеттесу, коммуникативті ептіліктерді дамытуға бағытталған психотерапиялық, психокоррекциялық және үйретуші әдістер жиынтығы [7]№

Психологиялық тренинг мақсаты – студенттердің жеке басын дамытудың келесі міндеттерін шеше алады: мінез-құлықты өзгерту және түзету мақсатында өзіндік сананы дамыту; психологиялық мәселелерді анықтауға және оларды шешуге көмек көрсету; қарым-қатынас негіздерін зерттеу; өзінің және өзгенің эмоцияларын тану және ұғынуды үйрету; өзін-өзі, өз сезімдерін, күйін, ішкі дауысын басқаруды үйрету.

Психологиялық тренингтің негізгі механизмдері келесідей: сезіну, адалдық, кері байланыс, эмпатия, инсайт, коррективті эмоциялық тәжірибе, мінез-құлықтың жаңа тәсілдерін игеру, байқау үрдісінде үйрену, альтруизм, өзгені және өзін қабылдау, мәселені түсіну. Бұл аталғандар тренингке қатысушыларға конструктивті тұлғалық өзгерістерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Студенттерде эмоционалды интеллектіні дамыту динамикалық үрдіс болып табылады әрі ол рефлексивті бейнелеу негізінде адамды эмоциялық сезіну дұрыстығын қамтамасыз етуші құралдар жүйесін жүзеге асыруды көздейді. Егер тренер нұсқау беру кезінде аталған шарттарды сақтау қажеттілігін ескертсе және тренердің тренингке қатысушылармен қарым-қатынасы осы шарттар негізінде құрылса студенттердің эмоциялық күйлерінен оң өзгерістер динамикасын байқауға болады.

Тренингте қойылған міндеттерді жүзеге асыруда маңызды рөл атқаратын принциптердің бірі – өз атынан пікір айту, яғни «Мен-айтылым». Тренингке қатысушылардың басты назары өзін-өзі тану, өзін-өзі талдау және рефлексия үрдістеріне аударылуы тиіс. Топтың өзге мүшесінің мінез-құлқын бағалау – өзінде туындаған сезімдер мен әсерленулерді айту арқылы жүзеге асырылуы қажет. Өз көзқарасын білдіру, сезімін ашық айту тренингте оқытып, үйретудің негізгі элементі болып табылады.

Тренингтік сабақтарда маңыздысы – психологиялық сигналдарды зерттеу, ұғыну және сезіну шарттарын жасау: вербалды сигналдар – айту мағынасы, айтылатын сөздерді іріктеу, сөйлеу дұрыстығы және оның бағытталу түрлері: паралингвистикалық – сөздерді айту және дыбыстау ерекшеліктері, дауыс, интонация, қарқыны, ырғақ, сөйлеу қаттылығы т.б.;

вербалды емес – кеңістікті орналасу күйі, ым-ишаралар, көзбен байланысу, жанасу, иістер, сыртқы келбет т.б.

Тренингті жүргізу барысында уақыттың басым бөлігі қатысушылардың арнайы әзірленген жаттығулар мен техникаларды орындауына және алынған тәжірибені талдауға бөлінеді. Тренингте негізгі техникалар – пікірталас, рөлдік ойын, психогимнастикалық жаттығулар, ми штурмы, оқиғаларды талдау, видеосюжеттерді талдау, қатысушылар тәжірибесінен проблемалық жағдаяттарды модельдеу, «осында және қазір» принципі бойынша ағымдағы тәжірибені талдау болып табылады. Атқарылатын жұмыстар төрт бағытта құрылады: өзін-өзі түсінуді, өзін-өзі басқаруды, ықпал ету дағдылары мен эмпатияны дамыту.

«Өзін-өзі түсіну» және «өзін-өзі басқару» бағыттары бойынша тренингке қатысушылар өз эмоциялары мен сезімдерін дұрыс түсінуді үйренеді, эмоцияларды басқару дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін мінез-құлық мотивтерін ұғынады.

Жанашырлыққа қабілеттілік - арнайы жаттығулар көмегімен қалыптастырылады, қатысушыларда жаттығуларды орындау барысында өзінің және өзгелердің эмоцияларын, қажеттіліктері мен мотивтерін байқау және түсіну қабілеттері дамиды. Ықпал ету дағдылары дәлелдеу және сендіру техникаларынан тұратын жаттығулармен дамиды.

Қорытындылай келгенде, эмоциялық интеллектіні дамытуға бағытталған психологиялық тренингке қатысу – студенттердің тиімді, сапалы тұлғааралық қатынастарына, кикілжіннің болмауына, студенттер арасында өзара түсіністіктің орнап, үйлесімді қарым-қатынастың орнауына айрықша ықпалын тигізеді. Болашақ педагог-психологтың эмоциялық интеллектісі – психикалық сапалары жеке қатынас пен эмоциялық бояу, сонымен қатар, ойлау мен эмоция арқылы ғана жүзеге асырылады. Жоғарыда айтылғандардың негізінде педагогикалық-білім беру мекемелеріндегі студенттерді кәсіби дайындауда эмоциялық интеллектіні дамыту аса маңызды екенін көруге болады.

Сондықтан, өмірде табыстарға қол жеткізуде эмоциялық интеллектінің маңызы зор, себебі ол адамға өзгермелі ортаға, қоғамға бейімделуге, адамдарды түсінуге, айналадағылармен тиімді өзара әрекеттесуге мол мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Кузовкин В.В., Баранникова С.А. Концептуализация понятия «эмоциональный интеллект» в психологической науке // Психология и школа. № 2. – / 2014
2. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. – М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2008. – 478 с.
3. Андреева И.Н. Развитие эмоциональной компетенции педагога // Психология образования сегодня: теория и практика: Материалы Международной научно-практической конференции / Под ред. С.И. Коптевой, А.П. Лобанова, Н.В. Дроздовой. – Мн., 2003. – С. 166-168
4. Орме Г. Эмоциональное мышление как инструмент достижения успеха. М.: КСП., 2003. С.37
5. Юркевич В. Проблемы эмоционального интеллекта // Вестник практического психолога образования. 2005. № 3 (4). С. 4-10
6. Молдахметова Г.М., Тойымбетова Д.С. Эмоциялық интеллект феномені және оның тұлға аралық өзара әрекеттесудегі маңызы // Қызықты психология № 1 – 2015
7. Карвасарский Б.Д. Психотерапевтическая энциклопедия. СПб.: Питер Ком, 1999. –752 с.

ЗНАЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА У СТУДЕНТОВ

К.С. Адильжанова

В данной статье рассматривается важность развития эмоционального интеллекта у студентов. Эмоциональный интеллект – способность человека понимать свои эмоции и адаптироваться к их эмоциональному состоянию. "Эмоциональный интеллект" – умение распознавать свои и другие эмоции, управлять ими; возможность управления эмоциями помогает более эффективно адаптироваться к межличностному взаимодействию людей.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, депрессия, эмпатия, эмоциональный күйлер

DEVELOPING EMOTIONAL STATES IN STUDENTS

K. Adilzhanova

This article discusses the importance of developing emotional intelligence in students. Emotional intelligence is the ability to understand the emotions of a person and others and adapt to their emotional state. "Emotional Intelligence" – to recognize and control the emotions of oneself and others; ability to manage emotions – helps to more effectively adapt to interpersonal interaction.

Key words: emotional intelligence, depression, empathy, emotional states

FTAXP: 14.35.09

А.Р. Токсамбаева, Г.К. Джумажанова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ–ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аңдатпа: Мақала педагогтың кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыру – субъект-субъектілік бағдардың шығармашылық әрекетінің ерекше түрі, ол бір жағынан «өзіндік» процестердің «өзін-өзі тану, өзін-өзі айқындау, өзін-өзі басқару, өзін-өзі таныту» қарқынын күшейту мен тиімділігін арттыруға, екінші жағынан, педагог олардың шешімін табу барысында субъектілік бағыт ұстанатындай шығармашылық міндеттердегі қарама-қайшылықтарды шешуге бағытталған.

Автор мақаласында педагогикалық технологияны оқытудың барынша ұтымды жолдарын іздейтін ғылым ретінде де, оқытуда қолданылатын тәсілдер мен принциптердің түсіндірме жүйесі ретінде де және нақты жүзеге асатын оқыту үдерісі ретінде де түсіндірді. Педагогикалық технологияның мәні - шығармашылық қабілеттің дамуы үшін қажетті жағдай туғызу. Педагогикалық технологияның елеулі белгілері – ол педагогтің нақты түпкі ойынан туындайды, оның негізі автордың әдіснамалық, философиялық көзқарасы; педагогикалық әрекеттердің технологиялық тізбегі белгілі бір нәтиже күтетін мақсатпен құрылады; адами және техникалық мүмкіндіктерді даралау және саралау, диалогтық қарым-қатынас тұстанымдары негізінде тиімді пайдаланудағы білім алушы мен мұғалім арасындағы өзара әрекеті көздейді.

Түйін сөздер: болашақ педагог, кәсіби-дидактикалық құзыреттілік, технология, проблемалық-әрекеттік оқыту, оқытудың контекстілік технологиясы, модульдік оқыту технологиясы, жобалау технологиясы, ойындық оқыту технологиясы

Болашақ педагогтің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шартының бірі – оқу үдерісін оқытудың белсенді әдістері мен технологиялары негізінде ұйымдастыру.

А.А. Вербицкийдің пікірінше, кәсіби білім берудің негізгі мақсаттарының бірі – студенттердің жоғары оқу орнында оқуы кезеңінде болашақ кәсіби қызметінің толықтай құрылымын қалыптастыру [1]. Бұл дегеніңіз, маманның тұлғасын қалыптастыруда мақсатқа жету үшін әрекеттің бір түрінен (танымнан) талаптары мен мотивтері де, мақсаты, құралы, пәні және нәтижесі де өзгерген екінші түріне (кәсібилікке) көшуді қамтамасыз ететін оқытуды ұйымдастыру керек. Бүгінгі күні маманды кәсіби дайындау үдерісінде оқу әрекеті мен кәсіби қызметінің арасында қайшылықтар бар екені белгілі. Сондықтан болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-құзыреттілігін қалыптастыруда оқытудың белсенді әдістері мен технологияларын қолданудың маңызы ерекше.

XX ғасырдың екінші жартысында педагогикалық әдебиеттерде «білім беру технологиясы» термині пайда болды. Білім беру технологияларының пайда болуы мен қалыптасуы туралы шетел авторларының (Б. Блум, Д. Брунер, Г. Гейс, Дж. Кэрролл, Д. Хамблин және т.б.) және отандық ғалымдардың (С.И. Архангельский, Ю.К.Бабанский, В.В. Беспалько, П.Я. Гальперин, Х.К. Жампейісова, М.В. Кларин, Қ.Қ. Қабдықайыров, Ж.А. Қараев, В.А. Слостенин, Н.Ф. Талызина, П.М. Эрдниев және т.б.) еңбектерінде талданған.

Қазіргі кезде үздіксіз білім беру үдерісінде білім беру технологияларын қолдану ең өзекті мәселеге айналды. Кәсіби білім беру технологияларының өзектілігін анықтайтын факторларға төмендегілерді жатқызуға болады. *Біріншіден*, білімді меңгеруде қажеттілерін таңдауда ақпарат көлемінің өте ауқымдылығы. *Екіншіден*, қазіргі кездегі өркениеттің дамуының техногендік бағытының сапасыз кәсіби маман дайындаудың шығыны туралы ойлауға мәжбүр етуі. Осындай себептер маман дайындаудың сапасын арттыру үшін тиімді білім беру технологияларын іздеуге мәжбүрлеп отыр. Өкінішке орай, дәстүрлі лекциялық-аудиториялық жүйеде оқыту барысында білім беру сапасын арттыру мүмкін емес.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу», – делінген [2].

Білім беру технологиялары әлеуметтік психология, психодидактика, кибернетика, менеджмент және басқару ғылымы сияқты теорияларға сүйенеді және оқытудың мазмұны мен әдістерін жетілдіруге мүмкіндік жасайды. Білім беру технологиясын оқытудың тиімділігін қамтамасыз ететін білім саласы; оқытуға ықпал ететін барлық факторларды есепке алу мен іріктеу негізінде оқытуда мейлінше жоғары жетістікке жету мүмкіндіктерін іздеуге бағытталған ғылыми білім саласы; білімді меңгерудің барлық аспектілерін қамтитын жоспарлаудың, қамтамасыз етудің, басқару мен бағалаудың кешенді, кіріктірілген үдерісі; қойылған білімдік мақсаттарды табысты іске асырудағы оқыту мен тәрбие үдерісінің әдістері мен құралдарының жиынтығы түрінде тұжырымдау кең тараған. «Білім беру технологиясы» ұғымынан басқа «педагогикалық технология», «оқыту технологиясы» (дидактикалық технология), «тәрбиелеу технологиясы», «тұтас педагогикалық үдеріс технологиясы», «педагогикалық үдерісті жобалау технологиясы», «педагогикалық үдерісті жүзеге асыру технологиясы», «педагогикалық және өзара мақсаттас қарым-қатынас технологиясы» және басқалар қазіргі кезде педагогикалық лексионда жиі қолданылады..

Педагогикалық технологиялар В.П. Беспальконың [3], М.В. Клариннің [4], Б.Т. Лихачевтың [5], Г.К. Селевконың [6] және т.б. еңбектерінде зерттеліп, анықтамалар берілген. Ғалымдар В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев және басқалар «Педагогика» оқулығында педагогтың алдын-ала жоспарланған, ретімен жүзеге асырылатын педагогикалық міндеттерді шешуге бағытталған өзара байланысты әрекеттердің жүйесі ретінде қарастырылған «педагогикалық технология» ұғымын енгізді [7]. Сол сияқты К.Х. Закирьянов, Б.Т. Лихачев, А.П. Сейтешев және басқалар оқыту технологиясын әлеуметтік мәдени тұрғыдан зерттеген.

Оқытудың ойындық технологиясының теориясы мен тәжірибесіне байланысты мәселелер М.Ж. Арыстанов, Н.К. Ахметов, Б.А. Қойшыбаев, П.И. Пидкасистый, Ж.С. Хайдаров және басқалардың еңбектерінде терең зерттелуде. Ғалымдардың пікірінше, педагогикалық технология үш түрлі өрісте көрінуі мүмкін: ғылыми, бейнелік және нақты. *Бірінші жағдайда* ол педагогика ғылымының оқытудың мақсатын, мазмұнын және оқыту әдістерін зерттеп, педагогикалық үдерісті жобалаушы бөлігі, аймағы болып табылады. *Екінші орайда* ол үдерістің жүру алгоритмі, жоспарланған нәтижеге жетудің мақсат, мазмұн, әдістер мен құралдарының бірлігі, ал *үшіншіден*, барлық жеке, заттық және әдіснамалық құралдардың жұмыс істеп, жүзеге асуы ретінде қарастырылады [8].

Сөйтіп, педагогикалық технологияны оқытудың барынша ұтымды жолдарын іздейтін ғылым ретінде де, оқытуда қолданылатын тәсілдер мен принциптердің түсіндірме жүйесі ретінде де және нақты жүзеге асатын оқыту үдерісі ретінде де түсінуге болады. Педагогикалық технологияның мәні – шығармашылық қабілеттің дамуы үшін қажетті жағдай туғызу. Педагогикалық технологияның елеулі белгілері – ол педагогтің нақты түпкі ойынан туындайды, оның негізі автордың әдіснамалық, философиялық көзқарасы; педагогикалық әрекеттердің технологиялық тізбегі белгілі бір нәтиже күтетін мақсатпен құрылады; адами және техникалық мүмкіндіктерді даралау және саралау, диалогтық қарым-қатынас тұстанымдары негізінде тиімді пайдаланудағы білім алушы мен мұғалім арасындағы өзара әрекеті көздейді. Барлық келтірілген анықтамаларға сүйенсек, педагогикалық үдеріс объективті заңдылыққа бағынады және бұл заңдылық оқу үдерісінде неғұрлым кеңірек байқалса, солғұрлым мұғалімнің қойылған мақсатқа жету мүмкіндігі көбейеді. Ғалымдардың пікірінше, оқу үдерісін технологияландырудың негізгі критерийлері төмендегідей:

- *заңдылығы* (осы технологияның негізі болып табылатын белгілі бір ғылыми тұжырымдамаға сүйенуі);
- *тұтастығы* (технологияның сапасын анықтайтын педагогикалық құрылымдық бөліктерінің өзара байланыстылығы);
- *басқарылымдығы* (диагностикалық мақсат қою, оқу үдерісіне мониторинг жүргізу, қажетті түзету енгізу);
- *тиімділігі* (білім беру стандарттарымен сәйкестігі, мақсатқа жетудің мүмкіндігі, уақыттың және экономикалық шығындардың үнемделуі);
- *өзгелердің де қолдануға мүмкіндігінің болуы* [9].

Оқытудың қызметі (функциясы) адами, технологиялық және ізгіліктілік. Оқытудың технологиялық қызметі – бұл «өмір сүру үшін база жасау»; еңбекте, кәсіби қызметте, қоғамдық өмірде, шаруашылықта білік, дағды қалыптастыру; адамдармен қарым-қатынас мәдениетін дамыту т.б. Кәсіби педагогикалық мәдениет аксиологиялық, технологиялық, эвристикалық және тұлғалық компоненттердің жиынтығы ретінде қарастырылады. Кәсіби педагогикалық шеберлік педагогикалық қызметтің жоғары дәрежеде дамуы, педагогикалық технологияларды қолдана білуі, педагогтың адами тұлғасы, тәжірибесі, азаматтық және кәсіби көзқарасы арқылы анықталады. Педагогикалық шеберлік арнайы білім, дағды, әдет, өз қызметінде әртүрлі негізгі әдіс-тәсілдер, амалдарды меңгеруі арқылы қалыптасады. Мұғалім қандай мәселеде болса да ұйымдастырушы, ұстаз, педагогтік қарым-қатынас шебері. Сондықтан, оның бойында мынадай төрт элемент болу керек. Олар: балалардың ұжымдық және жеке әрекеттерін ұйымдастыра білу шеберлігі, сендіре алу шеберлігі, білім беру және қызметінде тәжірибе жинау шеберлігі және педагогикалық техниканы меңгеру шеберлігі. Әсіресе, педагогикалық техниканы, яғни біліктер мен дағдылар жиынтығы – оқушылармен қарым-қатынаста дұрыс жолды таңдай білу, өзінің сезімін, назарын басқара білу, педагогтік тактіні сақтау, әр адамның өзіндік «менімен» санаса білу т.б. Болашақ мұғалім осының бәрін жоғары оқу орны қабырғасында меңгеруі керек. Ғалымдардың [10] зерттеулеріне сүйене отырып, біз төменде жоғары оқу орнында (оның ішінде біздің де болашақ маман дайындау тәжірибеміздегі) жиі қолданылатын білім беру технологияларын анықтадық (1-кесте).

Проблемалық-әрекеттік оқыту технологиясының мәні алдына тек кәсіби білімді меңгеру компонентін ғана емес, оны жүзеге асыру икемділіктерін де меңгеруге бағытталған мақсат қою.

Проблемалық – әрекеттік оқыту технологиясы оқытуда проблемалық және әрекеттік жағдайды кезең-кезеңмен жүзеге асырады. Бірінші кезең – оқытушының қойған проблемалық жағдаятын қабылдап, ой елегінен өткізу. Екінші кезең – қойылған проблемалық жағдаятты шешу әрекеттерінің мүмкіндіктерінің моделін ойластыру және негіздеу (әуелі өздерінің білетін білімдері арқылы, содан кейін жаңа ізденістер арқылы). Үшінші кезең – түзілген модельге сәйкес әрекеті (қабылданған шешімді тағы да бір сараптау). Төртінші кезең – әрекеттің және проблеманы шешудің дұрыстығын талдау. Бесінші кезең – көрсетілген әрекет барысында оқушылардың интеллектуалдық қабілетінің дамуын қамтамасыз ететін ойды талдау, дәстүрлі шешім қабылдаудан, шаблондар мен стереотиптен ойлау әрекетіне шығу.

Зерттеушілердің пікірі бойынша, бұл технология тек жаңа білімге, жаңа білік, дағдыға ие болуға көмектесіп қоймайды, сонымен қатар әртүрлі кәсіби міндеттерді шығармашылықпен шешу барысында көптеген тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді.

Кесте 1. – Болашақ педагогтардың кәсіби–дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыруда қолданылатын технологиялар

Технология	Мәні
Проблемалық-әрекеттік оқыту	Алдына тек кәсіби білімді меңгеру компоненттерін ғана емес, оны жүзеге асыру икемділіктерін де меңгеруге бағытталған мақсат қою.
Контекстілік оқыту	Болашақ кәсіби қызметтің әлеуметтік маңызын және мазмұнын моделдеу, оқытудың белсенді әдістерін пайдалану
Модульдік оқыту	Қашықтықтан оқытудың мазмұндық модулі бойынша жеке оқу бағдарламасымен өзбетінше жұмыс жасауы
Интерактивті оқыту	Кері байланысты іске асыра отырып, белсенділікті арттыруға, дәстүрлі оқыту жүйесінде орындалмайтын диалог пен қарым-қатынас

Жобалау технологиясы	Оқытушы көмегімен ұйымдастырылатын және оқушының өзбетінше проблема шешудегі жүзеге асырылатын іс-әрекеттер жүйесі
Зерттеушілік оқыту	Зерттеушілік ізденіс білігі мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған, интеллектуалдық іс-әрекет
Ойын арқылы оқыту	Ізденіске, өзгертуге, оқу ақпараттарын меңгеруге бағытталған өзіндік танымдық әрекеті

Оқытудың контекстілік технологиясы проблемалық оқытудың негізгі заңдылықтарын есепке ала отырып жасалған. Мұндағы «контекст» ұғымы ойды ауызша немесе жазбаша толық жеткізу мағынасында қолданылады.

Контекстілік оқытуда бұл ұғым психологиялық категория ретінде қарастырылады, оның көмегімен әртүрлі деңгейде болып жатқан психологиялық үдерістер түсіндіріледі. Адамның кезкелген әрекетін тек қана диалогтық контекст арқылы түсінуге болады. Контекстілік технологияда негізгі тірек тұлға дамуындағы кәсіби ынтаның қалыптасуы болып табылады. Сондықтан, студенттің оқу әрекетінің мазмұны оқу пәні арқылы ғана емес, маманның моделі, яғни болашақ кәсіби қызметі туралы логикасына да байланысты қалыптасады. Бұл оқу үдерісіне тұтастық, жүйелілік бере отырып, оқып отырған пәннің мағынасын терең түсінуін қамтамасыз етеді.

Контекстілік технологияның маңызды элементі студенттің оқу әрекетінің түрі кәсіби іс-әрекет түріне сәйкес келі болып табылады. Бұл жерде үш базалық әрекет түрлерін бөліп айтуға болады: оқу әрекеті (лекция, семинар), квазикәсібилік (кәсіби іс-әрекет түрлерінің моделін бейнелейтін іскерлік ойындар, басқа да ойын түрлері), оқу-кәсіби (студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстары, өндірістік практика, диплом жұмысын жазу). Бұлардан да басқа кәсіби білім беру мақсаттарына сәйкес келетін кезкелген дәстүрлі және жаңа әрекет түрлерін пайдалануға болады. Контекстілік технологияда адамның табиғи болмысына еліктеуші әдістер қолданылады.

Дискуссия қатысушылардан талқыланып отырған мәселеге өзінің көзқарасын білдіруді, таласта басқалардан өзгеше өзіндік ойының болуын талап ететіндігімен сипатталады. Дискуссия студенттердің қарым-қатынаста сөйлеу мәдениетінің қалыптасып, тіл байлығының дамуына тиімді әсер етеді.

Проблемалық семинар дискуссияға қарағанда білімді молайтуға көбірек ықпалын тигізеді, семинарға қатысушылар өз білімдерін толығырақ көрсетуге мүмкіндік алады. Проблемалық семинар жұмысы дәстүрлі семинардағыдай алдын-ала белгілі дайын білім төңірегінде емес, керісінше әлі белгісіз мәліметтерге құрылуы керек. Семинарда студент өзі ізденіп, өзінің еңбегімен материалдар жинағандықтан, білімді тереңірек меңгереді, себебі өзінің жинаған материалдарын өзі жақсы түсініп, есте сақтайды.

Тренинг көбіне біліктілікті қалыптастыру бағытында жүргізіледі. Тренингті ұйымдастыру үшін біліктіліктің қандай деңгейіне қол жеткізуді нақты жобалап, дәл керек мәселені түсініп алу қажет. Бұл жерде диагностикалық мақсат қою тиімділік кепілі.

Модульдік оқыту технологиясының педагогикалық негізі америкалық философ Дж. Дьюидің педагогикалық жүйенің ядросы оқушы болып табылатын, өз бетінше білім алу және өзін-өзі бақылау басым маңызға ие тұлғалық – орталандырылған оқыту идеясына бағытталған. Модульдік оқыту технологиясының психологиялық негізі – «білімді толық меңгеру жүйесі» (Дж. Кэрролл, Б. Блум т.б.), бір оқу материалын оқушылардың интеллектуалдық қабілетінің әртүрлілігіне байланысты меңгеруге түрліше уақыт талап етіледі, бірақ дәстүрлі оқытудың сыныптық жүйесі жеке жұмыстануға жол бермейді, белгілі бір материалды бір мезгілде игеруді талап етеді. Сондықтан, әр оқушы материалды меңгеруге жеткілікті уақытқа ие болса өте тиімді болған болар еді [11-12].

Жоғары оқу орындарында модульдік оқыту технологиясы әлемде кеңінен қолданылады. Мысалы, Ұлыбританияда студенттің жинаған рейтингісі мен меңгерген модульдерінің саны оның білім деңгейін көрсетеді. Оқуға түсерде талапкер оқыған кезде әрбір оқу модулінен міндетті түрде алуға тиіс білім мен біліктің тізбесімен танысады. Бұл оған кәсіби білім алудың басынан бастап белгілі бір біліктілікті меңгеруге көмектеседі.

Жоғарыда аталған ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, модульдік оқыту технологиясының сипаттамаларын төмендегіше анықтадық:

- әрбір оқу модулі бойынша диагностикалық мақсат қою;

- оқу кешенінің әртүрлі оқу модульдерінен тұратын мазмұнын, оқыту әдістерін, бақылау және бағалау жүйесін өзгертіп отыруға икемділігі;
- берілген модульдің мақсатын сезіне отырып түсіну;
- студенттің басқа әрекеттерге қарағанда нақты тапсырмалар жүйесінде білімін өзін-өзі тексеруге мүмкіндік беретін өзіндік жұмыстардың басым болуы;
- оқытушының әріптес ретінде кеңес беруінің басымдығы;
- студенттің өзінің әрекетін өзі қорытындылауы.

Оқу модульдерін жобалауда білімді және білік, дағдыларды меңгеру деңгейіне сәйкес оқу тапсырмаларының жүйесін жасалды. Модульдік оқыту жүйесінде оқу тапсырмаларының орындалысы бақылау мен өзін-өзі бақылаудың тиімді тәсілі ретінде тест арқылы тексеріледі.

Интерактивтік технологиялар оқытудың әдістері мен түрлерінің, бағдарламаларының интерактивті мүмкіндіктері кері байланысты іске асыра отырып, студенттің белсенділігін арттыруға, дәстүрлі оқыту жүйелерінің көбінде орындалмайтын диалог пен тұрақты көмекті де іске асыруға мүмкіндік береді. Демек, бір-бірімен бетпе-бет кездесусіз-ақ студент пен оқытушы арасында интерактивті қарым-қатынас орнату және пән бойынша білім мен дағдының белгілі бір мөлшерін өз бетінше игеру.

«Интерактивтік» термині ағылшынның өзара белсенділік мағынасындағы «interaction» сөзінен шыққан. Бұл термин көбіне – көп информатика, коммуникация және өндірістік дизайн саласында кеңінен қолданылады.

Біздің тәжірибемізде интерактивті дәріс педагог жетекшілігімен ұйымдастырылатын дәстүрлі оқыту тәсілі мен жекелей компьютерлік оқытудың ұтымды жақтарының үйлесімінен тұрады. Компьютер мұғалімнің белсенді көмекшісіне айналды. Ақпараттық-танымдық мазмұнмен қатар, интерактивті дәріс мазмұндау барысында компьютерлік слайдтарды қолдану арқасында эмоционалдық сипатқа ие.

Интерактивтілік келесі құралдар арқылы жүзеге асырылады:

- *ақпараттық құралдар: компьютер мен интерактивті тақта.* Компьютер ақпаратты өңдеуге арналған эмбебаб құрал, интерактивті тақта – компьютердің қосымша құрылғыларының бірі және дәріс берушіге немесе баяндамашыға ақпараттың кескіні мен қарапайым маркер тақтасын біріктіру арқылы дәріс өткізуге мүмкіндік беретін құрал;
- *программалық құралдар немесе «электрондық басылымдар»:* электрондық оқулықтар, электрондық дидактикалық материалдар, электрондық анықтамалар, электрондық энциклопедиялар, жаттықтырушы және дамытушы компьютерлік программалар.

Оқу үрдісінде интерактивтік тақтаны қолдану оқушылардың назарын оқу үдерісіне аударып, қызығушылығын тудырып, ынтасын арттырады. Программаларды көрнекі түрде басқару, тез белгілеу, тақтада балалардың көз алдында қолмен түзетулер енгізу, жазып алынған файлдарды оқушыларға сыныпта таратылатын материал, үйде өзіндік жұмыс ретінде орындалатын тапсырма түрінде беруге жағдай жасайды. Балаларға тақта алдында ұялуды және қорқынышты жеңуге көмектеседі, оларды оқу үдерісіне оңай қызықтырады. Сыныпта немқұрайлы оқушы кездеспейді, барлық пәндер бойынша оқу оқушылар үшін жеңіл және тартымды, қызықты бола бастайды. Сондықтан интерактивті тақтаны бастауыш сыныпта оқыту үдерісінде қолдана білуге үйрену болашақ мұғалімдер үшін өте қажет.

Жобалау технологиясы тек қандай да білім беріп қоймайды, ақпарат алу, оларды теориялық, практикалық кәсіби қызметінде қолдана білу тәсілдеріне, студенттерді топпен де, жеке де жұмыс істеуге үйретеді; әртүрлі ұйымдастырушылық шешімдерді өз бетінше қабылдай білу біліктілігін қалыптастырады; коммуникативтік біліктілігін дамытады; фактілер мен құбылыстарды талдау, салыстыру, сәйкестендіруді үйретеді; студенттердің идея тастау, болжау және оларды шешу біліктілігін дамытады; білім беру үдерісінде танымдық шығармашылық құзыреттілігінің негізі ретіндегі субъектінің шығармашылықпен ойлау қалыптасады; студенттердің түйіндік құзыреттіліктерін қалыптастыру жүзеге асады.

Жоба – латынша PROJECTUS - «алдын-ала» (Д. Дьюи, У. Килпатрик, С. Шацкий), «алға тасталған ой, алға шығып сөйлеуші», - деген мағынаны білдіреді. «Жобалауға оқыту», «оқушылардың жобалау әрекеті» туралы соңғы кезде көп айтылып жүр. Жобалаудың зерттеуден айырмашылығы – жобалау тәжірибеге бағдарланған. Жобаны жүзеге асырушы адам жаңаны ғана емес, өзінің алдында тұрған нақты проблеманы шешеді [13].

Жобалау технологиясы педагогикада жаңа әдіс емес. Ол өткен ғасырда АҚШ-та пайда болды. Оны философия және білім берудің гуманистік бағытымен байланыстырып Дж.Дьюи, ISSN 2311-4770 Семей қаласының Шәкәрім атындағы МУ хабаршысы. Педагогика сериясы № 4(20) 2018 70

В.Х. Килпатрин енгізген мәселелер әдісі деп атады [14]. Еуропада жоба технологиясы ХХ ғасырдың жиырмамыншы жылдарында енгенмен, тиімді нәтиже бермеген болатын. Себебі, жоба технологиясының теориясы жеткілікті зерттелмеген еді.

Жоба – оқытушы көмегімен ұйымдастырылған және студенттің өзбетінше проблема шешудегі жүзеге асырылған іс-әрекеттер жүйесі. Жобалау технологиясының негізгі идеясы – студенттің нәтижеге бағытталған оқу-танымдық әрекеті. Нәтиже практикалық немесе теориялық маңызды проблеманың шешімі болуы тиіс.

Біздің жағдайымызда ортаға студент↔оқытушы болып тақырып тасталады. Содан соң студенттер өз ойларын айтады. Сыртқы нәтиже: – оны көруге болады, тәжірибеде қолдануға болатын өнім. Ішкі нәтиже – студенттің тәжірибесі (білік, білім, құзыреттілік, құндылықтар).

Қажетті құзыреттіліктер: жауапкершілікті өзіне алу; бірлесіп шешімге келу; таңдау жасау; талдау, бағалау.

Тұжырымдық позициялар: ізгілендіру ұстанымы; ынтымақтастық; басқаның пікірін сыйлау; нәтижеге жауапкершілік.

Оқытушының міндеті:

– Зерттеу және іздену әдістерін терең меңгеру және оны студенттермен ұйымдастыру;

– Студенттердің өз пікірін еркін айта алатындай дискуссиялар ұйымдастыру;

– Студенттерді қойылатын мәселені шешу жолын іздестіруге бағыттау;

– Жобаның проблемасын шешу үшін ғылымның әртүрлі саласынан алған білімді кіріктіруге үйрету.

Жобаның түрлері: *тәжірибеге бағытталған жоба, зерттеушілік жоба, шығармашылық жоба, ақпараттық жоба.*

Жобалау әрекетінде студенттердің өзгермелі өмірлік жағдаяттарға бейімделу, қажетті білімді өз бетінше ала білу, практикада туындап отыратын мәселелерді шеше білу қабілеттерін шешуге мүмкіндік беретін танымдық белсенділік басымдық алады. Жобалау әдісі әруақытта студенттің әдейі бөлінген уақытта (бірнеше минуттан бірнеше аптаға, кейде айға дейін жеке, қосарлы, топпен) өзбеттерінше әрекет етуіне бағытталған. Жобалаудың зерттеуден айырмашылығы – ол тәжірибеге бағдарланған. Жобаны жүзеге асырушы адам жаңаны ғана емес, өзінің алдында тұрған нақты проблеманы шешеді. Жобалау әдісін мәселенің нақтылығы; алынған нәтиженің практикалық, теориялық, танымдық мәні; студенттің өзіндік әрекеті; жобаның кезеңдері көрсетілген мазмұндық бөлімін құрастыру; жобаны орындауға зерттеушілік әдістерді қолдану; зерттеу әдістерін, алынған мәліметтерді талдау, қорытындысын шығару, соңғы нәтижені түзетіп, реттеу, тұжырым жасауға байланысты «жобалау технологиясы» деп атайды [15]. Өкінішке орай, қазіргі студенттердің басым бөлігі ақпарат алудың әртүрлі әдебиеттер, электрондық басылымдар, интернет сияқты көптеген көздері бола тұрса да білім алуға белсенділік көрсетпейді. Бұл жерде негізгі мәселе қоғамдағы өте көп ақпарат ағымына байланысты студенттер өздеріне керекті мәселелерді іздеп табу жолдарын біле бермейді, дайын материал алуды көздейді. Бұл мәселені шешу үшін студенттерді жобалау әрекетіне үйретудің мынадай кезеңдерден тұратын дайындық жүйесі ұсынылады:

– жобалау алды қызмет;

– қысқа және орта мерзімді жобаларды орындау;

– оқытудың классикалық құралдарын қолданып, орта және ұзақ мерзімге арналған моножобаларды орындауды ұйымдастыру;

– жаңа ақпараттық технология құралдарын қолдану арқылы ұзақ мерзімді моножобаларды орындау;

– пәнаралық және факультетішілік жобалармен жұмыс [16].

Жобалау технологиясы студенттерді өз ойларын өздеріне ыңғайлы уақытта, шығармашылық түрде ұйымдастырылып, ойластырылған түрде жеткізе білуге дағдыландырады, өздерін-өздері іске қосып, өз іс-әрекетіне баға беруге, тексеруге әсерін тигізеді. Ең бастысы жобаның құрылысы қандай болатынын және тұсау кесері қандай түрде өтетінін студенттердің өздері шешеді. Жобамен жұмыс істей отырып, студенттер жеке де, топпен де өз беттерінше керекті мәліметтерді табуға, түрлі дерек көздерін пайдалануға үйренеді. Оқытушы олардың тең құқылы кеңесшісіне айналады. Бірігіп жұмыс жасау ұжымды жақындастырады, студенттердің бірі-бірімен қарым-қатынасы, тек өз жұмысына емес, бүкіл

ұжым жұмысына деген жауапкершілігін арттырады. Әрбір студент өзі бастаған жұмысының толық нәтижесін көру үшін оны жақсы аяқтауға тырысады. Мұндай оқу технологиясы білімгерлерге шығармашылық ізденіске дағдылануды, ұжымда жұмыс жасауды үйретеді. Дәстүрлі сабақтардан гөрі жобалау технологиясын қолданған сабақтар оқытушыға да, студентке де жауапкершілік жүктейді, шығармашылық ізденісті талап етеді. Жоба технологиясын қолдану студенттердің болашақ мамандығына қызығушылығын арттыруға, оны меңгеруіне, мектепке барған кезде балалармен жаңаша жұмыс істеу іскерлігін қалыптастыруға, кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Ойындық оқыту технологиясы белсенді оқыту технологияларының бірі. Ойындық оқыту әдісі имитациялық және имитациялық емес болып бөлінеді.

Имитациялық емес әдіске проблемалық лекция, дөңгелек үстел, лекция – конференция, алдын-ала жасалған конспект бойынша лекция, шолу лекциясы, коллоквиум, бағдарламалап оқыту, семинар, тақырыптық дискуссияға арналған көшпелі сабақ, топтық консультация, олимпиада жатады. Имитациялық әдіс ойындық және ойындық емес болып екіге бөлінеді.

Ойындық имитациялық әдіске тиімді шешім таңдаудың көп нұсқалылығы, «миға шабуыл», іскерлік ойындар, рөлдік ойындар, жеке технологиялық үдерісті ойын арқылы жобалау, ал ойындық емес имитациялық әдіске ситуациялық шешімдер, жекелеген міндеттерді шешу, сабақтың қорытындысын шығару және оқытушының бағалауы, ұсынылған нұсқаларды талқылау, семинар өткізу, жеке тренажер жатады.

Оқытудың белсенді имитациялық әдістерінің ішінде ойын әдісі кең тараған. Іскерлік ойындар әдісі 1930-шы жылдардың басында Мәскеу, Ленинград, Харьков т.б. қалалардағы жоғары оқу орындарында пайдаланылды.

Іскерлік ойынның негізі – басқару нысаны және басқару жүйесінен тұратын модель. Педагогикалық мақсатта қолданылатын іскерлік ойындар педагогикалық құрал ретінде қолданылады. Ойынның педагогикалық мақсаты маманның кәсіби біліктілігін қалыптастыру бағытындағы білім беру және жұмысқа, қоғамға және өзіне деген қарым-қатынас жүйесін қалыптастыру бағытындағы тәрбиелік болып келеді.

Ойынның міндеттері маман дайындау мазмұнын және мамандықтың сипаттамасын ескере отырып, ойын барысында маманнан талап етілетін кәсіби құзыреттілік белгілері байқалатындай тұрғыда анықталады. Оларды орындау модельде көрсетілгендей маман ретіндегі білік, дағды және тұлғалық сапалар қалыптастырады. Іскерлік ойын өткізілгеннен кейін оны міндетті түрде талдау қажет, себебі талдау кезінде оның барысында кездескен қиыншылықтар, қатысушылардың пікірлері, қорытындылардың пайдасы мол. Іскерлік ойындар шешім қабылдау техникасына үйретеді, теориялық білімді практикада қолдана білуге машықтандырады.

Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі мамандығы студенттерімен өткізілетін іскерлік ойындар көбіне бастауыш сыныптағы пәндерден сабақ беру әдістемесіне арналады. Студенттер өздері дайындаған тақырып бойынша кезектесіп мини сабақ өткізіп, қалғандары оқушының рөлінде отырады. Сабақтарда (іскерлік ойын кезінде) бастауыш оқытуда қолданылатын оқыту әдістері, технологиялар, сабақтың түрлері, білімдік, тәрбиелік және дамытушылық мақсаттардың орындалысы т.б. мәселелердің көрініс беруі қадағаланады, студенттерде кәсіби-дидактикалық құзыреттіліктің қалыптасуына ықпалы тиетіндей етіп ұйымдастыруға назар аударылады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігінің қалыптасуының бір көрінісі-оның сабақтарда оқытудың технологияларын қолдана білуі.

Әдебиеттер

1. Гершунский Б.С. Философия образования: учеб.пособие. - М.: МПСИ: Флинта, 1998. – 432 с.
2. Аманжолов С. Құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық негіздері // Өскемен: Баспа, 2007. – Б. 135-140
3. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя // Педагогика. – 2001. – № 10. – С. 56-61
4. Құдайбергенова К. Құзырлылық – тұлға дамуының сапалық критерийі. – Алматы: Білім, 2008. – 200 б.
5. Базарғалиева Б. Құзыреттілік // Қазақстан мектебі. – № 4. – 2009. – 15-17 б.

6. Қобдиқова Ж.У. Оқытудың педагогикалық жүйесін технологиялық негізде жетілдіру. – Алматы: Білім, 2005. – 200 б.
7. Афанасьева Г.П. Общение как основы формирования способностей студентов к педагогической деятельности: дис. ... к. п. наук / Г.П. Афанасьева. – М., 1985. – 98 с.
8. Кенжебеков Б.Т. Университет студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориясы мен практикасы. (монография). – Астана, 2001. – 275 б.
9. Балкенов Ж. Жас ұрпақты шығармашылық іс-әрекетке оқытудың ғылыми-дидактикалық негіздері. – Қарағанды, 2005. – 250 б.
10. Кеңеш Ә.С. Болашақ мұғалімдердің әдістемелік дайындық жүйесін дамыту. – Астана, 2003. – 200 б.
11. Нұрмашқызы А. Қатысымдық құзыреттілік мәселесі туралы. //Білім. Образование. – 2008. - №6. – Б. 32-33
12. Гусинский Э.Н. Введение в философию образования: учеб. пособие. – М.: Логос, 2000. – 224 с.
13. Балғымбаева З.М. Білім берудің практикалық психологиясы : оқу құралы / З.М. Балғымбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2008. – 185 б.
14. Степашко Л.А. Философия и история образования. – М.: МПСИ: Флинта, 1999. – 272 с.
15. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы// Параграф: справ. система: [Электронный ресурс] / Восточно-Казахстанский региональный центр правовой информации. – Усть-Каменогорск, – 2015
16. Завалко Н.А. Индивидуализация процесса обучения в системе многоступенчатого образования. – Усть-Каменогорск: [Изд-во ВКГУ], 1998. – 250 с.

ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ДИДАКТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

А.Р. Токсамбаева, Г.К. Джумажанова

Статья направлена на формирование профессионально-дидактической компетентности педагога. Авторы рассматривают дидактическую компетентность педагога как один из ключевых компонентов в структуре профессионально-педагогической компетентности. Профессионально-дидактическая компетентность направлена на усиление темпов и повышение эффективности «самопознание, самоидентификация, самоуправление, самоидентификация» процессов, с другой стороны, на решение противоречий в творческих задачах, при которых педагог придерживается субъективной направленности в процессе их решения.

В статье автор объяснил, как науку, которая ищет наиболее рациональные пути обучения педагогической технологии, как систему толкований подходов и принципов, применяемых в обучении, так и процесс обучения, реализуемый четко. Сущность педагогической технологии - создание необходимых условий для развития творческих способностей. Значительные признаки педагогической технологии - это конкретная мысль педагога, основа которой заключается в методологическом, философском подходе автора; технологическая цепочка педагогической деятельности строится с целью, ожидающей определенного результата; индивидуализация и дифференциация человеческих и технических возможностей, взаимодействие между обучаемым и учителем в эффективном использовании на основе диалоговых отношений.

Ключевые слова: *будущий педагог, профессионально-дидактическая компетентность, технология, проблемно-деятельностное обучение, контекстная технология обучения, модульная технология обучения, технология проектирования, игровые технологии обучения.*

TECHNOLOGY OF FORMATION OF PROFESSIONAL AND DIDACTIC COMPETENCE OF A FUTURE TEACHER

A. Toksambayeva, G. Jumazhanova

The article is aimed at the formation of professional didactic competence of the teacher. The authors consider didactic competence of the teacher as one of the key components in the structure of professional and pedagogical competence. Professional and didactic competence is aimed at increasing the pace and efficiency of "self-knowledge, self-identification, self-government, self-identification" processes, on the other hand, to solve contradictions in creative tasks in which the teacher adheres to the subjective orientation in the process of solving them.

In the article the author explained how science, which is looking for the most rational ways of teaching pedagogical technology, as a system of interpretation of approaches and principles used in teaching, and the learning process, implemented clearly. The essence of pedagogical technology-the creation of the necessary conditions for the development of creative abilities. Significant features of pedagogical technology -is a specific idea of the teacher, the basis of which is the methodological, philosophical approach of the author; technological chain of pedagogical activity is built with the aim of expecting a certain result; individualization and differentiation of human and technical capabilities, interaction between the student and the teacher in effective use on the basis of dialogue relations.

Key words: future teacher, professional-didactic competence, technology, problem-activity training, contextual learning technology, modular learning technology, design technology, game learning technologies

FTAXP: 14.85.09

С.Ж. Жайсаңбаева, Р.А. Садыкова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ИНТЕРАКТИВТІ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа: Бұл мақалада оқу барысында интерактивті құралдарды қолдану тиімділігі аясында жүргізілген зерттеу нәтижелері берілген. Қазіргі таңда, ақпарат алу көздері көп болғандықтан, білім алушының пәнге деген қызығушылығын арттыру, әр білім алушының сабақта беслене қатысуын қамтамасыз ету, білім сапасын, білімді меңгеруді жақсарту негізгі мәселе болып табылады. Зерттеу жұмысы оқу барысында интерактивті құралдарды қолдану тиімділігін анықтау мақсатында жүргізілді. Осыған байланысты, оқытудың дәстүрлі және интерактивті әдісін қолдана отырып, салыстырмалы түрде нәтижелер алынды. Зерттеу нысаны ретінде, «Генетика және селекция негіздері» пәні бойынша оқу процесі алынды. Нәтиже бойынша, білім сапасы 78 %- дан 88% - ға көтерілді. Қорытындылай келе, интерактивті құралдарды қолдану сабақта уақытты үнемдеумен қатар, білім алушылардың қызығушылығын арттырып сабақтың қызықты өтуіне және ақпараттың тез қабылдануына, оқушылардың білім сапасын жақсартуға көмегін тигізеді.

Түйін сөздер: ақпараттық технология, оқытудың интерактивті әдісі, оқытудың дәстүрлі әдісі, интерактивті құралдар, білім сапасы.

Кіріспе: Ақпараттық технологияларды пайдалану қазіргі уақытта оқыту мен тәрбиелеу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады, жоғары білім беруді жаңғыртуға ықпал етеді, оқуға белсенді түрде көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді және студенттердің коммуникативтік және ақпараттық құзыреттерін қалыптастырады. Ел басымыз Н.Ә.Назарбаев Қазақстан Республикасының халқына жолдауында бұл мәселеге тоқатылып: «Оқытудың мазмұндылығы заманауи техникалық тұрғыдан қолдау көрсету арқылы үйлесімді түрде толықтырылуға тиіс. Цифрлық білім беру ресурстарын дамыту, кең жолақты Интернетке қосу

және мектептерімізді видеоқұрылғылармен жабдықтау жұмыстарын жалғастыру қажет» деген. Осыған сәйкес жаңартылған білім бағдарламасы енгізілді. [1].

Осылайша, білім беруде ақпараттық технологияны пайдалануды:

- білім беру сапасын арттыру;
- технологиялардың репертуарын, білім берудің әдістері мен құралдарын кеңейту;
- электрондық оқытудың жаңа формаларының пайдалануы;
- білім беру қызметтеріне кеңінен қолжетімділікті қамтамасыз ету;
- қашықтықтан білім беруді дамытуды байланыстырады. [2].

Интерактивті оқыту құралдары – ол ақпараттық жүйе мен қолданушы арасындағы диалогтың туындауы, яғни ақпаратпен алмасу болып табылады. Интерактивті диалог тек оқушылармен ғана емес сонымен қатар интерактивті оқыту құралдарымен де жүреді. Бір қатар жағдайда ақпараттандыру құралдарын қолдану педагогтардың еңбек ынтасын арттыруға жағымды әсер етумен қатар, оқушылардың оқу тиімділігін арттыруға да ықпалын тигізеді.

Интерактивті құрылғыларды оқу барысында қолдану келесі мүмкіндіктерді береді:

- Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын оятады;
- Материалды өздігінен меңгеруге дайындайды;
- Тәжірибеде қолдануға мүмкіндік беретін нақты білімдерді меңгеруге ықпалын тигізеді;
- Оқушыларды интеллектуалды дамытады;
- Жалпы білімдік пәндерді өздігінен меңгеруге дайындайды;
- Оқушылардың коммуникативтілігін қалыптастыратын бірлескен жұмыс түрлерін кеңейтеді;
- Білім алушылардың іс-әрекетін ұйымдастырудың түрлері мен формалардың әртүрлілігін арттырады. [3].

Сондықтан, интерактивті оқыту құралдарын пайдалану оқыту мен тәрбиелеу үдерісін жетілдіруге, педагогикалық жұмыстың тиімділігін арттыруға, оқушылардың білімі мен дағдыларын жақсартуға ықпал етеді. [4].

Зерттеу жұмысының мақсаты: Зерттеу жұмысының мақсаты – оқу барысында интерактивті құралдарды қолдану әдістері, ерекшеліктері және олардың тиімділігін анықтау.

Зерттеу жұмысының әдістемесі мен материалдары. Зерттеу нысаны ретінде, 11 сынып оқушыларындағы «Генетика және селекция негіздері» пәні бойынша оқу процесі алынды. Сыныпта жалпы 9 оқушы бар. «Клетканың митоздық бөлінуі» тақырыбы бойынша оқытудың дәстүрлі әдісі қолданылды. Оқыту барысында, көрнекілік құралдар, митоздық бөлінудің фазаларының фотосуреттері таратылды. Сабақ соңында тақырып бойынша қорытынды жасау мақсатында сыныптан тест алынды. Білім сапасы 78%- ды көрсетті. «Клетканың мейоздық бөлінуі» тақырыбы бойынша оқытудың интерактивті әдісі қолданылды. Оқыту барысында интерактивті тақта, Active Inspire, SmartTools, Zipe Grade бағдарламалары, көп мультимедиялық презентациялар қолданылып, видеороликтер көрсетілді. Оқу барысында мультимедияны қолдану бейнелі қабылдау, жоғарғы эмоционалды әсер ету, қоршаған ортаға сіңісу жеткізілетін материалды неғұрлым жақсы есте сақтауға ықпал етеді. Алынған тест нәтижелері бойынша білім сапасы 88 % - ға көтерілді.

Зерттеу қорытындылары. Зерттеу нәтижесі бойынша оқытудың интерактивті әдісі бойынша білім сапасы 78% -дан 88 % - ға көтерілді, яғни білім сапасы 10 % - ға артты. Интерактивті түрде өткізілген сабақтар барлық оқушыларды белсенді жұмысқа қосуға мүмкіндік береді, әрбір оқушыны проблемаларды шешуге қатысуға, соның салдарынан әлсіз оқушылар өз күштеріне деген сенімділікке ие болады, ал күшті адамдар, өз кезегінде, сыныптастарға материалды түсінуге көмектеседі.

Кесте 1. – Білім сапасының көрсеткіштері

Оқушы саны	Бағасы			Білім сапасы
	5	4	3	
Дәстүрлі оқыту әдісі	2	5	2	78 %
Интерактивті оқыту әдісі	4	4	1	88%

Білім сапасы 10% -ға артты.

Сурет 1 – білім сапасының көрсеткіштері

Әдебиеттер

1. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ Н.НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНА ЖОЛДАУЫ. <https://aikyn.kz/2018/01/10/38512.html>
2. Донецкая, О.И. Интернет-технологии в обучении иностранным языкам: учебно-методическое пособие [Электрондыресурс]. Казань: КГУ2009. – 1 б.URL: <http://old.kpfu.ru/f21/k2/posob/index1.htm> (Ұсынылған мерзімі: 2.04.2009)
3. А.В.Рожко «Использование интерактивных средств обучения в образовательном процессе». URL:http://shgpi.edu.ru/files/faculties/f11/info/conf_olimp_2009/konf/tmoi/rojko.doc
4. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования // Москва – «Академия», 2008. – 159 – 162 б.

ИНТЕРАКТИВТІ ҚҰРАЛДАРДЫ ОҚУ ПРОЦЕССИНДЕ ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

С.Ж. Жайсаңбаева, Р.А. Садыкова

Бұл мақалада оқу барысында интерактивті құралдарды қолдану тиімділігі аясында жүргізілген зерттеу нәтижелері берілген. Қазіргі таңда, ақпарат алу көздері көп болғандықтан, білім алушының пәнге деген қызығушылығын арттыру, әр білім алушының сабақта беслене қатысуын қамтамасыз ету, білім сапасын, білімді меңгеруді жақсарту негізгі мәселе болып табылады. Зерттеу жұмысы оқу барысында интерактивті құралдарды қолдану тиімділігін анықтау мақсатында жүргізілді. Осыған байланысты, оқытудың дәстүрлі және интерактивті әдісін қолдана отырып, салыстырмалы түрде нәтижелер алынды. Зерттеу нысаны ретінде, «генетика және селекция негіздері» пәні бойынша оқу процесі алынды Нәтиже бойынша, білім сапасы 78 % - дан 88 % - ға көтерілді. Қорытындылай келе, интерактивті құралдарды қолдану сабақта уақытты үнемдеумен қатар, білім алушылардың қызығушылығын арттырып сабақтың қызықты өтуіне және ақпараттың тез қабылдануына, оқушылардың білім сапасын жақсартуға көмегін тигізеді.

Түйін сөздер: ақпараттық технология, оқытудың интерактивті әдісі, оқытудың дәстүрлі әдісі, интерактивті құралдар, білім сапасы.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНТЕРАКТИВНЫХ УСТРОЙСТВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

С.Ж. Жайсанбаева, Р.А. Садыкова

В статье приведены данные результатов исследования, проведенных в рамках эффективности интерактивных устройств в образовательном процессе. В настоящее время, существует множество источников получения информации, поэтому повышение интереса обучающихся к предмету, обеспечить участие каждого обучающегося на урок, улучшение усвоения знаний и качество знаний является основной проблемой. Исследовательская работа проводилась с целью определения эффективности применения интерактивного оборудования в учебном процессе. В связи с этим, получены

сравнительные результаты с использованием традиционного и интерактивного метода обучения. Предметом исследования был образовательный процесс по дисциплине «Генетика и основы селекции». В результате качество образования увеличилось с 78% до 88%. В заключение, использование интерактивных инструментов в процессе обучения помогает сэкономить время на уроке, помогая учащимся осознать интерес и быстро получить информацию и улучшить качество знаний учащихся.

***Ключевые слова:** информационные технологии, интерактивный метод обучения, традиционный метод обучения, интерактивные инструменты, качество образования*

EFFECTIVENESS OF INTERACTIVE DEVICES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

S. Zhaisanbaeva, R. Sadykova

This article provides a review of the results of research conducted in the framework of the effectiveness of interactive devices in the educational process. Currently, there are many sources of information, the main thing is to increase students' interest in the subject, so that each student actively participates in the lesson, it is to improve the quality of knowledge.

The study was conducted to determine the effectiveness of interactive tutorials. In this regard, the relative results were obtained using traditional and interactive teaching methods. The subject of the study was the educational process on the topic "Genetics and the basis of selection". As a result, the quality of education has increased from 78% to 88%. In conclusion, the use of interactive tools helps to save time in the classroom, helping students to realize interest and quickly get information and improve the quality of students' knowledge.

***Key words:** information technologies, interactive teaching method, traditional teaching method, interactive tools, quality of education*

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ

Журнал мақаланы қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде қабылдайды. Журналдың шығу жиілігі: жылына – 4 рет.

Журналға мақаланы жариялау құны:

- университет қызметкерлері үшін – 3000 теңге,
- басқа университеттердің авторлары үшін – 5000 теңге.

Мақала мәтініне қойылатын талаптар

1. Журналдың редакциясына ұсынылған мақалалар төмендегідей талаптарға сай болуы керек:

- ҒТАХР (ғылыми-техникалық ақпараттың халықаралық рубрикаторы, мақала мәтініне ҒТАХР кодын беру үшін gnti.ru сайты пайдалану керек)
- түйін сөздер (4-5);
- автордың аты-жөні, мақаланың атауы, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде аннотация (100-150 сөз)
- негізгі сөздер қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде болу керек;
- библиографиялық сипаттамаға (ГОСТ 7.1.–2003) стандарттарының талаптарына сәйкес әзірленген библиографиялық тізімдер беріледі. Осы талаптарға сәйкес рәсімделмеген мақала қабылданбайды;
- авторлар туралы ақпарат, онда келесі деректер көрсетілуі керек: ЖОО атауы, ғылыми атағы және дәрежесі, ғылыми қызығушылығының бағыты, автордың жұмыс істейтін ауданы, лауазымы, жұмыс істейтін орны, пошталық мекен-жайы, телефоны, электронды поштасы;
- журналдың редакциялық алқасына кірмейтін, екі тәуелсіз ғалымның немесе осы тақырыпқа сай маманның шолуы (рецензия) және сараптамалық қорытынды болу керек;

2. Мақала көлемі, ережеге сәйкес, мәтін, сурет және кестені қосқанда 3 беттен, 5 бетке дейін болуы тиіс, (Arial – 11, бір интервал, беттің шетінен шегініс – 2,0 см). Word редакторының нұсқасы, Word-2007 төмен болмау керек.

3. Бір мақаладағы авторлардың саны 4 адамнан аспауы керек.

4. Барлық суреттер, карталар, фотолар, кестелер, формулаларды компьютерлік техника құралдары арқылы орындау және оларды мақалада көрсетілуі бойынша қолдану ұсынылады.

5. Кескіндері бар материалдарға қойылатын негізгі тал

- аппарат: суреттер, фотолар Adobe Illustrator 7.0-10.0, Adobe Photoshop 6.0-8.0 бағдарламаларында дайындалып немесе өңделіп, жинаққа жариялануы үшін (PC): TIF, JPG файл форматтарында жіберілуі тиіс;
- фотолар ақ-қара түрде, сапалы, электронды түрде болуы керек;
- барлық кестелер, схемалар және диаграммалар баяндамаға кірістіріліп онымен байланысты болып және бастапқы дайындалған (Excel, Corel Draw 10.0-13.0) бағдарламаға сәйкес болуы тиіс.
- рұқсат етілетін файл – 300 dpi.

6. Барлық қысқартылған сөздер толық жазылуы тиіс.

7. Әдебиеттерді рәсімдеу тәртібі:

- әдебиет алфавиттік тәртіппен орналастырылады (ғылыми мақалалар үшін – қолданылатын материалдың бастапқы және соңғы беттерін көрсету керек);
- мәтін бойынша төртбұрышты жақшаларда сілтеме беріліп отырған әдебиеттің реттік номері көрсетіледі;
- қолданылған әдебиеттер тізімінде библиографиялық мазмұндау ГОСТ 7.1.–2003 стандартына сәйкес рәсімделуі керек.

8. Мақаланы мұқият редакциялау керек.

9. CD, флэшкамен – қабылданады.

10. Файлдар міндетті түрде автордың тегі және тұратын қаласының атауымен аталуы керек. Мысалы, «Серіков. Астана». Бір файлға бірнеше мақала қоюға болмайды.

ҒТАХР: 32.61.11

М.А. Иванов

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

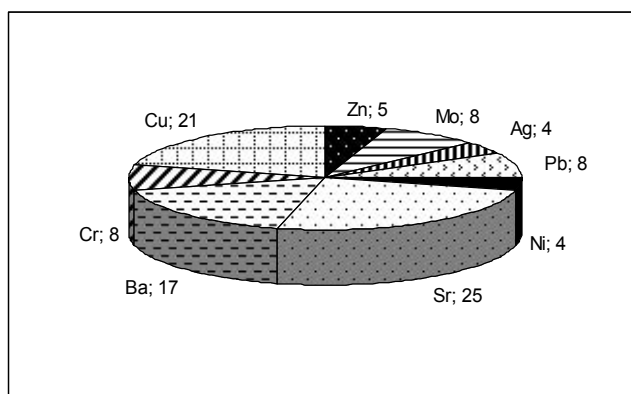
БИОГЕОХИМИЯЛЫҚ МИГРАЦИЯ ЖӘНЕ АУЫР МЕТАЛДАРДЫ ЖИНАҚТАУ

Аңықтама: Мақалада зерттеудің нәтижелері келтірілген

Түйін сөздер: орта, биолог, табиғат

МӨТІН. Ландштафтық компоненттердің биогеохимиялық қасиеттерін қалыптастыруда атмосфералық, сулы және биогенді қоныс аударудың маңызды рөлі бар. Барлық табиғи сулардан ерекше атмосфералық жауын шашын байқалады. Қарда элементтердің шоғырлануы ауа температурасына байланысты, желдің бағыты ластану кезінде, оның қашықтығына және жер бетіне әсер етеді.

Атмосфералық жауын-шашынның химиялық құрамындағы айырмашылықтар ауа массасының күрделі қозғалысына байланысты. 1 суретте мұзды су қоймаларындағы ауыр металдардың мазмұны.

Сурет 1 – Москворецк жүйесі бойынша су қоймаларындағы ауыр металдардың мұздағы жағдайы

Сульфат-гидрокарбонаты және сульфат-хлорид-кальций жаңбыр суының құрамына кіреді. Олардың минералдануы атмосферада шаңның шоғырлануынан жоғары. Қармен салыстырғанда (Sr, Pb, Cr, Zn, Ni) жаңбырлы ландшафтың бірлік ауданында жауын – шашын жағдайында есептелген ауыр металдар басым болады (1 кесте).

1 кесте – Қар мен жаңбырдағы ауыр металдардың мөлшері, кг/га

№	Ауыр металдар	Қар	Жаңбыр
1	Pb	$0,5 \times 10^{-6}$	$0,2 \times 10^{-4}$
2	Cr	$0,4 \times 10^{-6}$	$1,6 \times 10^{-3}$
3	V	$8,5 \times 10^{-5}$	–
4	Zn	$0,4 \times 10^{-5}$	$8,0 \times 10^{-4}$
5	Ni	$9,4 \times 10^{-5}$	$1,6 \times 10^{-4}$

Ескерту: *

Әдебиеттер

1 Курмуков А.А. Леуомизиннің ангиопротекторлы және липидті төмендету белсенділігі.- Алматы: Бастау, 2007.- 35-37 б.

БИОГЕОХИМИЯЛЫҚ КӨШІ-ҚОН ЖӘНЕ АККУМУЛЯЦИЯ АУЫР МЕТАЛДАРЫ М.А. Иванов

Бұл мақалада биосферадағы экологиялық-геохимиялық өзгерістердің даму сипаттамасы қаралады. Қоршаған геохимиялық және экологиялық-геохимиялық өзгерістердің әсерлері бөлек және жекеше талданды. Біз биосферадағы экологиялық-геохимиялық өзгерістердің дамуының заңдылығын ұсынамыз.

Түйін сөздер:

BIOGEOCHEMICAL MIGRATION AND ACCUMULATION HEAVY METALS M.A. Ivanov

This article discusses the characteristics of the development of eco-geochemical changes in the biosphere. Analyzed discretely, and in particular the relationship of environmental, geochemical and ekologo-geochemical changes. We present the laws of development of ecological-geochemical changes in the biosphere.

Key words:

1-қосымша

Автор жайлы мағлұматтар
(әр авторға жеке толтырылады)

№	Автордың Т.А.Ә. (осы жерге жазу керек)	3*4 түрлі-түсті фотосурет
1.	Жұмыс орны (толық жазу керек), лауазымы	Мысалы: Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, стандарттау және сертификаттау кафедрасы, аға оқытушы
2.	Ғылыми атағы және дәрежесі	
3.	Пошталық мекен-жайы	
4.	Телефон: үй., жұм., қалта тел.	
5.	Электронды поштаның мекен-жайы	

2-қосымша

Мақала туралы мәлімет
(журналдағы әрбір мақала автормен толтырылады)

№	Мәлімет (мақала)
1.	ҒТАХР (ғылыми-техникалық ақпараттың халықаралық рубрикаторы)
2.	Негізгі автор
3.	Қосалқы автор
4.	Автордың жұмыс орны (толық атауы)
5.	Мақаланың атауы
6.	Ғылыми бағыты (техникалық, биологиялық, ауылшаруашылық, ветеринарлық, тарихи, экономикалық, педагогикалық)
7.	Түйін сөздер
8.	Орыс тілінде түйіндеме
9.	Қазақ тілінде түйіндеме
10.	Ағылшын тілінде түйіндеме
11.	Әдебиеттер тізімі

Журналдағы мақала материалы мен мақаланың әдебиеттерін рәсімдеу

1. Автордың (авторлардың) ТАӘ әрқайсысының жұмыс орнына сәйкес индекстеледі – А.В. Витавская¹, Н.И. Пономарева², Г.К. Алтынбаева³
Автордың(авторлардың) жұмыс орны – Алматы технологиялық университеті¹, Ұлттық ғылыми-техникалық ақпарат орталығы², Рудный индустриялық институты³
2. Әдебиеттер тізімінде библиографиялық мазмұндау ГОСТ 7.5.-98 стандартына сәйкес рәсімделеді. Мысал ретінде ең жиі кездесетін сипаттама-мақалалар, кітаптар, конференция жұмыстары, патенттер және қолжетімді электронды ресурстар беріледі.

4-қосымша

Мерзімді басылымның мақаласы:

1. Аксартов Р.М., Айзиков М.И., Расулова С.А. Леукомизиннің сандық анықтау әдісі // Вестн. ҚазМУ. Сер. Хим. – 2003. – Т.1. № 8. – С. 40-41

Кітап:

1. Курмуков А.А. Леомизиннің ангиопротекторлық және липидті төмендету белсенділігі. –Алматы: Бастау, 2007.-148 б.

Шығармалар жинағы, конференцияларда жарияланған еңбектер (семинар, симпозиум):

1. Абимильдина С.Т., Сыдыкова Г.Е., Оразбаева Л.А. Қант өндірісінің инфрақұрылымын дамыту және құру // Қазақстанның аграрлық секторындағы инновациясы: Матер. Халықаралық конференция / әл-Фараби атындағы ҚазМУ. Алматы, 2010. – 10-13 Б

Электронды ресурс:

1. Соколовский Д.В. Жетектердің өзін-өзі реттеу механизмдерінің синтездеу теориясы [Электрон. Ресурс]. – 2006. – URL: http://bookchamber.kz/stst_2006.htm (ұсынылған мерзімі: 12.03.2009).

Ресми әдебиетті тіркегенде, басылым авторларының толық тізімін беру керек (басқаларсыз).

Төлем қабылдау үшін мекен-жай мен реквизиттер

071410, Қазақстан Республикасы, Семей қаласы, Тәңірбергенов көшесі, 1
ШЖҚ РМК «Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті»
«Ғылыми кітапхана», 1 бөлме, тел: +7(7222) 56-70-83
E-mail: rio@semgu.kz

ШЖҚ РМК «Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті»

БИН 130 840 007 973

ИИК в АО «АТФ Банк»

KZ79826F1KZTD2002319

БИК ALMNKZKA

КБЕ 16

Код по ОКПО 30958953

Қызметтің негізгі түрі ОКЭД 85420

Мекен-жайы: ҚР, 071412, ШҚО, Семей қаласы, Шәкәрім даңғылы 42 а, тел: +7(7222) 56-70-83

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ

В журнал принимаются рукописи на русском, казахском, английском языках.
Периодичность журнала – 4 раза в год.

Стоимость публикаций:

- для сотрудников университета – 3000 тенге,
- для авторов из других вузов – 5000 тенге.

Требования к оформлению материалов

1. Статьи, представленные в редколлегию журнала, должны иметь:

- МРНТИ (международный рубрикатор научно-технической информации, для присвоения статье кода МРНТИ необходимо использовать сайт grnti.ru);
- ключевые слова (5-6 слов);
- ФИО авторов, название статьи, аннотацию (100-150 слов) на русском, казахском и английском языках;
- ключевые слова на русском, казахском и английском языках;
- пристатейные библиографические списки, оформленные в соответствии с требованиями стандарта библиографического описания (ГОСТ 7.1.–2003). Статья, в которой литература оформлена не по требованиям ГОСТ к публикации не принимается;
- сведения об авторах, где необходимо отразить следующие данные: название вуза, ученая степень и звание, область, в которой работает автор, должность, место работы, почтовый адрес, телефон, электронная почта;
- экспертное заключение, рецензии от двух независимых ученых или специалистов по соответствующей тематике, не входящих в состав редакционной коллегии журнала.

2. Объем материалов, как правило, не должен быть менее 3 страниц и не более 5 страниц, включая текст, рисунки, таблицы (Arial – 11, интервал – одинарный, отступ от края листа – 2,0 см). Редактор Word – версия не ниже Word-2007.

3. Количество авторов одной статьи не должно превышать 4-х человек.

4. Все рисунки, карты, фотографии, таблицы, формулы рекомендуется выполнять с помощью компьютерной техники и размещать в статье по мере их упоминания.

5. Основные требования, предъявляемые к иллюстративным материалам:

- рисунки, фото должны быть изготовлены или обработаны в программах Adobe Illustrator 7.0-10.0, Adobe Photoshop 6.0-8.0 и представлены для публикации в форматах файлов (под PC): TIF, JPG;
- фотографии должны быть черно-белыми, качественными, в электронном виде;
- все таблицы, схемы и диаграммы должны быть встроены в текст статьи и иметь связи (быть доступными для редактирования) с программой-исходником, в которой они созданы (Excel, Corel Draw 10.0–13.0);
- разрешение файлов – 300 dpi.

6. Все сокращения должны быть расшифрованы.

7. Порядок оформления литературы:

- литература располагается в алфавитном порядке (с указанием начальных и конечных страниц используемого материала – для научных статей);
- по тексту в квадратных скобках указывается порядковый номер работы, на которую дается ссылка;
- подробное оформление библиографического списка представлено в ГОСТ 7.1.–2003.

8. Статья должна быть тщательно отредактирована.

9. Принимаемые носители: CD, флэш.

10. Файлы необходимо именовать согласно фамилии первого автора и города. Например, «Сериков. Астана». Нельзя в одном файле помещать несколько статей.

Образец оформления статьи

МРНТИ: 32.61.11

М.А. Иванов

Государственный университет имени Шакарима города Семей

БИОГЕОХИМИЧЕСКАЯ МИГРАЦИЯ И АККУМУЛЯЦИЯ ТЯЖЕЛЫХ МЕТАЛЛОВ

Аннотация: В статье приведены результаты исследования.....

Ключевые слова: среда, биолог, природа.....

ТЕКСТ. В формировании биогеохимических свойств компонентов ландшафта важную роль играет атмосферная, водная и биогенная миграция. Из всех природных вод наиболее заметные изменения наблюдаются в атмосферных осадках. Концентрация элементов в снеге зависит от температуры воздуха, направления розы ветров по отношению к источнику загрязнения, удаленности от него, рельефа местности. Различия химического состава атмосферных осадков обусловлены сложными перемещениями воздушных масс. На рисунке 1 отображено содержание тяжелых металлов во льду водохранилищ.

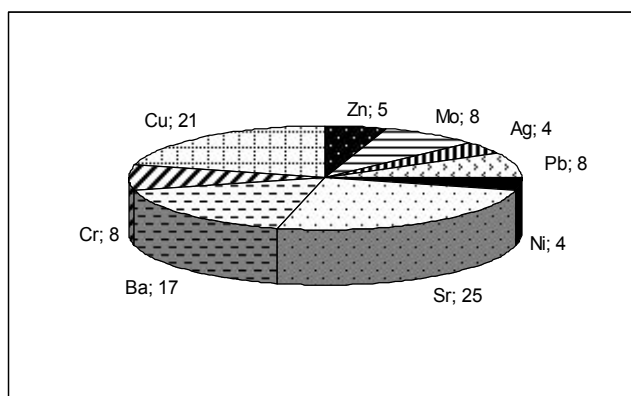

Рисунок 1 – Распределение содержания тяжелых металлов во льду водохранилищ Москворецкой системы

Дождевые воды по составу сульфатно-гидрокарбонатно- и сульфатно-хлоридно-кальциевые. Минерализация их выше за счет концентрации в атмосфере пыли. Выявлено преобладание тяжелых металлов, рассчитанных при выпадении на единицу площади ландшафта, в дожде (Sr, Pb, Cr, Zn, Ni) по сравнению со снегом (табл. 1).

Таблица 1 – Содержание тяжелых металлов в снеге и дожде, кг/га

№	Тяжелые металлы	Снег	Дождь
1	Pb	$0,5 \times 10^{-6}$	$0,2 \times 10^{-4}$
2	Cr	$0,4 \times 10^{-6}$	$1,6 \times 10^{-3}$
3	V	$8,5 \times 10^{-5}$	–
4	Zn	$0,4 \times 10^{-5}$	$8,0 \times 10^{-4}$
5	Ni	$9,4 \times 10^{-5}$	$1,6 \times 10^{-4}$

Примечание: *

Литература

1. Курмуков А. А. Ангиопротекторная и гиполипидемическая активность леуомизина. – Алматы: Бастау, 2007. – С. 35-37

БИОГЕОХИМИЯЛЫҚ КОШИ-КОН ЖӘНЕ АККУМУЛЯЦИЯ АУЫР МЕТАЛДАРДЫҢ М.А. Иванов

Бұл мақалада биосферадағы экологиялық-геохимиялық өзгерістердің даму сипаттамасы қаралады. Қоршаған геохимиялық және экологиялық-геохимиялық өзгерістердің әсерлері бөлек және жекеше талданды. Біз биосферадағы экологиялық-геохимиялық өзгерістердің дамуының заңдылығын ұсынамыз.

Түйін сөздер:

BIOGEOCHEMICAL MIGRATION AND ACCUMULATION HEAVY METALS

M.A. Ivanov

This article discusses the characteristics of the development of eco-geochemical changes in the biosphere. Analyzed discretely, and in particular the relationship of environmental, geochemical and ekologo-geochemical changes. We present the laws of development of ecological-geochemical changes in the biosphere.

Key words:

Приложение 1

Сведения об авторе

(заполняется на каждого автора)

№	Ф.И.О. автора (писать здесь)	Фото цветное 3*4
1.	Место работы (без сокращений), ВУЗ, кафедра, должность	Например Государственный университет имени Шакарима города Семей, кафедра стандартизации и сертификации, старший преподаватель
2.	Ученая степень и звание	
3.	Почтовый адрес	
4.	Телефон: дом., раб., сотовый	
5.	Адрес электронной почты	

Приложение 2

Сведения о статье

(заполняется автором на каждую статью журнала)

№	Сведения (статья)
1.	МРНТИ (международный рубрикатор научно-технической информации)
2.	Основной автор
3.	Соавторы
4.	Место работы автора (полное наименование)
5.	Название, заглавие статьи
6.	Направление науки (технические, биологические, сельскохозяйственные, ветеринарные, исторические, экономические, педагогические)
7.	Ключевые слова
8.	Резюме на русском языке
9.	Резюме на казахском языке
10.	Резюме на английском языке
11.	Список литературы

Оформление материалов статьи и пристатейной литературы в журналах

1. ФИО автора(-ов) индексируется с местом работы каждого – А.В. Витавская¹, Н.И. Пономарева², Г.К. Алтынбаева³
Место работы автора(-ов) – Алматинский технологический университет¹, Национальный центр научно-технической информации², Рудненский индустриальный институт³
2. Библиографические описания в списке литературы оформляются в соответствии с ГОСТ 7.5-98. В качестве примера приводятся наиболее распространенных описания – статьи, книги, материалы конференций, патенты и электронные ресурсы удаленного доступа.

Приложение 4

Статья из периодического издания:

- 1 Аксартон Р.М., Айзиков М.И., Расулова С.А. Метод количественного определения леукомизина // Вестн. КазНУ. Сер. Хим. – 2003. – Т.1. № 8. – С. 40-41

Книга:

- 2 Курмуков А.А. Ангиопротекторная и гиполипидемическая активность леуомизина. – Алматы: Бастау, 2007. – 148 с.

Публикация из материалов конференции (семинара, симпозиума), сборников трудов:

- 1 Абимильдина С.Т., Сыдыкова Г.Е., Оразбаева Л.А. Функционирование и развитие инфраструктуры сахарного производства // Инновация в аграрном секторе Казахстана: Матер. Междунар. Конф. / КазНУ им. аль-Фараби. – Алматы, 2010. – С. 10-13

Электронный ресурс:

- 1 Соколовский Д.В. Теория синтеза самоустанавливающихся кулачковых механизмов приводов [Электрон. Ресурс]. – 2006. – URL: http://bookchamber.kz/stst_2006.htm (дата обращения: 12.03.2009).

При оформлении пристатейной литературы приводить полный перечень авторов издания (без др.).

Адреса и реквизиты для оплаты:

071410, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Танирбергенова, 1
РГП на ПХВ «Государственный университет имени Шакарима города Семей»
«Научная библиотека», 85ааб.1, тел: +7(7222) 56-70-83
E-mail: rio@semgu.kz

РГП на ПХВ «Государственный университет имени Шакарима города Семей»
БИН 130 840 007 973
ИИК в АО «АТФ Банк»
KZ79826F1KZTD2002319
БИК ALMNKZKA
КБЕ 16
Код по ОКПО 30958953
Основной вид деятельности ОКЭД 85420
Адрес: РК, 071412, ВКО, г. Семей, пр. Шакарима 42 а, тел: +7(7222) 56-70-83

АВТОР ЖАЙЛЫ МАҒЛҰМАТТАР

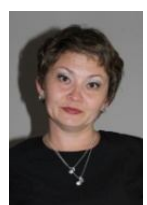
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Абильмажинов Е.Т. – д.т.н., асс. профессор кафедры информатики и информационных технологий Государственного университета имени Шакарима города Семей

Бабаева Д.Н. – педагог-психолог Электротехнического колледжа

Байделинова А.Т. – учитель музыки «Школа-сад № 14», г. Семей

Байдильдинова С.С. – магистрант кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

О.Г. Беленко – к.псх.н., и.о. доцента кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Джаксегельдинова М.С. – магистрант Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета, г. Семей

Евлампиева Е.П. – к.б.н., и.о. доцента кафедры экологии и ЗОС, руководитель Научной библиотеки Государственного университета имени Шакарима города Семей

Еркебаева С.У. – б.ғ.к., Халықаралық гуманитарлық техникалық университеті, Ғылым ісі және халықаралық байланыстар жөніндегі проректоры

Адильжанова К.С. – Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университетінің 6D010300 «Педагогика и психология» мамандығының 1 курс докторанты

Байбакирова А.М. – преподаватель кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Байкадамова А.М. – докторант кафедры технологии пищевых продуктов и изделий легкой промышленности Государственного университета имени Шакарима города Семей

Бейсембаева Ж.М. – магистрант кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Генцелев Ю.С. – магистрант кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Джумажанова Г.К. – к.псх.н., доцент, зав. кафедрой психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

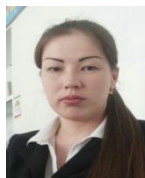
Ержанова Ж.Е. – магистрант кафедры информатики и информационных технологий Государственного университета имени Шакарима города Семей

Жайсанбаева С.Ж. – магистрант кафедры биологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Желдыбаева Б.С. – к.п.н. кафедры физики Государственного университета имени Шакарима города Семей

Жуманбаева К.В. – магистрант кафедры химии и географии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Ибраева Л.С. – к.х.н., доцент кафедры химии и географии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Искакова М.О. – доктор PhD, зам. декана факультета дальнейшего образования, ст. преподаватель кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Кушибаева Р.Г. – магистрант кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Кылышбаева Г.Б. – а.ғ.к., доцент, Халықаралық гуманитарлық техникалық университеті, оқу әдістемелік және инновациялық технологиялар бөлім бастығы

Мамирова Н.А. – а.ғ.к., Халықаралық гуманитарлық техникалық университеті, химия, биология және экология кафедрасының меңгерушісі

Молдаван В.Г. – магистрант кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

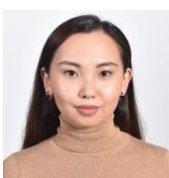
Рысжанова А.С. – ст. преподаватель кафедры информатики и информационных технологий Государственного университета имени Шакарима города Семей

Садыкова Р.А. – к.с/х н., доцент, зав. кафедрой биологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Сейілханова А.С. – магистрант кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Токсамбаева А.Р. – магистрант кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Турсунгожинова Г.С. – к.псх.н., и.о. доцента кафедры психологии Государственного университета имени Шакарима города Семей

Хайдаров С.Ш. – Халықаралық гуманитарлық – техникалық университеті
 Арнабек Н.А. – Государственный университет имени Шакарима города Семей
 Елемесова Н.А. – Государственный университет имени Шакарима города Семей

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

С.С. Байдильдинова, Д.Н. Бабаева ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ ПЕДАГОГА.....	3
Г.С. Турсунгожинова, Ж.М. Бейсембаева, А.М. Байбакирова ВЗАИМОСВЯЗЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА И САМОРЕГУЛЯЦИИ.....	8
Л.С. Ибраева, К.В. Жуманбаева ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ ХИМИИ.....	12
М. Iskakova, Y. Yevlampiyeva, A. Baikadamova TRAINING OF COMPETITIVE PROFESSIONALS THROUGH PRACTICE-BASED LEARNING.....	15
Г.Б. Кылышбаева, С.У. Еркебаева, Н.А. Мамирова, С.Ш. Хайдаров САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА ЖОЛДАРЫН ЗЕРТТЕУ.....	18
А.Т. Байделинова УРОК МУЗЫКИ В РАМКАХ СИСТЕМНО – ДЕЯТЕЛЬНОСТНОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ.....	22
Ю.С. Генцелев, О.Г. Беленко ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИОННОЙ СФЕРЫ СПОРТСМЕНОВ, ЗАНИМАЮЩИХСЯ КОМАНДНЫМИ И ИНДИВИДУАЛЬНЫМИ ВИДАМИ СПОРТА.....	27
В.Г. Молдован, О.Г. Беленко ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ВАЖНЫХ КАЧЕСТВ КАК ЭТАП ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ ПСИХОЛОГОВ.....	31
М.С. Джаксегельдинова, О.Г. Беленко ФАКТОРЫ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	34
Б.С. Желдыбаева, Н.А. Арнабек ФИЗИКАДАҒЫ БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ.....	38
Б.С. Желдыбаева, Н.А. Елемесова ОРТА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ФИЗИКА ПӘНІНЕН ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫН ОҚЫТУ ЖОЛДАРЫ.....	42
Ж.Е. Ержанова, Е.Т. Абильмажинов, А.С. Рысжанова 3D-ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ.....	45
Р.Г. Кушибаева, Г.К. Джумажанова ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ – КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ АЛҒЫ ШАРТЫ РЕТІНДЕ...	49
А.С. Сәйілханова, Г.К. Джумажанова ТҰЛҒАНЫҢ БІРЛЕСКЕН ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	55
К.С. Адильжанова СТУДЕНТТЕРДЕ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ДАМУДАҒЫ МАҢЫЗЫ.....	62

А.Р. Токсамбаева, Г.К. Джумажанова БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ-ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ.....	66
С.Ж. Жайсаңбаева, Р.А. Садыкова ИНТЕРАКТИВТІ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ.....	74
АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ.....	78
ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ.....	82
АВТОР ЖАЙЛЫ МАҒЛҰМАТТАР СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	86

Басуға жіберілген күні 15.12.2018 ж. Пішімі 60x84 1/8
Шартты баспа табағы 5,5
Таралымы 100 дана. Бағасы келісімді.

Техникалық редакторы: Евлампиева Е.П.
Маман: Семейская З.Т.
Безендіруші: Мырзабеков С.Т.

Журнал 15.11.2013 жылдан Қазақстан Республикасының мәдениет және
ақпарат министрлігінде тіркелген.
Куәлік № 13981-Ж
Жылына 4 рет шығады.

Құрылтайшысы: «Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті»
Шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің
баспаханасында басылды.

Адрес редакции: 071410, Республика Казахстан, г. Семей, пр. Шакарима, 42 а
РГП на ПХВ «Государственный университет имени Шакарима города Семей»
«Научная библиотека», каб. 1, тел: +7(7222) 56-70-83
E-mail: rio@semgu.kz